

**MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I
IZBJEGLICE BOSNE I HERCEGOVINE****1282****GENDER AKCIONI PLAN
BOSNE I HERCEGOVINE
ZA PERIOD 2013-2017. GODINA****UVOD**

Na 5.sjednici Vijeća ministara BiH, održanoj 18.4.2012., razmotren je i usvojen *Izveštaj o realizaciji Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine (GAPBiH) u periodu 2006.-2011.* Brojne aktivnosti iz GAP-a BiH provedene su u skladu s predviđenim rokovima, a tome je uveliko doprinijelo i uspostavljanje Finansijskog mehanizma za provođenje Gender akcionog plana BiH (FIGAP 2009.-2014.), koji podržava grupa međunarodnih donatora u BiH. Vijeće ministara BiH je, uz Izveštaj, usvojilo i Prijedlog strukture Gender akcionog plana BiH za period 2013.-2017. i zadužilo Agenciju za ravnopravnost spolova BiH Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH da koordinira njegovu izradu.

Obaveza Bosne i Hercegovine je da izradi periodični gender akcioni plan koji proizilazi iz međunarodnih i domaćih dokumenata kao što su:

CEDAW - Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1979.) u čl. 2., 3. i 4. utvrđuje obaveze država potpisnica s ciljem eliminiranja diskriminacije, razvoja i napretka žena, te ubrzavanja ostvarivanja ravnopravnosti žena i muškaraca. Te obaveze, uz ostalo, uključuju sljedeće:

- *Države potpisnice trebalo bi da preduzmu u svim oblastima, naročito u političkoj, socijalnoj, ekonomskoj i oblasti kulture, sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne, kako bi osigurale puni razvoj i napredak žena, garantirajući im uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda zasnovano na ravnopravnosti s muškarcima.*
- *S ciljem ubrzavanja ostvarivanja ravnopravnosti žena i muškaraca, usvajanje privremenih mjera u državama potpisnicama koje su imale za cilj ubrzavanje ostvarivanja de facto ravnopravnosti žena i muškaraca ne treba smatrati diskriminacijom kao što je definirano u sadašnjoj konvenciji, ali ne treba ni na koji način zahtijevati, kao posljedicu, održavanje nejednakih ili odvojenih standarda; ove mjere treba da budu ukinute kada se postignu ciljevi jednakih mogućnosti i tretmana.*

Nakon razmatranja Inicijalnog, drugog i trećeg izvještaja Bosne i Hercegovine po Konvenciji CEDAW-a, 2006.godine, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena (Komitet UN-a CEDAW) dostavio je Zaključne komentare i Preporuke CEDAW/C/BiH/CO/3 za Bosnu i Hercegovinu.

Pekinška deklaracija i platforma za akciju (1995.) u poglavlju IV. "Strateški ciljevi i akcije" predlaže da se u "...svakoj od kritičnih oblasti koje izazivaju zabrinutost, dijagnostičira problem i predlože strateški ciljevi s konkretnim akcijama koje treba da preduzmu različiti akteri da bi se

unaprijedio položaj svih žena, a posebnu pažnju treba obratiti najugroženijim grupama.

Platforma za akciju konstatira da se žene suočavaju s preprekama ka potpunoj jednakosti i napretku zbog faktora kao što su: rasa, životna dob, jezik, nacionalnost, kultura, vjeroispovijest ili invalidnost, zbog toga što pripadaju urođeničkim narodima ili zbog nekog drugog statusa. Mnoge žene nailaze na specifične prepreke koje su u vezi s njihovim porodičnim statusom, posebno ako su jedini roditelji svojoj djeci; kao i u vezi s njihovim društveno-ekonomskim statusom, uključujući tu i životne uslove u ruralnim izoliranim ili siromašnim oblastima. Postoje i dodatne prepreke za žene izbjeglice, druge raseljene žene, uključujući i interno raseljene žene imigrante ili migrante, čak i neke žene koje migriraju zbog zaposlenja. Mnoge žene su također posebno ugrožene ekološkim katastrofama, teškim i zaraznim bolestima i različitim oblicima nasilja nad ženama.

Preporuka CM/Rec (2007.)17 Komiteta ministara Vijeća Evrope "Standardi i mehanizmi za ravnopravnost spolova" naglašava da je ravnopravnost spolova briga i odgovornost društva u cjelini. U poglavlju ove preporuke, koje se odnosi na strategije, mehanizme i sredstva za ostvarivanje ravnopravnosti spolova, obaveza država članica, između ostalog, je:

- usvajanje i provođenje efikasnog periodičnog državnog akcionog plana za ravnopravnost spolova, kao i pokazatelja putem kojih bi mjerio ishod i postignuti napredak tokom pomenutog provođenja, pružala podrška sistematičnom i redovnom izvještavanju i, ako je to neophodno, provodila revizija akcija i strategije kako bi se ciljevi u sklopu spomenutih akcionih planova što bolje ostvarili.

U članu 26. tačka c) **Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH - prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BiH", broj 32/10)** definiraju se obaveze Agencije za ravnopravnost spolova BiH da, u okviru svojih nadležnosti, "inicira i koordinira izradu gender akcionog plana Bosne i Hercegovine, u saradnji s entitetskim gender centrima, a koji usvaja Vijeće ministara BiH", a u tački d) da "prati primjenu i koordinira aktivnosti sa svim relevantnim subjektima u procesu provođenja Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine iz člana 24. stav (2) ovog zakona."

Struktura GAP-a BiH za period 2013.-2017.

GAPBiH za period 2013.-2017. strateški je dokumenat koji sadrži strateške ciljeve, programe i mjere za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi. On daje smjernice za izradu godišnjih operativnih planova na entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou. GAPBiH prati prioritete svih nivoa organizacije vlasti u Bosni i Hercegovini, oslanjajući se na GAPBiH 2006.-2011., državnu i entitetske strategije razvoja, Strategiju za ravnopravnost muškaraca i žena Evropske unije i druge relevantne strateške dokumente Vijeća Evrope, Evropske unije i Ujedinjenih naroda.

Ovim strateškim dokumentom i dalje su obuhvaćene sve oblasti društvenog života, ali su utvrđene prioritetne i transferzalne (*cross-cutting*) oblasti, kao i oblasti koje se odnose na jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova, te jačanje saradnje i partnerstva. Na taj način jasnije su definirane obaveze institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, te obaveze i odgovornosti resornih ministarstva u svakoj prioritetnoj oblasti. GAPBiH za period 2013.-2017. sadrži tri strateška cilja u okviru kojih su definirane prioritetne oblasti djelovanja, odnosno programi i mjere, potrebni za ostvarivanje tog cilja.

STRATEŠKI CILJ 1. Izrada, provođenje i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima

Prioritetne oblasti:

- I.1. Sprečavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodice kao i trgovinu ljudima;
- I.2. Javni život i donošenje odluka;
- I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima;
- I.5. Zdravlje, prevencija i zaštita;
- I.6. Socijalna zaštita.

STRATEŠKI CILJ 2. Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova

Prioritetne oblasti:

- II. 1. Koordinacija provođenja i nadzor nad provođenjem GAP-a BiH;
- II.1. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova;
- II.2. Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova;
- II.3. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva;
- II.4. Podrška programima i projektima institucionalnih i vaninstitucionalnih partnera;
- II.5. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova.

STRATEŠKI CILJ 3. Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva

Prioritetne oblasti:

- III.1. Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou;
- III.2. Saradnja s organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom.

Svaka oblast u svakom strateškom cilju sadržavat će:

- kratku analizu stanja, uključujući i važeće domaće i međunarodne propise i dokumente;
- programe mjera u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH;
- nadležne nosioce odgovornosti i rokove. Primarni nosioci odgovornosti u strateškim ciljevima 2. i 3. su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova, a u Strateškom cilju 1. primarni nosioci odgovornosti su nadležni organi državne uprave u skladu sa zakonski propisanim djelokrugom;
- obavezu izvještavanja.

Za postizanje sva tri strateška cilja od jednakog značaja su i **transferzalne oblasti**, koje predstavljaju integralni dio svih navedenih prioritetnih oblasti. Međutim, planiranju i provođenju aktivnosti i mjerama djelovanja u ovim oblastima također će se pristupati strateški, sistemski i multisektorski.

Transferzalne oblasti su:

- mediji;
- unapređenje položaja višestruko marginaliziranih grupa žena i muškaraca;
- uloga muškaraca;
- usklađivanje, privatnog i profesionalnog života.

STRATEŠKI CILJEVI I PRIORITETI

I. STRATEŠKI CILJ 1. Izrada, provođenje i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima

Uvod

Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH utvrđene su obaveze svih institucija vlasti da preduzmu odgovarajuće i

potrebne mjere radi provođenja odredbi propisanih ovim zakonom i GAP-om BiH.

Da bi preuzete obaveze bile ispunjene, institucije vlasti moraju uspostaviti i provoditi aktivne javne politike i strateške mjere za postizanje ravnopravnosti spolova. Integracija standarda ravnopravnosti spolova u sve oblasti društvenog života (*gender mainstreaming*) nije samo obaveza institucija za ravnopravnost spolova, već svih nadležnih institucija koje su dužne uvoditi i primjenjivati ove standarde u svom djelokrugu.

U Strateškom cilju 1. definirane su obaveze nadležnih institucija vlasti u prioritetnim oblastima Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH i međunarodnih standarda za ravnopravnost spolova. U njima su navedene mjere koje su nadležne vlasti dužne da preduzmu u periodu provođenja GAP-a BiH. Rokovi kao i nosioci aktivnosti bit će utvrđeni godišnjim operativnim planovima koji će biti definirani u skladu s nadležnostima institucija koje su ustanovljene odgovarajućim zakonskim okvirom.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH i Gender centar RS-a nastavit će pružati stručnu podršku nadležnim institucijama vlasti u provođenju aktivnosti. Aktivnosti Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Gender centra FBiH i Gender centra RS-a bit će dodatno definirane u Strateškom cilju 2.

Strateški cilj 1. uključuje mjere i aktivnosti u šest prioritetnih oblasti, a to su:

1. Sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovinu ljudima;
2. Javni život i donošenje odluka;
3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima;
4. Obrazovanje, nauka, kultura i sport;
5. Zdravlje;
6. Socijalna zaštita.

Mjere u navedenim oblastima definiraju se prema sljedećoj strukturi:

- Uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obaveza kojima se direktno ili indirektno reguliraju pitanja ravnopravnosti spolova;
- Provođenje analiza sa aspekta ravnopravnosti spolova (gender analiza) zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata;
- Vođenje statističke evidencije, analiza i redovno objavljivanje podataka, razvrstanih po spolu;
- Izrada i provođenje mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama u skladu s obavezama iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH;
- Provođenje obuka o ravnopravnosti spolova;
- Provođenje promotivnih aktivnosti, informacionih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova;
- Redovno praćenje i izvještavanje o napretku institucija u primjeni međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova.

Principi za definiranje mjera i aktivnosti institucija:

- **Princip korištenja međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova**

Prilikom kreiranja i provođenja aktivnosti institucije koriste međunarodne standarde u oblasti ravnopravnosti spolova, a posebno standarde koji proizilaze iz dokumenata Ujedinjenih naroda, Vijeća Evrope i Evropske unije. U svakoj oblasti GAP-a BiH nabrojani su osnovni dokumenti iz kojih proizilaze međunarodni standardi.

- **Princip usklađivanja propisa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH**

U skladu s članom 24. stav 3. Zakona ravnopravnosti spolova u BiH, svi zakoni, podzakonski akti, strategije i akcioni planovi moraju se usklađivati s odredbama ovog zakona i s međunarodnim standardima u oblasti ravnopravnosti. Usvojeni međunarodni dokumenti zahtijevaju uvođenje odredbi za postizanje ravnopravnosti spolova i zabranu diskriminacije na osnovu spola u pravni sistem, a ne samo u zakone kojima se direktno reguliraju pitanja ravnopravnosti spolova i diskriminacije.

- **Princip otklanjanja diskriminacije na osnovu spola**

Aktivnosti institucija bit će usmjerene na otklanjanje uzroka koji dovode do diskriminacije na osnovu spola, koja nastaje zbog bioloških razlika između osoba ženskog i muškog spola, ali i onih sociološki i kulturološki uslovljenih razlika između osoba muškog i ženskog spola.

- **Princip ravnopravnosti spolova**

U skladu s potrebama, aktivnosti GAP-a BiH trebalo bi da budu usmjerene na postizanje ravnopravnosti spolova kako bi se osiguralo da osobe muškog i ženskog spola **imaju jednak status**, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, jednaku korist od ostvarenih rezultata, te da su jednako prisutne u svim oblastima javnog i privatnog života. Aktivnosti GAP-a BiH bit će usmjerene na osnaživanje žena u onim oblastima u kojima su one posebno isključena grupa uvođenjem posebnih mjera predviđenih Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH.

- **Princip saradnje s institucijama za ravnopravnost spolova**

Prilikom kreiranja i provođenja aktivnosti iz GAP-a BiH, bilo bi neophodno da institucije ostvare kontinuiranu saradnju sa institucijama za ravnopravnost spolova (Agencijom za ravnopravnost spolova BiH, Gender centrom FBiH i Gender centrom RS-a) kako bi se međusobni kapaciteti koristili za postizanje efikasnih, efektivnih i održivih rezultata.

- **Princip analize uticaja budžeta na različite potrebe žena i muškaraca (rodno odgovorno budžetiranje)**

Prilikom planiranja aktivnosti i izrade analiza stanja u pojedinačnim oblastima, neophodno je da svaki budžetski korisnik napravi analizu kako bi se ocijenio uticaj postojećih budžetskih sredstava na zadovoljavanje različitih potreba žena i muškaraca. Ova analiza trebalo bi da posluži kao osnov za planiranje aktivnosti po oblastima GAP-a BiH.

- **Princip saradnje s nevladinim organizacijama**

U planiranju i provođenju aktivnosti nadležne institucije bi, po potrebi, trebalo da ostvare saradnju s nevladinim organizacijama u onim oblastima u kojima su nevladine organizacije izgradile kapacitete za rad na pitanjima ravnopravnosti spolova. Nevladine organizacije koje rade s krajnjim korisnicima imaju informacije o potrebama tih grupa i mogu doprinijeti efikasnijem provođenju aktivnosti iz GAP-a BiH.

- **Princip unapređenja održivosti aktivnosti**

Prilikom kreiranja i provođenja aktivnosti iz GAP-a BiH od strane institucija, svi nosioci odgovornosti dužni su preduzeti odgovarajuće mjere definirane članom 24. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. To uključuje:

- donošenje programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti,
- donošenje novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja s odredbama ovog zakona i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova,
- provođenje aktivnosti i mjera iz GAP-a BiH kroz redovne programe rada uz osiguranje budžetskih sredstava,

- osiguranje prikupljanja, vođenja, analize i prikazivanja statističkih podataka razvrstanih po spolu.

Svi nosioci aktivnosti dužni su da, prilikom izrade prijedloga aktivnosti za provođenje GAP-a BiH, analiziraju stanje spolova u određenoj oblasti te da predlažu mjere za otklanjanje uočene neravnopravnosti spolova u toj oblasti.

- **Princip uključivanja transverzalnih oblasti**

Prilikom planiranja aktivnosti u institucijama, neophodno je uključivati oblasti koje su transverzalne, odnosno koje se prožimaju kao integralni dio svake prioritete oblasti.

Transferzalne oblasti su:

- *Mediji*

Stereotipi i predrasude su osnovni uzrok neravnopravnosti spolova i diskriminacije na osnovu spola, te bi sve aktivnosti trebalo da budu usmjerene na promjenu svijesti o ravnopravnosti spolova kod šire i stručne javnosti. S obzirom da mediji imaju veliki uticaj na društvene promjene, medijska promocija ravnopravnosti spolova, kao principa ljudskih prava, može ubrzati strukturalne promjene ka ravnopravnosti spolova.

- *Unapređenje položaja višestruko marginaliziranih grupa žena i muškaraca*

Otežavajuća okolnost za ostvarivanje prava je diskriminacija i isključenost po više različitih osnova kao što su: spol i dob, spol i pripadnost nacionalnoj manjini, spol i imovno stanje, spol i invaliditet. Prilikom planiranja aktivnosti, potrebno je posebno obratiti pažnju na specifične potrebe višestruko isključenih grupa, odnosno osoba koje su izložene višestrukoj diskriminaciji, uključujući rodne aspekte i probleme.

- *Uloga muškaraca*

Neravnopravnost spolova i diskriminacija na osnovu spola pitanja su koja utiču na ostvarivanje prava i žena i muškaraca. Radi efikasnog rada na otklanjanju neravnopravnosti spolova i diskriminacije na osnovu spola, neophodno je podsticati veće uključivanje muškaraca kao prirodnih partnera. Uključivanje muškaraca i dječaka u sve segmente ravnopravnosti spolova dovodi do smanjenja nasilja u kojima su počinioi muškarci, vodi ka unapređenju partnerskih i porodičnih veza, jača inicijative ženskog pokreta, utiče na poboljšanje zdravlja i žena i muškaraca, dječaka i djevojčica, te dovodi do ubrzanja i efikasnosti svih drugih intervencija na polju ravnopravnosti spolova.

- *Usklađivanje privatnog i profesionalnog života*

Rodni stereotipi i podjela na rodne uloge utiču na društvene modele koji ženu često drže odgovornom za porodični i privatni život (za neplaćeni rad), a muškarca za javnu sferu i poslovni život (za plaćeni rad). Ovo rezultira nejednakom podjelom domaćih i porodičnih obaveza, što je jedan od glavnih razloga za diskriminaciju žena na tržištu rada, ograničavajući njihovo političko i društveno učešće. Zbog toga je potrebno podsticati mjere za usklađivanje privatnog i profesionalnog života kao što je, između ostalog, razvoj poslovne prakse koja uvažava porodični život i jednako je dostupna ženama i muškarcima.

- *Princip koordinacije, saradnje i poštivanja ustavom ustanovljene podjele nadležnosti*

Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar RS-a i Gender centar FBiH će u postupku izrade i provođenja GAP-a poštivati princip koordinacije, saradnje i poštivanja ustavima ustanovljene podjele nadležnosti. Pritom, Agencija za ravnopravnost spolova BiH koordinira procesom izrade i provođenja ovog plana tako da u tom procesu ostvaruje blisku saradnju s gender centrima RS-a i FBiH, koji preuzimaju koordinaciju i saradnju s institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima na nivou entiteta i lokalnih zajednica u oblastima

koje su u nadležnosti entiteta i lokalnih samouprava. U ovom procesu uzimaju se u obzir važeći zakoni, politike, strategije i prioriteta entiteta kako u planiranju ciljeva, mjera i aktivnosti, tako i prilikom izvještavanja. Gender centar RS-a i Gender centar FBiH imaju obavezu poštivati nadležnosti ustanovljene na nivou Bosne i Hercegovine. Planovi i izvještaji o napretku GAP-a bit će dostavljeni na usvajanje nadležnim organima Bosne i Hercegovine, RS-a i FBiH. Ovaj princip podrazumijeva i obavezu razmjene informacija, međusobnog izvještavanja o napretku i preprekama te zajedničku i pojedinačnu promociju i razmjenu iskustava i dobrih praksi u Bosni i Hercegovini, RS-u, FBiH, u regiji i na međunarodnom nivou.

Prioritetne oblasti u okviru Strateškog cilja 1.

I.1. Sprečavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovinu ljudima

Uvod

Bosna i Hercegovina, čiji je cilj da se u narednom periodu priključi evropskim integracijama, ima zadatak da uskladi svoje propise s evropskim propisima kojima se regulira pitanje nasilja i trgovine ljudima (*trafficking*). Ovi propisi su mnogobrojni, a najvažnije je istaći sljedeće: **Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena; Deklaracija UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104, 20.12.1993.); Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 – Žene, mir i sigurnost"; Pekinška deklaracija i platforma za akciju, usvojena na Četvrtoj svjetskoj konferenciji žena u Peking u 1995., Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i Preporuka Vijeća Evrope Rec (2002.)⁵. Vijeće Evropske unije je 8.12.2008. usvojilo Smjernice Evropske unije o suzbijanju nasilja i svih oblika diskriminacije žena i djevojčica¹.**

Država Bosna i Hercegovina je po članu II. Ustava obavezna osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ustav BiH pruža zaštitu od zlostavljanja, nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (stav 3.(b)); pravo na fer suđenje u građanskim i krivičnim postupcima (stav 3. (e)); pravo na privatni i porodični život i smještaj (stav 3. (f)).

Ustav BiH garantira najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda time što je u svoj ustavni sistem inkorporirao 15 najvažnijih instrumenata za zaštitu ljudskih prava. Obaveza Bosne i Hercegovine da primijeni najviše međunarodno priznate standarde ljudskih prava proizilazi i iz Dejtonskog mirovnog sporazuma. Ustav BiH predviđa da su "opći principi međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta".

Također, zabranjuje se diskriminacija, te garantira uživanje prava i sloboda predviđenih ovim dokumentom svim osobama bez razlike po kojem osnovu, uključujući i spol. Stoga, u skladu sa Ustavom BiH, država mora osigurati prava i slobode. Nasilje nad ženama, kao izraz neravnoteže moći i neravnopravnosti spolova, prisutno je stoljećima u svim oblicima historijskog razvoja, u svim društvima bez obzira na politički i ekonomski sistem, bogatstvo, rasu ili kulturu. Od rođenja do smrti, žene se suočavaju s diskriminacijom i nasiljem od države, zajednice i porodice. Najmanje svaka treća žena na svijetu tokom svog života bit će žrtva nasilja.

Prema Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH, nasilje na osnovu spola je "**svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanosena fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputava osobu ili grupu osoba da uživaju u svojim ljudskim**

¹ En, EU Guidelines on violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them.

pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života". Kako se veliki dio nasilja odvija u porodici, važno je naglasiti da s ovog stanovišta nasilje na porodici predstavlja **"svaki oblik kontrole ili dominacije koji ugrožava ili povređuje fizički ili moralni integritet žene u porodici"**. (Lukić, 1997.)

U Bosni i Hercegovini veliki broj žena suočava se s problemom porodičnog nasilja. Naše društvo izgrađeno je na dubokim patrijarhalnim temeljima, tako da žene žrtve nasilja ne uživaju podršku društva i suočene su s tradicionalnim predrasudama i nerijetko nastavljaju život s nasilnom osobom, prvenstveno zbog ekonomske zavisnosti i straha za djecu.

Trgovina ljudima, naročito trgovina ženama radi prostitucije, predstavlja problem koji je posljednjih godina postao izuzetno aktuelan na prostorima Bosne i Hercegovine. Naime, otvaranje državnih granica, prelazak na tržišnu ekonomiju, povećanje nezaposlenosti i siromaštva, raspad državne strukture i smanjenje kontrole kretanja u nekim dijelovima Evrope, stvorili su povoljne uslove na prostorima naše države za razvoj ilegalne trgovine, a posebno trgovine ljudima radi seksualnog iskorištavanja i na prostorima naše države.

Ocjena stanja

Nasilje u porodici, kao jedan od najvećih izazova bosanskohercegovačkog društva, problem je koji je izašao iz privatne u javnu sferu. S ciljem adekvatnog odgovora na ovaj problem, usvojeni su entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici i strategije na nivou države i entiteta. Državna strategija prevencije i borbe protiv nasilja u porodici za BiH za period 2009.-2011. obuhvatala je aktivnosti koje su realizirane na nivou države, te koordinaciju aktivnosti entitetskih strateških i akcionih planova, koji su uspješno provedeni.

Žrtve nasilja u porodici u BiH dospjele su u središte interesiranja i zaštite društva, usljed promjene zakonskih propisa, edukacije, jačanja kapaciteta i unapređenja prakse institucija za efikasniju primjenu zakona, kao i poboljšanja saradnje institucija i nevladinih organizacija. Žrtve nasilja u porodici sve su više ohrabrene da nasilje prijave nadležnim institucijama, subjektima zaštite i da se za pomoć obrate nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima nasilja u porodici. U Bosni i Hercegovini djeluje 10 sigurnih kuća i dva sigurna stana te dva SOS telefona (1265 Federacija BiH i 1264 RS).

Neophodno je pružiti daljnju podršku u provođenju zakona, podzakonskih akata i strateških planova prevencije i zaštite od nasilja u porodici i nad ženama, omogućiti održivo funkcioniranje sigurnih kuća i drugih servisa koji pomažu žrtvama nasilja, nastaviti uspostavljanje referalnih mehanizama, provođenje istraživanja i uspostavljanje jedinstvene baze statističkih podataka o slučajevima porodičnog nasilja. Također, potrebno je nastaviti rad s počiniocima nasilja, kao i provođenje informativnih kampanja, uključujući i konkretne poruke dječacima i muškarcima o njihovoj odgovornosti u pogledu prevencije i ukidanja nasilja nad djevojkama i ženama.

Osnovni uzroci koji dovode do pojave **trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini** su: teška ekonomska situacija, nepostojanje mogućnosti zapošljavanja, veliki broj raseljenih osoba i teške ekonomske prilike u porodicama koje dovode mlade žene i djevojke u situaciju da namamljene lažnim oglasima kojima se nudi zaposlenje postaju žrtve trgovine ljudima i prostitucije. Vijeće ministara BiH je 2008. godine usvojilo **Akcion plan za sprečavanje trgovine ljudima u BiH za period 2008.-2012.**, u kojem su dodatno razrađeni ciljevi i mjere za podršku, prevenciju, zaštitu žrtava trgovine, krivičnom gonjenju počilaca i međunarodnoj saradnji. U saradnji

nadležnih institucija i međunarodnih organizacija proveden je niz aktivnosti usmjerenih na podizanje svijesti javnosti o trgovini ljudima i posebno ranjivim kategorijama stanovništva, te gender aspektu ovog problema, uključujući rad s djevojkama i ženama koje pripadaju ranjivim grupama (Romkinje, raseljene osobe, djeca bez roditelja, djeca iz siromašnijih porodica).

Nastavak aktivnosti usmjerenih na borbu protiv trgovine ljudima, te sprečavanje i suzbijanje ovog fenomena podrazumijeva, između ostalog, daljnje jačanje koordinacije za poboljšanu pomoć žrtvama i efikasnije krivično gonjenje trgovaca ljudima. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova i dalje će provoditi aktivnosti na podizanju svijesti o problemu trgovine ljudima, naročito ženama i djevojkama radi prostitucije i seksualnih usluga, te preventivno djelovanje na otklanjanju uzroka koji dovode do trgovine ljudima, posebno među ranjivim kategorijama.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i muškarcima u javnoj i privatnoj sferi, kao i sve oblike trgovine ljudima uspostavljanjem efikasnog sistema zaštite i prevencije**

- I.1.1. Uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obaveza kojima se direktno ili indirektno regulira sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovinu ljudima;
- I.1.2. Redovno sistematsko prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka i informacija o tipovima i obimu nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovinu ljudima;
- I.1.3. Uspostavljanje efikasnog sistema zaštite i prevencije nasilja na osnovu spola, kao i prevencije i kažnjavanja trgovine ljudima, naročito žena i djece, uključujući zaštitu potencijalnih i stvarnih žrtava, njihovu rehabilitaciju i sudsko gonjenje počilaca;
- I.1.4. Provođenje aktivnosti državne i entitetskih strategija i akcionih planova za prevenciju i borbu protiv nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, te za prevenciju i borbu protiv trgovine ljudima;
- I.1.5. Provođenje ili podrška istraživanjima o razmjerama i aspektima problema nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovinu ljudima;
- I.1.6. Provođenje edukativnih programa za profesionalce, pružaoce usluga, uključujući i posebne obuke za prevenciju i suzbijanje nasilja na osnovu spola i trgovine ljudima, uključujući identificiranje i pomoć žrtvama, te zaštitu njihovih ljudskih prava;
- I.1.7. Podrška programima psihosocijalnog tretmana počilaca ili onih koji pribjegavaju nasilnom ponašanju u porodici i drugim sredinama, kao i programima za reintegraciju žrtava nasilja i trgovine ljudima u društvo, uključujući i reintegraciju u obrazovni sistem i na tržište rada;
- I.1.8. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti u pogledu nasilja nad ženama kao kršenju ljudskih prava, uključujući i konkretne poruke upućene dječacima i muškarcima o njihovoj odgovornosti u pogledu prevencije i ukidanja nasilja nad ženama i u porodici;
- I.1.9. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja za podizanje svijesti žena, djevojaka i djevojčica, kao naročito ugroženih kategorija o pojavi trgovine ljudima;

I.1.10. Praćenje i izvještavanje o pojavnim oblicima nasilja na osnovu spola, kao i trgovine ženama i djevočicama i preduzetim mjerama za suzbijanje ovih pojava.

Nosioci odgovornosti: Organi vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provođenje: 2013.- 2017.

I.2. Javni život i donošenje odluka Uvod

Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000) i Rezolucijom Evropskog parlamenta o učešću žena u mirnom rješavanju sukoba (2000/2025(INI)) daju se uputstva i smjernice Vijeću ministara BiH, entitetskim vladama kao i ostalim akterima za preduzimanje odgovarajućih mjera kako bi unaprijedili položaj žene u društvu i spriječili svaki oblik nasilnog rješavanja problema.

Cijela ideja parlamentarne demokratizacije počiva na zastupljenosti svih njenih građana i građanki. Društvo bez punog učešća žena i muškaraca u donošenju odluka je nedemokratizirano društvo. **Konvencija UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena usvojena 1979., Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995., te Preporuka Rec (2003.) 3** Vijeća ministara zemljama članicama o ravnopravnom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom donošenju odluka, usvojena 12.3.2003., daju smjernice zemljama članicama za uključivanje ravnopravnog broja žena i muškaraca u donošenje odluka na svim nivoima vlasti. Izgradnja savremenog društva, između ostalog, zavisi i od ženskih radnih sposobnosti, njihovih iskustava i stavova. Nedostatak ravnoteže između društvenog uticaja žena i muškaraca znači redukciju u mnogim mogućnostima bosanskohercegovačkog društva. Kao što se navodi u izvještaju Svjetske banke iz 1999. godine, demokratija i ravnopravna zastupljenost spolova garantiraju bolji ekonomski razvoj.

Zbog toga, s pravom možemo reći da je od suštinskog značaja za bosanskohercegovačko društvo u cjelini ravnopravno učešće i podjela odgovornosti žena i muškaraca u javnom životu i prilikom donošenja odluka, kao što je definirano **članom 20. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH**. Pitanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini mora postati dio svake progresivne politike, na svim nivoima i u svim sferama.

Radi bržeg postizanja ravnopravne zastupljenosti spolova u kreiranju politika i donošenju odluka na svim nivoima organiziranja vlasti u Bosni i Hercegovini, prilikom noveliranja Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, član 20. usklađen je s Preporukom (2003.)³ Odbora ministara Vijeća Evrope, kojom se propisuje da: "Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje 40% u državnim organima na svim nivoima organizacije vlasti i organima lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, političke stranke..."

Ocjena stanja

Potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se član 20. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH primjenjivao u praksi. Izborni zakon BiH nije u potpunosti usklađen sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. Poseban pomak predstavlja usvajanje izmjena i dopuna kojim se uvedene afirmativne mjere prilikom usklađivanja Zakona o finansiranju političkih stranaka sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH.

Na kandidatskim listama političkih stranaka na Općim izborima 2010. godine predstavljen je najveći broj kandidatkinja u odnosu na dva ranija izborna ciklusa 2002. i 2006. godine, što nije značajnije uticalo na ostvarivanje

ravnopravnog učešća žena i muškaraca u političkom i javnom životu. Mogućnosti političke participacije žena i njihovog političkog uticaja u javnoj i medijskoj sferi još uvijek su izrazito ograničene.

Veliku prepreku ravnopravnoj zastupljenosti žena u političkom životu predstavlja nedovoljna podrška političkih stranaka ženama-članicama u izradi političkih programa i političkoj afirmaciji, iako statuti političkih stranaka ne sadrže odredbe kojima bi se zabranjivalo ženama da učestvuju u radu organa stranke. Određeni, manji broj političkih stranaka je u svojim aktima definirao svoje obaveze s ciljem postizanja jednakosti i ravnopravnosti spolova u praksi. Međutim, još uvijek postoji tradicionalan pristup položaju žene i uspostavljeni obrasci ponašanja i odnosa u društvu koji, uz nedovoljne zakonske propise, utiču na podzastupljenost i nedovoljno učešće žena u javnom životu kao i na mjestima donošenja odluka. Neophodno je da svi akteri, uključujući političke stranke i medije, učestvuju u afirmaciji žena kao ravnopravnih nositeljica političkih funkcija na svim nivoima vlasti u BiH.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova u kreiranju politika i donošenju odluka na svim nivoima organiziranja vlasti u Bosni i Hercegovini**

I.2.1. Integracija međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obaveza kojima se direktno ili indirektno regulira ravnopravno učešće u javnom životu, uključujući učešće u zakonodavnim organima, izvršnoj vlasti, javnoj upravi, sudstvu i diplomatiji;

I.2.2. Provođenje gender analiza i istraživanja o učešću žena i muškaraca u javnom životu i donošenju odluka, na bazi redovnog vođenja i objavljivanja statističke evidencije razvrstane po spolu o zastupljenosti na izbornim kandidatskim listama, rezultatima izbora na svim nivoima vlasti, te zastupljenosti žena i muškaraca u izvršnoj vlasti, javnoj upravi, sudstvu i diplomatiji;

I.2.3. Izrada i provođenje mjera za unapređenje ravnopravne zastupljenosti u javnom životu i na mjestima donošenja odluka;

I.2.4. Provođenje obuka radi jačanja kapaciteta političkih stranaka s ciljem povećanja broja žena u javnom životu i na svim nivoima odlučivanja;

I.2.5. Jačanje uloge i odgovornosti medija, provođenje promotivnih aktivnosti, informacionih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o važnosti ravnopravne zastupljenosti žena i muškaraca na svim nivoima političkog i javnog odlučivanja;

I.2.6. Redovno praćenje i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca na pozicijama donošenja odluka, izbornih listi i drugih procesa selekcije kandidata za rukovodeće pozicije u organima na svim nivoima organizacije vlasti, regionalnom i međunarodnom nivou.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima, Centralna izborna komisija BiH.

Rok za provođenje: 2013.- 2017.

I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima Uvod

Prema standardima Ujedinjenih naroda: "**Pod razvojem se podrazumijeva ukupni razvoj koji obuhvata razvoj političkih, ekonomskih, društvenih, kulturnih i drugih dimenzija ljudskog života, kao i razvoj ekonomskih i drugih**

materijalnih resursa, te fizički, moralni i intelektualni razvoj ljudskih bića".

Bosna i Hercegovina, čiji je cilj da se u narednom periodu priključi evropskim integracijama, ima zadatak da uskladi državne i entitetske propise s evropskim dokumentima kojima se reguliraju oblasti zapošljavanja i tržišta rada. Kao posebno značajni dokumenti za ovu oblast izdvajaju se: **Rezolucija Vijeća Evrope (29.5.1990.)** koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu, **Preporuka Evropske komisije (27.11.1991.)** koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu, uključujući borbu protiv seksualnog uznemiravanja, **Direktiva Vijeća Evrope 86/378/EE3 (5.7.2006.)** o provođenju principa jednakih mogućnosti i jednakog tretiranja muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja, **Evropska revidirana socijalna povelja, 2004., Evropska konvencija o zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda, 12.7.2002., Pekinška deklaracija i platforma za akciju, usvojena na Četvrtoj konferenciji žena u Pekingu 1995., te Preporuka Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope 1700 (2005.)** o suzbijanju diskriminacija žena kao radne snage i na radnom mjestu (27.4.2005.). Bosna i Hercegovina potpisnica je 81 **konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR)**, tako da je u proteklom periodu napravljen veliki pomak kada je u pitanju usklađivanje zakona iz oblasti rada s međunarodnim zakonskim okvirom.

Prema važećim zakonima iz oblasti rada, u Bosni i Hercegovini zabranjena je svaka vrsta diskriminacije po osnovu prava na rad i zapošljavanje. Donesen je i Zakon zabrani diskriminacije BiH kojim je definiran postupak zaštite od diskriminacije u pravnom sistemu BiH.

Ekonomski razvoj je višedimenzionalan proces i u velikoj mjeri zavisi od očuvanja makroekonomske stabilnosti i otvorenosti privrede u Bosni i Hercegovini. Ekonomski rast i ravnomjeran ekonomski razvoj stvaraju pretpostavke za veću zaposlenost i efikasniji sistem socijalne zaštite, što konačno vodi ka smanjenju siromaštva. Zemlje koje se pripremaju za pristupanje Evropskoj uniji morat će, također, provesti privredne reforme i jasnu makroekonomsku politiku.

Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH (čl.12.-16.) regulirano je pitanje zapošljavanja, rada i pristupa svim oblicima resursa. Zakon zabranjuje diskriminaciju na osnovu spola u radu i radnim odnosima. Zakonom je zabranjeno uskraćivanje jednake plaće za rad jednake vrijednosti za oba spola, onemogućavanje napredovanja na poslu pod jednakim uslovima, onemogućavanje jednakih uslova za obrazovanje, neravnomjerna prilagođenost radnih i pomoćnih prostorija za rad potrebama osoba oba spola, različit tretman zbog trudnoće, porođaja ili korištenja prava na porodiljsko odsustvo, bilo koji nepovoljan tretman roditelja ili staratelja u usklađivanju obaveza iz profesionalnog i porodičnog života ili svaka druga radnja ili djelo koje predstavlja neki od oblika: direktne ili indirektno diskriminacije, utvrđenih članom 4. st. (1) i (2) prečišćenog teksta Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.

Oblast rada, zapošljavanja i pristupa resursima izuzetno je složena sa aspekta ravnopravnosti spolova, jer podrazumijeva oblast tržišne ekonomije i ekonomije brige, formalnu i neformalnu sferu ekonomije, te multidimenzionalne aspekte pristupa različitim ekonomskim i društvenim resursima koji proističu iz rada kao svakodnevnih društvenih aktivnosti. Jednake mogućnosti na tržištu rada i u ekonomskom životu, ekonomska nezavisnost i mogućnost donošenja odluka u ekonomskim strukturama od vitalnog su značaja za ostvarenje ravnopravnosti spolova.

U Bosni i Hercegovini postoji veoma jaka veza između društvene uloge žene, njenog obrazovanja, zanimanja i položaja na tržištu rada. Pitanje jednakih mogućnosti za postizanje

prihoda, beneficija i vrednovanje neplaćenog rada treba posmatrati u svjetlu međunarodnih standarda, Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, državnog akcionog plana, Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). Također je veoma bitno naglasiti da do sada u Bosni i Hercegovini nisu provedena sveobuhvatna istraživanja o prihodima i beneficijama sa aspekta gendera i da su opće znanje i svijest o uticaju neplaćenog rada na društvo, ekonomiju, razvoj i smanjenje siromaštva na veoma niskom nivou.

Ocjena stanja

S ciljem ukidanja diskriminacije na osnovu spola u oblasti rada i zapošljavanja, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnoj službi BiH i entitetski zakoni o radu usklađeni su sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. Strategije zapošljavanja na nivou države i entiteta su, također, usklađene sa standardima ravnopravnosti spolova. Međutim, i pored toga, prisustvo žena na tržištu rada nije na zadovoljavajućem nivou. Osim činjenice da žene čine 51,7% od ukupno procijenjenog broja radno sposobnog stanovništva, samo 35,6% zaposlenih su žene. To je najniži procenat učešća žena u jugoistočnoj Evropi. Struktura zaposlenih osoba je ravnomjerna za oba spola, ali detaljniji uvid pokazuje da je procentualni udio mlađih žena na tržištu rada manji u odnosu na njihove kolege. Najčešći razlozi za ovakvu situaciju su: napuštanje posla zbog brige o djeci, veća potražnja za mladom radnom snagom, ranija dob penzioniranja žena, itd.

U Bosni i Hercegovini su još uvijek prisutni stereotipi o poželjnim zanimanjima i profesijama kojima se više bave žene ili muškarci. Mogućnost bosanskohercegovačkih žena da odgovore na zahtjeve koje diktira tržište rada znatno je ograničena. Nema posebnih programa stručnog usmjeravanja namijenjenih ženama, posebno mladim ženama, koje tek treba da izaberu vrstu obrazovanja i zanimanja za koje će se obučavati, što bi bilo od velike pomoći. Adekvatni programi stručnog usmjeravanja uticali bi i na promjenu uočene rodne stereotipizacije u izboru zanimanja i rada, te kasnijeg napredovanja. Država još nije sistemski riješila pitanje obrazovanja odraslih i prekvalifikacije, koja se pokazala neophodnom nakon zatvaranja industrijskih preduzeća u Bosni i Hercegovini. Nema posebnih programa zapošljavanja, prekvalifikacije ili rehabilitacije koji se odnose na žene s invaliditetom, a također nema relevantnih statističkih podataka ni posebnih mjera za zaštitu žena s invaliditetom u oblasti rada i zapošljavanja.

Zbog toga, ovoj oblasti treba posvetiti posebnu pažnju prilikom izrade budućih programa mjera, kojima će se osigurati primjena domaćih i međunarodnih standarda o jednakom tretmanu i mogućnostima oba spola prilikom zaposlenja i uslova na radu, uključujući fleksibilno radno vrijeme, mogućnost napredovanja u karijeri, zaštitu materinstva i oćinstva, kao i jednako pravo u pristupu i ponudi roba i usluga.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići previđenim mjerama je **eliminiranje diskriminacije na osnovu spola u radu, zapošljavanju i na tržištu rada te osiguranje jednakih mogućnosti ženama i muškarcima u pristupu ekonomskim resursima, uključujući i smanjenje siromaštva putem novih makroekonomskih i razvojnih strategija.**

I.3.1. Identificiranje prioriteta zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa resursima s ciljem uvođenja međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova;

- I.3.2. Provođenje gender analize strategija, politika, programa i projekata u oblasti tržišta rada, zapošljavanja, pristupa ekonomskim resursima, s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova;
- I.3.3. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podatka razvrstanih po spolu o učešću žena i muškaraca na tržištu rada i ekonomskom životu, uključujući učešće na mjestima odlučivanja, napredovanje u karijeri, prihod, nadnice, rad na neodređeno/određeno vrijeme, uslovi poslovnog ugovora, pristup kreditima, itd.;
- I.3.4. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za otklanjanje diskriminacije na osnovu spola u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, uključujući jačanje institucionalnih kapaciteta za primjenu međunarodnih i domaćih standarda u ovoj oblasti, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova koji će koordinirati provođenje ovih mjera;
- I.3.5. Podrška istraživanjima i programima za povećanje učešća žena u radnoj snazi i smanjenje nezaposlenosti, razvoj ženskog poduzetništva, kao i zastupljenosti u poljoprivrednoj proizvodnji i neformalnom sektoru, te ekonomskom i društvenom osnaživanje žena;
- I.3.6. Podrška istraživanjima i programima koji se odnose na unapređenje položaja žena u oblasti ruralnog razvoja, kao i integriranje gender/rodnih pitanja u programe vezane za održivi razvoj i zaštitu okoliša;
- I.3.7. Organiziranje programa obuka za žene, s ciljem osposobljavanja za traženje, izbor i dobivanje adekvatnog zaposlenja, uključujući prekvalifikaciju i samozapošljavanje, pokretanje i razvijanje poduzetništva;
- I.3.8. Unapređenje mjera za usklađivanje poslovnog i privatnog života uključujući zaštitu materinstva i očinstva, unapređenje odredbi o plaćenom porodijskom odsustvu, plaćenom roditeljskom odsustvu za oba roditelja, kao i posebne mjere koje olakšavaju zaposlenima usklađivanje profesionalnih i porodičnih obaveza;
- I.3.9. Provođenje promotivnih aktivnosti, informacionih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o pravu žena i muškaraca na jednak pristup zapošljavanju, tržištu rada i ekonomskim resursima u oblasti zaštite okoliša i održivog razvoja;
- I.3.10. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, kao i u oblasti ženskog poduzetništva.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provođenje: 2013.- 2017.

I.4. Obrazovanje, nauka, kultura i sport

Uvod

Obrazovanje je jedan od najvažnijih elemenata u postizanju ravnopravnosti spolova, a posebno u vremenu kada postoji potreba za kontinuiranim obrazovanjem i stručnim usavršavanjem nezavisno od dobi. Posebnu pažnju treba posvetiti obrazovanju žena, naročito u ruralnim područjima, kao i drugih ranjivih grupa, s ciljem prevazilaženja tradicionalno utemeljenih podjela po spolu obrazovnih profila, zanimanja i uloga na tržištu rada. Ovo je izuzetno značajno u periodu tranzicije kroz koju prolazi Bosna i Hercegovina.

Prema zakonskim propisima koji se odnose na sektor obrazovanja, u Bosni i Hercegovini ne postoji diskriminacija na osnovu spola. Veliki broj međunarodnih i domaćih dokumenata, od kojih je najvažnije istaći: **Konvenciju UN-a o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena, usvojenu 1979., Konvenciju UN-a o pravima djeteta od 20.11.1989., Evropsku povelju o učešću mladih u životu na općinskom i regionalnom nivou iz 1992., Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju iz 1995., Ustav BiH dio II. 3. (L), te ustave entiteta, član 10. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, kao i zakone iz oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini, garantiraju pravo na školovanje i obrazovanje bez ikakve diskriminacije po bilo kojem osnovu, pa i po osnovu spola. Potrebno je obratiti pažnju i na **Preporuku Vijeća Evrope CM/Rec (2007.)13 o rodno osviještenoj politici u obrazovanju i na Smjernice za suzbijanje diskriminacije žena i djevojaka u sportu, date u Preporuci Vijeća Evrope 1701(2005.)**.**

Okvirni zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju u BiH, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH i Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH čine pravni okvir o obrazovanju u Bosni i Hercegovini koji se primjenjuje na nivou države. Ovi zakoni također obavezuju institucije i obrazovne ustanove u FBiH (uključujući kantone), RS-u i Brčko Distriktu BiH da primjenjuju i poštuju principe i norme utvrđene ovim zakonom i da osiguraju obrazovanje pod jednakim uslovima za sve učenike te da osiguraju jednake mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja bez obzira na spol.

U praksi postoji jaz i procentualni nesrazmjer između obrazovanja žena i muškaraca iste dobi. Generalno, veći broj dječaka završava osnovno i srednje obrazovanje, dok je broj djevojaka koje diplomiraju na fakultetima veći od broja dječaka. Ipak, broj muškaraca magistara nauka i specijalista, te doktora nauka veći je od broja žena s ovim zvanjima. Također, postoji jaz u obrazovanju između žena iz urbanih, suburbanih i ruralnih sredina. Spolna segregacija u obrazovanju također je prisutna, tako da žene dominiraju u društvenim i medicinskim, a muškarci u tehničkim oblastima obrazovanja. Na rukovodećim mjestima u oblasti obrazovanja dominiraju muškarci. Romi su, kao nacionalna manjina, neadekvatno obuhvaćeni obrazovanjem. Među ovom populacijom naglašena je visoka stopa nepismenosti i mala stopa obuhvaćena osnovnim, srednjim i visokim obrazovanjem. Udžbenici u Bosni i Hercegovini sadrže spolne stereotipe o muškarcima, ženama i njihovim društvenim ulogama.

Ocjena stanja

Iako je jednak broj dječaka i djevojčica, žena i muškaraca uključen u proces obrazovanja u Bosni i Hercegovini, ograničene su mogućnosti napredovanja za djevojčice i žene i pristup pozicijama za koje su potrebne visoke kvalifikacije, prije svega zbog postojanja stereotipa koji se odnose na muška/ženska zanimanja i pitanja usklađivanja profesionalnog i porodičnog života. Posebnu pažnju zaslužuje pitanje obrazovanja pripadnika i pripadnica ranjivih grupa: pripadnika i pripadnica nacionalnih manjina, osoba iz ruralnih sredina, osoba s invaliditetom, izbjeglih i raseljenih osoba, zbog brojnih prepreka s kojima se susreću. Sastavni dio obrazovnog sistema treba da bude i cjeloživotno učenje otvoreno i dostupno svima, jer to doprinosi društveno-ekonomskoj revitalizaciji, većoj mogućnosti zapošljavanja i konkurentnosti na tržištu znanja, te povećanoj mobilnosti i profesionalnoj fleksibilnosti pojedinca.

Analiza zvaničnih statističkih podataka upućuje na zaključak da postoje razlike u obuhvatu ženske i muške djece u pojedinim nivoima obrazovanja. U prosjeku, jednak broj

djevojčica/djevojaka i dječaka/mladića obuhvaćen je osnovnim i srednjoškolskim obrazovanjem. U visokoškolskom obrazovanju postotak upisanih i diplomiranih studentica je u prosjeku nešto veći (59%) u odnosu na broj studenata te je, shodno tome, i veći broj diplomantica. Statistički podaci o broju osoba koje steknu zvanje magistra nauka i specijaliste pokazuju da od 2008. veći broj žena stiče ovo zvanje u odnosu na muškarce. Registrirano je povećanje broja doktora nauka svake godine, a za žene u prosjeku iznosi 35% u odnosu na ukupan broj doktora nauka. Analiza pokazuje da prilikom sticanja većeg stepena obrazovanja dolazi do smanjenja broja žena, tako da ih je samo jedna trećina sa zvanjem doktora nauka.

Veći broj žena radi u nastavi u predškolskim ustanovama (98%) i osnovnim školama (69%), dok se broj muškaraca nastavnika povećava u srednjim školama (43%) i preovladava u visokom obrazovanju (60%). Još nije potpuno zaživjela statistika razvrstavanja prema spolu rukovodećeg kadra na svim nivoima obrazovanja. Statistički podaci razvrstani po spolu moraju se proširiti kvantitativno i kvalitativno uvođenjem praćenja podataka o: stopi pismenosti po spolu, ukupnom broju djece pristigle za upis u osnovno, srednje i visoko obrazovanje u odnosu na broj upisane djece, stipendijama, marginaliziranim grupama, stopi i razlozima napuštanja školovanja, obrazovanju odraslih, podršci naučnoistraživačkom radu i drugim podacima koji se mogu identificirati kao relevantni u procesu reforme obrazovanja.

Postoje pozitivni pomaci u uvođenju standarda za ravnopravnost spolova u oblast kulture i sporta. Gender komponenta ugrađena je u Akcioni plani za provođenje Strategije kulture BiH u sklopu kojeg su održane radionice o temi "Gender i kultura u BiH" za predstavnike relevantnih ministarstava i drugih institucija iz oblasti kulture u BiH, koji će dalje provoditi obuke na lokalnom nivou. Također, prilikom dodjele sredstava kulturno-umjetničkim i sportskim udruženjima, te sufinansiranja projekata u oblasti nauke vodi se računa o proporcionalnoj zastupljenosti oba spola.

S obzirom da su jednak pristup i mogućnosti u oblastima obrazovanja, kulture i sporta bitni za bolji društveni i ekonomski razvoj, te pokretačka snaga društvenih promjena, potrebno je nastaviti rad na uključivanju principa ravnopravnosti spolova u zakonski okvir, politike i reforme u ovim oblastima, nastaviti edukaciju profesionalnog osoblja, te provođenje istraživanja o različitim aspektima rodne ravnopravnosti i u obrazovanju, i u oblastima nauke, inovacija, kulture i sporta.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **stvaranje jednakih mogućnosti i pristupa obrazovanju za djevojčice i dječake, žene i muškarce u bilo kojoj životnoj dobi, uključujući pripadnike i pripadnice ranjivih grupa, na bilo kojem području (ruralno/urbano) i sa istim perspektivama za buduću profesionalni život.**

- I.4.1. Identificiranje prioriteta zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i sporta, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima;
- I.4.2. Provođenje gender analiza strategija, politika, programa i projekata u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i sporta, s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova;
- I.4.3. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podatka razvrstanih po spolu o pristupu i učešću žena i muškaraca

na svim nivoima u obrazovnom sistemu, nauci, kulturi i sportu;

- I.4.4. Redovno praćenje i procjena pristupa oba spola na postdiplomskim programima i sticanju naučnih zvanja, kao i pristupa grantovima i stipendijama pod istim uslovima, naučnoistraživačkim programima i projektima, kao i u procesima rukovođenja i koordinacije;
- I.4.5. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa obrazovanju, nauci, kulturi i sportu, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u navedenim oblastima, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provođenja ovih mjera;
- I.4.6. Podrška istraživanjima o ravnopravnosti spolova u oblastima obrazovanja, nauke, kulture i sporta, kao i programima usmjerenim ka eliminaciji diskriminatornih i stereotipnih stavova u obrazovnim, naučnim, kulturnim i sportskim sadržajima;
- I.4.7. Podrška programima cjeloživotnog obrazovanja za prioritete ciljne grupe kao što su: odrasli bez završene osnovne ili srednje škole, odrasli sa završenom srednjom školom koja ne odgovara potrebama tržišta rada, osobe s posebnim potrebama, Romi, povratnici, starije osobe kao i osobe koje žele napredovati u radu i zanimanju, te usavršavanje poduzetničkih sposobnosti;
- I.4.8. Podrška programima jednakih mogućnosti oba spola za jačanje kapaciteta, pristup i upotrebu novih informacionih i komunikacionih tehnologija u vladi, javnim i privatnim preduzećima, medijima kao i u sektoru obrazovanja;
- I.4.9. Podrška gender/rodnim studijama i istraživačkim aktivnostima na univerzitetima i istraživačkim institutima;
- I.4.10. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova kao principu ljudskih prava, a s ciljem mijenjanja postojećih stereotipnih stavova i ponašanja u vezi s ulogama žena i muškaraca;
- I.4.11. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti i pristupu žena i muškaraca u oblastima obrazovanja, nauke, kulture i sporta.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provođenje: 2013.- 2017.

I.5. Zdravlje, prevencija i zaštita

Uvod

Zdravlje je ključna pretpostavka za kvalitetan život svakog čovjeka. Investiranje u zdravlje građana jedan je od najznačajnijih poduhvata u procesu jačanja socijalne i ekonomske stabilnosti svake zemlje. Zdravlje uključuje fizičku, emocionalnu, socijalnu, kulturnu i duhovnu dobrobit i određeno je kako biološkim faktorima tako i socijalnim, ekonomskim i političkim kontekstom u kojem žive žene i muškarci. Zdravstvena zaštita često je nedovoljna posebno je uslovljena ekonomskom situacijom, kao i činjenicom da žene i muškarci često nisu dovoljno informirani o mogućnostima i uslugama koje im stoje na raspolaganju. Investiranje u zdravlje žena i muškaraca, kao i njihovu informiranost o ovim pitanjima, znače kvalitetniji život za žene i muškarce, kvalitetniji život porodice, kvalitetnije reproduktivno zdravlje i zdravo planiranje porodice.

Veliki broj međunarodnih dokumenata, od kojih je najvažnije istaći: **Međunarodni ugovor o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966., Konvenciju o**

uklanjanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979., Konvenciju o pravima djeteta iz 1989., Preporuke Svjetske zdravstvene organizacije o "Zdravlju za sve u 21. stoljeću", Deklaraciju o pravima pacijenata u Evropi iz 1994., Ustav BiH iz 1995., Rezoluciju o politici zdravlja za sve građane Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 12/02), Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH-prečišćeni tekst, nalaže mjere i pruža smjernice za organiziranje zdravstvenog sistema koji će svim građanima i građankama omogućiti adekvatnu pomoć i zaštitu, s ciljem postizanja zdravijeg i kvalitetnijeg života. Za ovu oblast značajni su i **Preporuka br. (2008.)1 Odbora ministara Vijeća Evrope zemljama članicama o uključivanju rodni razlika u zdravstvenu politiku (30.1.2008.), kao i **Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom**, u dijelu koji se odnosi na zdravstvenu zaštitu, koja je usvojila Generalna skupština UN-a 1993. godine.**

Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH određeno je da svi imaju pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu bez obzira na spol. Zakonom je zabranjena diskriminacija u bilo kojem obliku ili na bilo kojem osnovu u korištenju svih oblika prava utvrđenih važećim zakonima, a nadležne vlasti treba da osiguraju zakone, druge akte i mehanizme koji se odnose na pristup i korištenje socijalne zaštite i koji osobu ne diskriminiraju na osnovu spola direktno ili indirektno.

Ocjena stanja

U Bosni i Hercegovini učinjeni su značajni naporu u usklađivanju zakona, propisa i strategija kojima se regulira oblast zdravlja i zdravstvene zaštite, s domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova aktivno su učestvovali u različitim projektima koji su se odnosili na specifične zdravstvene potrebe žena i muškaraca, zaštitu reproduktivnog zdravlja mladih i zaštitu adolescenata od spolno prenosivih bolesti, prevenciju i liječenje HIV-a itd.

Međutim, postoji razlika između utvrđenih prava na zdravstvenu zaštitu i mogućnosti za njihovo ostvarenje u praksi, što se naročito odnosi na žene iz ruralnih oblasti i žene pripadnice ranjivih grupa. Postoji niz barijera koje onemogućavaju dostupnost zdravstvene zaštite za stanovnike BiH, među kojima se posebno izdvajaju: različite stope doprinosa za zdravstveno osiguranje, neplaćivanje doprinosa od strane poslodavaca, neriješeni problemi koordinacije između entiteta, kantona itd.

Neophodno je nastaviti napore na provođenju domaćih i međunarodnih standarda kojima se osiguravaju jednaka prava žena i muškaraca na zdravlje, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, kao i na podršci politikama i strategijama kojima se rješavanju specifične potrebe muškaraca i žena. Potrebno je voditi statističke podatke i analize o: zastupljenosti žena na rukovodećim funkcijama i mjestima odlučivanja u oblasti zdravlja, zastupljenosti žena i muškaraca u granama medicine, specijalizacijama i drugim vrstama usavršavanja, osiguranicima prema kategorijama iz zdravstvenog osiguranja, te korištenju prava iz zdravstvenog osiguranja. Važno je i dalje promovirati edukaciju i informiranje o zdravlju i pristupu zdravstvenim uslugama, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, planiranje porodice i slično putem obrazovnog sistema, zdravstvenih ustanova i medija.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **poboljšanje zdravstvenog stanja žena i muškaraca zahvaljujući jednostavnijem i efikasnijem pristupu informacijama i zdravstvenim ustanovama.**

- I.5.1. Identificiranje prioriteta zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti zdravstvene zaštite i prevencije, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima;
- I.5.2. Gender analize strategija, politika, programa i projekata u oblasti zdravstvene zaštite s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova;
- I.5.3. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka razvrstanih po spolu o učešću, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga;
- I.5.4. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u navedenim oblastima, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provođenja ovih mjera;
- I.5.5. Provođenje obuka o ravnopravnosti spolova za profesionalne radnike u oblasti zdravstva kako bi se osiguralo pružanje zdravstvenih usluga koje uzimaju u obzir različite potrebe i interese žena i muškaraca;
- I.5.6. Podrška istraživanjima o ravnopravnosti spolova u oblasti zdravstva, kao i programima usmjernim na unapređenje zdravstvene prevencije i zaštite, zaštite mentalnog zdravlja muškaraca i žena, zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja s posebnim naglaskom na ranjive grupe;
- I.5.7. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o zdravlju, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, te potpuno informiranje o opcijama porodičnog planiranja, putem medija i zdravstvenih i obrazovnih ustanova;
- I.5.8. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti zdravstva, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga, prevencije i zaštite.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provođenje: 2013.- 2017.

I.6. Socijalna zaštita

Uvod

Bosna i Hercegovina je na putu ka evropskim integracijama, te ima obavezu i zadatak da uskladi zakone iz oblasti socijalne i dječije zaštite s međunarodnim standardima, kao i da preduzme aktivnosti kako bi se ovi međunarodni dokumenti i zakoni proveli, u svrhu što skorijeg ispunjavanja uslova za njen ulazak u Evropsku uniju.

Najznačajniji međunarodni dokumenti iz ove oblasti su: **Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i slobodama, Konvencija UN-a o eliminiranju svih oblika diskriminiranju žena (CEDAW), usvojena 1979., Konvencija UN-a protiv torture i ostalog nečovječnog, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja, Konvencija UN-a o pravima djeteta, usvojena 20. 11. 1989., konvencije Međunarodne organizacije rada, Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, Evropska revidirana socijalna povelja, Pekinška**

¹ Vijeće ministara BiH prihvatilo je Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom Odlukom od 30.9.2003.

deklaracija i platforma za akciju iz 1995., Direktiva Vijeća Evropske komisije 86/378/EEC, od 24.7.1986., o primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u shemama socijalne sigurnosti u zaposlenju, **Direktiva 79/7/EEC, od 19.12.1978.,** o progresivnoj primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene po pitanjima socijalne sigurnosti, Ustav BiH, Ustav Federacije BiH, Ustav RS-a, te Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH.

Socijalnu sigurnost moguće je posmatrati kao opću životnu sigurnost sa stanovišta sticanja, korištenja i zaštite prirodnih prava ljudskih bića i posebno njihovih građanskih, političkih, socijalno-ekonomskih i kulturnih prava, u skladu s univerzalnim međunarodnim dokumentima. Socijalna sigurnost podrazumijeva sistem organiziranih pravno-ekonomskih, normativnih i institucionaliziranih socijalnih mjera i aktivnosti u svim oblastima uspostavljanja i ostvarivanja socijalnih potreba čovjeka i njegove porodice.

Ocjena stanja

Zakonima o socijalnoj zaštiti u BiH reguliraju se određena prava osoba koje se nalaze u stanju potrebe uzrokovane ratnim događajima, elementarnim nepogodama, općom ekonomskom krizom, psihofizičkim stanjem pojedinaca ili drugih razloga, koji se ne mogu otkloniti bez pomoći druge osobe. Korisnici socijalne zaštite su i djeca, koja se nalaze u stanju posebne socijalne potrebe, te općenito osobe s invaliditetom i osobe ometene u fizičkom ili psihičkom razvoju, materijalno neosigurane i za rad nesposobne osobe, stare osobe bez porodičnog staranja, osobe s društveno negativnim ponašanjem, osobe i porodice u stanju socijalne potrebe kojima je uslijed posebnih okolnosti potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. Žene se najčešće pojavljuju kao ekonomski ugrožene osobe.

Moguće je zapaziti razlike prema spolu u korištenju socijalnih usluga. Muškarci izrazito preovladavaju kad je u pitanju društveno neprihvatljivo ponašanje, skitnja, krivična djela, narkomanija i alkoholizam, dok žena ima više među osobama sklonima prostituciji, mada je ovih osoba najmanje registrirano. Nema dostupnih podataka niti relevantnih istraživanja koja bi dokumentirala nivo poznavanja prava i procedura za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite među muškarcima i ženama u Bosni i Hercegovini. Stoga su u manjem broju i korisnice usluga socijalne zaštite. Ne postoje podaci o broju osoba koje su dobile informacije o mogućnosti ostvarivanja prava iz socijalne zaštite.

Višestruko marginalizirane grupe žena i muškaraca suočavaju se s nemogućnošću zapošljavanja i nepoznavanjem prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite. Potrebno je nastaviti rad na analizama položaja, mapiranju potreba i podršci socijalno isključenim grupama te usklađivanju i provođenju zakona, propisa, strategija i akcionih planova koji se odnose na unapređenje položaja osoba koje se mogu tretirati kao socijalno isključene.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **postizanje socijalne sigurnosti svih građana i građanki izmjenama i usklađivanjem zakonskih propisa u oblasti socijalne inkluzije, te razvojem i primjenom savremenih socijalnih politika i programa socijalne zaštite.**

I.6.1. Identificiranje prioritetnih zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti socijalne zaštite, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima;

I.6.2. Gender analize strategija, politika, programa i projekata u oblasti socijalne zaštite s ciljem utvrđivanja nedostataka,

prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova;

I.6.3. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podatka razvrstanih po spolu o učešću, pristupu i korištenju socijalne zaštite;

I.6.4. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa socijalnoj zaštiti, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u ovoj oblasti, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provođenja ovih mjera;

I.6.5. Podrška istraživanjima u oblasti socijalne zaštite, kao i programima usmjerenim na unapređenje socijalne zaštite, koji tretiraju specifični položaj žena na tržištu rada te u društvenom i ekonomskom životu, npr. povremeni posao, prekidi u karijeri, manji prosjek plaće, itd.;

I.6.6. Podrška programima penzijskog sistema kojima se tretiraju specifični aspekti radne karijere i nejednake podjele dužnosti između muškaraca i žena (briga o djeci, briga o ostalim članovima porodice, itd.), uključujući, kada je to neophodno, kompenzacijske mjere da bi se ublažile negativne posljedice postojećeg penzijskog sistema na žene;

I.6.7. Podrška programima namijenjenim višestruko marginaliziranim grupama koje su izložene riziku od siromaštva i izoliranosti, a koje uglavnom čine žene, kako bi se podržalo njihovo uključivanje na tržište rada i ostvarivanje prava na socijalnu zaštitu;

I.6.8. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o važnosti ravnopravnosti spolova u pristupu i korištenju socijalne zaštite;

I.6.9. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti socijalne zaštite, pristupu i korištenju socijalnih usluga i socijalne zaštite.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provođenje: 2013.- 2017.

II. STRATEŠKI CILJ 2. Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova

Uvod

Jednako pravo žena i muškaraca na uživanje univerzalnih ljudskih prava osnovni je princip glavnih međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava i općeprihvaćeno je u međunarodnom zakonodavstvu. Ravnopravnost spolova je osnovno ljudsko pravo, sadržano u mnogim pravnim instrumentima, deklaracijama, kao i u mnogim nacionalnim ustavima, što je slučaj i sa Ustavom BiH.

Opća zabrana diskriminacije na brojnim osnovama, pa tako i na spolnoj, bila je prvi korak u tom procesu, pa je taj pristup uključen u **Povelju Ujedinjenih naroda 1945. i u Opću deklaraciju o ljudskim pravima 1948.,** kao i u dva sporazuma usvojena 1966. - u **Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.**

Takvi su stavovi dalje razrađeni na nivou Vijeća Evrope kroz **Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (1950.), Deklaraciju o ravnopravnosti žena i muškaraca Vijeća Evrope (1988.), Deklaraciju o ravnopravnosti žena i muškaraca kao osnovnom kriteriju demokratije,** usvojenu na Četvrtoj evropskoj ministarskoj

konferenciji o ravnopravnosti žena i muškaraca (Istanbul, 1997.), te **Preporuke Vijeća Evrope iz oblasti ravnopravnosti žena i muškaraca.**

Da bi država ispunila svoju obavezu ukidanja diskriminacije po osnovu spola, te ostvarivanja ravnopravnosti spolova, potrebno je dalje uspostavljanje ili jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za ravnopravnost spolova. Za postizanje tog cilja neophodno je da institucionalni mehanizmi na svim nivoima zakonodavne i izvršne vlasti imaju neophodan autoritet, vidljivost, političko priznanje, neophodno finansiranje i ljudske resurse, te da njihovo djelovanje u potpunosti podrže političke vlasti na svim nivoima.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH, u saradnji s entitetskim gender centrima, uspostavila je **Finansijski mehanizam za provođenje Gender akcionog plana BiH (FIGAP 2009.-2014.)**, čime su osigurana značajna sredstva za provođenje Gender akcionog plana za period od pet godina. Razvojni cilj FIGAP-a je da doprinese povećanom nivou ravnopravnosti spolova u bosanskohercegovačkom društvu. To podrazumijeva da je koncept ravnopravnosti spolova prihvaćen kao pristup u formuliranju i provođenju programa i politika u svim sektorima društva i na svim nivoima vlasti. FIGAP je jedan od važnih instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. To je već prepoznatljiv novi finansijski mehanizam u regiji i predstavlja primjer dobre prakse koji izlazi iz okvira pojedinačnih programa, projekata i inicijativa.

Provođenje aktivnosti Strateškog cilja 2. je, prije svega, u odgovornosti Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Gender centra FBiH i Gender centra RS-a, a u skladu s čl. 26. i 27. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.

Prioritetne oblasti u okviru Strateškog cilja 2.

II.1. Koordinacija provođenja i nadzor nad provođenjem Gender akcionog plana BiH

Uvod

Jačanje kapaciteta i koordinacija rada institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova jedan je od važnih preduslova za efikasno provođenje GAP-a BiH na svim nivoima vlasti.

Ocjena stanja

Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH je nadzor nad njegovom primjenom povjeren Agenciji za ravnopravnost spolova BiH koja ovaj nadzor provodi u saradnji s gender centrima. Osim toga, Agencija i gender centri su ključni institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u okviru Vijeća ministara BiH, Vlade Federacije BiH, odnosno Vlade RS-a, koji su zaduženi da usmjeravaju napore u borbi protiv diskriminacije i postizanje ravnopravnosti spolova u BiH putem izrade strateških dokumenata i akcionih planova.

U Bosni i Hercegovini već su osnovani brojni institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u nadležnim institucijama vlasti, ali i na lokalnom nivou (općine i gradovi u BiH i kantoni u FBiH). Iako do sada nije ostvaren ujednačen pristup u uspostavljanju ovih mehanizama kao i u njihovim nadležnostima u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH, ovi mehanizmi morali bi biti nadležni za:

- provođenje Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH na nivou vlasti na kojem su osnovani;
- koordiniranje realizacije programskih ciljeva iz GAP-a BiH;
- osiguravanje provođenja međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova.

odnosno za podršku nadležnim organima izvršne i zakonodavne vlasti na nivou na kojem su osnovani da ispunjavaju obaveze utvrđene Zakonom, a koje se odnose na:

- a) donošenje programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti;
- b) donošenje novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja s odredbama ovog zakona i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova;
- c) provođenje aktivnosti i mjera iz GAP-a BiH kroz redovne programe rada uz osiguranje budžetskih sredstava;
- d) osiguranje prikupljanja, vođenja, analize i prikazivanja statističkih podataka razvrstanih po spolu.

S ciljem osiguravanja provođenja obaveza iz Zakona, na svim nivoima vlasti trebalo bi da budu doneseni programi mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima javnog i privatnog života.

Radi postizanja ravnopravnosti spolova program mjera u svim oblastima uključuje, ali se ne ograničava na:

- a) analizu stanja spolova u određenoj oblasti;
- b) provođenje donesenih državnih politika kroz akcione planove za ravnopravnost spolova;
- c) mjere za otklanjanje uočene neravnopravnosti spolova u određenoj oblasti.

Oснаživanje i koordinacija rada institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova jedan je od važnih preduslova za efikasno provođenje GAP-a BiH na svim nivoima vlasti. Budući da Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH i Gender centar RS-a od donošenja Zakona rade na pružanju stručne podrške drugim institucijama u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova, ovim kao i poglavljem II.2. predviđeno je da Agencija i gender centri nastave da iniciraju uspostavljanje i pružaju stručnu podršku u radu institucionalnih mehanizama na svim nivoima vlasti. Stručna podrška odnosi se na: definiranje kriterija za rad institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim nivoima organizacije vlasti, inicijative za osnivanje novih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim nivoima organizacije vlasti, podršku u uvođenju standarda za ravnopravnost spolova (publiciranje i distribucija edukativnih i stručnih materijala za unapređenje znanja iz oblasti ravnopravnosti spolova, unapređenje resursno-edukacionog i dokumentacionog centra).

Nivoi vlasti koji uspostavljaju institucionalne mehanizme dužni su osigurati sredstva, organizaciono i stručno jačanje kao i provođenje programa, projekata i aktivnosti, učešće na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima.

S ciljem koordinacije provođenja i nadzora nad provođenjem GAP-a BiH, bit će uspostavljen Upravni odbor za koordinaciju i praćenje provođenja GAP-a BiH, koji čine direktorice Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Gender centra RS-a i Gender centra FBiH. Upravni odbor bit će zadužen za usvajanje smjernica za izradu godišnjih operativnih planova, odobravanje godišnjih operativnih planova kao i za izvještavanje Vijeće ministara BiH i Parlamentarne skupštine BiH.

Koordinacioni odbori koje će uspostaviti Vijeće ministara BiH, Vlada Federacije BiH i Vlada RS-a bit će nadležni za izradu i usvajanje godišnjih operativnih planova kao i za izvještavanje Koordinacionog odbora GAP-a BiH. Koordinacioni odbori će do kraja oktobra svake godine, na osnovu provođenja GAP-a BiH u skladu sa usvojenim smjernicama, izrađivati prijedloge godišnjih operativnih planova koji će u smislu ujednačenog pristupa u provođenju aktivnosti biti dostavljeni Upravnom odboru na mišljenje.

Mjere

- Ciljevi koji se žele postići predviđenim mjerama su:
- **Koordinirano provođenje GAP-a BiH** u skladu s nadležnostima pojedinih nivoa vlasti;
 - **Uspostavljanje održivih mehanizama za provođenje GAP-a BiH** na lokalnom nivou vlasti u BiH;
- II.1.1. Uspostavljanje Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provođenja GAP-a BiH (koji čine direktorice Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Gender centra RS-a i Gender centra FBiH)
Nosioci odgovornosti: Vijeće ministara BiH, na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH
Rok za provođenje: u roku od tri mjeseca od usvajanja GAP-a BiH;
- II.1.1. Uspostavljanje Koordinacionog odbora za koordinaciju i praćenje provođenja GAP-a BiH od institucija BiH (koji čine Agencija za ravnopravnost spolova BiH i institucije BiH čiji sastav predlaže Upravni odbor)
Nosioci odgovornosti: Vijeće ministara BiH, na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH
Rok za provođenje: u roku od tri mjeseca od usvajanja GAP-a BiH;
- II.1.2. Uspostavljanje Koordinacionog odbora za koordinaciju i praćenje provođenja GAP-a od institucija RS-a (koji čine Gender centar Vlade RS-a i institucije RS-a čiji sastav predlaže Upravni odbor)
Nosioci odgovornosti: Vlada RS-a, na prijedlog Gender centra RS-a
Rok za provođenje: u roku od tri mjeseca od usvajanja GAP-a BiH;
- II.1.3. Uspostavljanje Koordinacionog odbora za koordinaciju i praćenje provođenja GAP-a od institucija Federacije BiH (koji čine Gender centar FBiH i institucije Federacije BiH čiji sastav predlaže Upravni odbor)
Nosioci odgovornosti: Vlada FBiH, na prijedlog Gender centra FBiH
Rok za provođenje: u roku od tri mjeseca od usvajanja Gender akcionog plana BiH;
- II.1.4. Usvajanje smjernica za izradu godišnjih operativnih planova koje izrađuju koordinacioni odbori te prioritete za svaku godinu provođenja GAP-a BiH
Nosioci odgovornosti: Upravni odbor
Rok za provođenje: septembar 2013. godine;
- II.1.5. Izrada prijedloga godišnjih operativnih planova za svaku godinu provođenja GAP-a BiH
Nosioci odgovornosti: koordinacioni odbori
Rok za provođenje: do sredine septembra svake godine provođenja GAP-a BiH;
- II.1.6. Dostavljanje mišljenja na prijedloge godišnjih operativnih planova koje izrađuju koordinacioni odbori
Nosioci odgovornosti: Upravni odbor
Rok za provođenje: do kraja novembra svake godine provođenja GAP-a BiH;
- II.1.7. Usvajanje godišnjih operativnih planova za svaku godinu provođenja GAP-a BiH
Nosioci odgovornosti: koordinacioni odbori
Rok za provođenje: do kraja decembra;
- II.1.8. Usvajanje godišnjih izvještaja i dostavljanje izvještaja Vijeću ministara BiH na razmatranje
Nosioci odgovornosti: Koordinacioni odbor
Rok za provođenje: do juna mjeseca svake godine provođenja GAP-a BiH za prethodnu godinu;
- II.1.9. Uspostavljanje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na lokalnom nivou (u općinama i

gradovima u BiH i kantonima u FBiH u kojima još nisu uspostavljeni)

Nosioci odgovornosti: lokalni nivoi vlasti (općine i gradovi u BiH i kantoni u FBiH)

Rok za provođenje: do kraja 2017. godine;

II.1.10. Ostvarivanje saradnje između institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na lokalnom nivou vlasti i organizacija civilnog društva koje se bave pitanjima promocije i zaštite ljudskih prava i ravnopravnosti spolova

Nosioci odgovornosti: lokalni nivoi vlasti (općine i gradovi u BiH i kantoni u FBiH)

Rok za provođenje: 2013. - 2017.;

II.1.11. Organizacija dvogodišnjeg koordinacionog sastanka institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim nivoima organizacije vlasti

Nosioci odgovornosti: Upravni odbor

Rok za provođenje: 2013., 2015. i 2017.;

II.2. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova Uvod

Prioritetna obaveza koja proističe iz mandata institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, kao i zakonskih nadležnosti jeste praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini.

Redovno se izrađuju i dostavljaju nadležnim institucijama izvještaji o primjeni međunarodnih dokumenata, UN-a i Vijeća Evrope, koji se odnose na ravnopravnost spolova i osnaživanje žena, a prema kojima je Bosna i Hercegovina obavezna izvještavati. (CEDAW, Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, Rezolucija UN-a 1325, preporuke Vijeća Evrope i evropske direktive). U skladu s obavezama izvještavanja o primjeni Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), izrađen je **Četvrti i peti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o CEDAW-u**. Nakon što su ga usvojili Vijeće ministara BiH i Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH, Izvještaj je dostavljen Komitetu UN-a za CEDAW na razmatranje.

S ciljem unapređenja primjene Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 "Žene, mir i sigurnost" izrađen je **Akcioni plan za provođenje UNSCR 1325 "Žene, mir i sigurnost" u Bosni i Hercegovini za period 2010.-2013.**, a usvojilo ga je Vijeće ministara BiH¹. Bosna i Hercegovina je tako postala prva država u jugoistočnoj Evropi koja je usvojila Akcioni plan za provođenje navedene rezolucije.

U skladu s čl. 26. i 27. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, Agencija za ravnopravnost spolova BiH i entitetski gender centri dužni su da prate, učestvuju u pripremi, pokreću inicijative i daju mišljenja o usaglašenosti zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa, koji se donose na nivou države i entiteta, s odredbama ovog zakona i drugim domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova.

Ocjena stanja

Prakse i rezultati Bosne i Hercegovine u primjeni međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova promovirani su i prepoznati na međunarodnom nivou o čemu svjedoči i činjenica da su predstavnici gender mehanizama pozivani na sastanke i samite na najvišem leaderskom nivou, širom Evrope i svijeta. To podrazumijeva i redovno učešće u radu tijela UN-a i Vijeća Evrope, te redovno izvještavanje o

¹ "Službeni glasnik BiH", broj 92/10

primjeni međunarodnih dokumenata UN-a i Vijeća Evrope koji se odnose na različita pitanja ravnopravnosti spolova.

Standardi za ravnopravnost spolova primjenjuju se i u procesima integriranja Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Međutim, potrebno je unaprijediti saradnju s Direkcijom za evropske integracije BiH i Delegacijom Evropske unije u BiH s ciljem primjene standarda i mehanizama za ravnopravnost spolova u svim segmentima procesa pristupa evropskim normativnim akata, strategija, planova i programa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. Ovo je kontinuiran proces koji treba dalje unapređivati.

Prethodnih godina posebna pažnja posvećena je usklađivanju nacrti i prijedloga zakona, podzakonskih i drugih normativnih akata, strategija, planova i programa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. Ovo je kontinuiran proces koji treba dalje unapređivati.

Mjere i aktivnosti

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **efikasno praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u BiH, radi utvrđivanja mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života.**

II.2.1. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih standarda za ravnopravnost spolova

II.2.1.1. Provođenje, koordinacija i praćenje obaveza BiH prema dokumentima UN-a i Vijeća Evrope (Pekinška deklaracija, CEDAW i Preporuke, Rezolucija UN-a 1325 i Akcioni plan za BiH, CAHVIO i Strategija provođenja CAHVIO za BiH...);

II.2.1.2. Predstavljanje na međunarodnom nivou i učešće u aktivnostima tijela za ravnopravnost spolova i ljudskih prava žena, radnih grupa i mehanizama UN-a i Vijeća Evrope;

II.2.1.3. Izrada redovnih izvještaja UN-u i Vijeću Evrope, te izvještavanje po drugim međunarodnim dokumentima, o ispunjavanju obaveza Bosne i Hercegovine u oblasti ravnopravnosti spolova;

II.2.1.4. Pokretanje inicijative za vođenje pregovora, zaključivanja i ratifikacije međunarodnih standarda za ravnopravnost spolova;

II.2.1.5. Saradnja s međunarodnim organizacijama na provođenju obaveza prema međunarodnim standardima u oblasti ravnopravnosti spolova i ljudskih prava žena.

Nosioci odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH, Gender centar RS-a

Rok za provođenje: 2013.-2017.

II.2.2. Praćenje i unapređenje primjene domaćih standarda za ravnopravnost spolova

II.2.2.1. Davanje mišljenja o usaglašenosti nacrti i prijedloga zakona, podzakonskih i drugih normativnih akata, strategija, planova i programa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH;

II.2.2.2. Upućivanje inicijativa, mišljenja i preporuka za izmjene i dopune propisa u slučaju neusaglašenosti s odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH;

II.2.2.3. Učešće u pripremi zakona, podzakonskih i drugih akata, strategija, politika i programa s ciljem utvrđivanja mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života;

II.2.2.4. Prijem i obrada molbi, žalbi i predstavki osoba i grupa osoba u kojima se ukazuje na povrede nekog prava iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.

Nosioci odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH, Gender centar RS-a

Rok za provođenje: 2013.-2017.

II.3. Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova

Uvod

Uputstva, obaveze, ciljevi i smjernice za osnaživanje i održivost svih nacionalnih mehanizama, njihova saradnja i jačanje kapaciteta sadržani su u **Poglavlju 37. Memoranduma 21 "Nacionalni mehanizmi i međunarodna saradnja za jačanje kapaciteta zemalja u razvoju"** UN-ovog Odjela za ekonomske i socijalne poslove, **Studiji o efikasnom funkcioniranju državnih mehanizama za integriranje gendera u zemljama članicama Vijeća Evrope** (2004.), državnih mehanizmi: akcioni planovi i integriranje gendera u zemljama članicama Vijeća Evrope od 4. svjetske konferencije žena u Pekingu 1995. (2004.), **Priručniku Vijeća Evrope o nacionalnim mehanizmima za promoviranje gender jednakosti i akcioni planovi** – smjernice za uspostavljanje i provođenje državnih mehanizama za promoviranje jednakosti, s primjerima dobrih praksi, 2001. godine, Ustavu BiH (1995.), Zakonu o upravi BiH ("Službeni glasnik BiH", broj 32/02), te Milenijskim razvojnim ciljevima. Bosna i Hercegovina ima uspostavljene institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na državnom, entitetskom, kantonalmom i općinskom nivou, čime su stvoreni osnovni preduслови za primjenu Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.

Svi institucionalni mehanizmi imaju precizno definiran mandat, što ukazuje na opredijeljenost vlasti ka postizanju ravnopravnosti spolova i uključivanju gender pitanja u sve oblasti društvenog života. Ipak, stvarni pokretači inicijativa, prijedloga mjera djelovanja, te ključni subjekti u ovom procesu su: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH i Gender centar RS-a. Ova tri institucionalna mehanizma za ravnopravnost spolova su odlučujuća poluga u pokretanju i provođenju aktivnosti, projekata i programa iz oblasti ravnopravnosti spolova, kao i iniciranju uspostavljanja takvih mehanizama na lokalnom nivou.

U svrhu što boljeg provođenja Zakona i održivosti ovih mehanizama, neopodno je dalje jačanje njihovih kapaciteta, kao i međusobne saradnje i koordinacije. Od suštinskog značaja je, također, saradnja i stručna podrška drugim institucijama u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova.

Ocjena stanja

Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH i Gender centar RS-a imaju veoma uspješnu međusobnu saradnju. Svoj rad koordiniraju kroz djelovanje i redovne sastanke Koordinacionog odbora institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova BiH, odnosno Upravnog odbora, uspostavljenog s ciljem praćenja provođenja FIGAP-a, a čine ga direktorice Agencije i entitetskih gender centara. Jačanje saradnje i kapaciteta je kontinuiran proces koji uključuje unapređenje stručnosti kako institucija za ravnopravnost spolova, tako i drugih institucija na svim nivoima organizacije vlasti, s ciljem daljnjeg razvijanja i primjene sistema, mehanizama i instrumenata za gender analizu, procjenu uticaja sa aspekta ravnopravnosti spolova, te rodno odgovorno budžetiranje.

Provedene su brojne obuke državnih službenika, sudija i tužilaca za primjenu standarda ravnopravnosti spolova. Većina ministarstava svjesna je obaveza i zainteresirana za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u planove i programe rada i budžete. Međutim, u praksi je veoma često prisutno mišljenje kako su za stvaranje uslova (normativnih i drugih) za postizanje *de facto* ravnopravnosti spolova odgovorni samo gender isitucionalni mehanizmi, u prvom redu Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar

FBiH i Gender centar RS-a. Međutim, integriranje standarda ravnopravnosti spolova u sve vladine politike, strategije, programe rada i budžete može se ostvariti samo u bliskoj saradnji institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova i institucija sistema koje su odgovorne za primjenu ovih standarda i praćenje stanja u pojedinim oblastima društvenog života i rada. Kontinuirana saradnja, obuke i stručna podrška su neophodni za sve aktere uključene u procese kreiranja politika kako bi mogli identificirati probleme i razvijati politike koje će uzimati u obzir pitanja ravnopravnosti spolova.

Neophodno sredstvo u tom procesu je **rodno odgovorno budžetiranje** koje podrazumijeva poštivanje principa ravnopravnosti spolova tokom pripreme budžeta, te raspodjele i dodjele finansijskih resursa. Napredak je postignut u instrukcijama za izradu dokumenata okvirnog budžeta (DOB-a) za budžetske korisnike na državnom i entitetskom nivou, koji zahtijevaju iskazivanje uticaja politika, strategija i prioriteta programa na unapređenje ravnopravnosti spolova. Ovu praksu treba nastaviti i ubrzati rodno odgovorno budžetiranje u institucijama na svim nivoima vlasti, što će doprinijeti da sve politike, strategije, programi, zakoni i drugi propisi imaju ugrađen gender aspekt na nivou planiranja, provođenja, praćenja i ocjene rezultata.

Mjere i aktivnosti

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **jačanje kapaciteta, operativnosti i održivosti institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, kao i drugih institucija u procesima uključivanja principa ravnopravnosti spolova na svim nivoima.**

- II.3.1.1. Definiiranje kriterija za rad institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim nivoima organizacije vlasti;
- II.3.1.2. Inicijativa za osnivanje novih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim nivoima organizacije vlasti;
- II.3.1.3. Jačanje kapaciteta, saradnja i koordinacija institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim nivoima organizacije vlasti;
- II.3.1.4. Kontinuirana koordinacija između Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Gender centra Vlade FBiH i Gender centra Vlade RS-a (kroz djelovanje Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provođenja GAP-a BiH);
- II.3.1.5. Kontinuirana koordinacija između Agencije za ravnopravnost spolova BiH i institucija BiH (kroz rad Koordinacionog odbora za koordinaciju i praćenje provođenja GAP-a od institucija BiH);
- II.3.1.6. Kontinuirana koordinacija između Gender centra Vlade RS-a i institucija RS-a (kroz rad Koordinacionog odbora za koordinaciju i praćenje provođenja GAP-a od institucija RS-a);
- II.3.1.7. Kontinuirana koordinacija između Gender centra Vlade FBiH i institucija FBiH (kroz rad Koordinacionog za koordinaciju i praćenje provođenja GAP-a od institucija FBiH);
- II.3.1.8. Podrška Komisiji za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH;
- II.3.1.9. Podrška komisijama za ravnopravnost spolova Parlamenta Federacije BiH i Odboru jednakih mogućnosti Narodne skupštine RS-a;
- II.3.1.10. Podrška mehanizmima za ravnopravnost spolova na lokalnom nivou;
- II.3.1.11. Organizaciono i stručno jačanje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova (stručne obuke,

publiciranje i distribucija edukativnih i stručnih materijala za unapređenje znanja iz oblasti ravnopravnosti spolova, unapređenje resursno-edukacionog i dokumentacionog centra);

- II.3.1.12. Provođenje zajedničkih programa, projekata i aktivnosti, učešće na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima;

- II.3.1.13. Razvijanje mehanizma za izvještavanje i razmjenu informacija svih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova.

Nosioci odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH, Gender centar RS-a

Rok za provođenje: 2013.-2017.

II.3.2. Saradnja i podrška institucijama u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova

- II.3.2.1. Osnovne i napredne obuke državnih službenika o konceptu ravnopravnosti spolova i obavezama prema domaćim i međunarodnim normativno-pravnim standardima za ravnopravnost spolova, i druge obuke o primjeni ovih standarda prema potrebama ciljnih grupa;

- II.3.2.2. Obuke za usklađivanje propisa sa standardima za ravnopravnost spolova, uključujući gender analizu propisa;

- II.3.2.3. Koordinacija i podrška institucijama u uvođenju rodno odgovornog budžetiranja, uključujući obuke, podršku u izradi analiza budžeta radi utvrđivanja različitog uticaja na žene i muškarce, te gender analizu budžeta prilikom planiranja i procjene prihoda i rashoda;

- II.3.2.4. Podrška uvođenju posebnih politika i akcija u područja kritična za unapređenje položaja žena i za ravnopravnost spolova;

- II.3.2.5. Koordinacija, rukovođenje i administriranje rada Koordinacionog tijela za provođenje Akcionog plana UNSCR 1325 u BiH;

- II.3.2.6. Uspostavljanje drugih vidova formalne i neformalne saradnje sa institucijama vlasti u svim sektorima i na svim nivoima s ciljem razmjene informacija, planiranja i provođenja zajedničkih programa i aktivnosti, učešća (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima.

Nosioci odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH, Gender centar RS-a, agencije za državnu službu

Rok za provođenje: 2013.-2017.

II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva

Uvod

U savremenom društvu mediji, pored porodice i obrazovnih ustanova, predstavljaju najznačajniji izvor informacija. Razvojem tehnologije, u posljednjih nekoliko decenija, olakšan je razvoj komunikacionih mreža, koje imaju veliki uticaj na formiranje ličnog i javnog mišljenja o određenim pojavama i aktivnostima u društvu.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Pekinška deklaracija i platforma za akciju, Deklaracija o ravnopravnosti žena i muškaraca Vijeća Evrope, Aneks I. Dejtonskog mirovnog sporazuma, EU Gender mapa puta i GAPBiH, u svojoj osnovnoj koncepciji zahtijevaju prikazivanje žena i muškaraca na ravnopravan i nestereotipan način, s punim poštivanjem njihovog ljudskog dostojanstva. U skladu s međunarodnim i domaćim pravnim standardima, štampani i elektronski mediji u

BiH, kroz uređivačku politiku, treba da osiguraju poštivanje ravnopravnosti **na osnovu spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i seksualne orijentacije** kroz:

- prikazivanje pozitivnih primjera *nediskriminiranja i poštivanja ljudskih prava na pomenutim osnovama*, u javnoj i privatnoj sferi života,
- prikazivanje svih osoba, bez obzira na njihov spol, rod, spolni identitet, rodni identitet, rodno izražavanje i seksualnu orijentaciju, na ravnopravan i nestereotipan način, s punim poštivanjem njihove osobnosti i ljudskog dostojanstva,
- podizanje svijesti o potrebi njihovog ravnopravnog učešća u ekonomskom i društvenom razvoju,
- eliminiranje seksizma, rodofobije, homofobije, bifobije, transfobije u medijskom jeziku,
- podizanje svijesti javnosti o prisustvu različitih oblika nasilja na osnovu spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja, seksualne orijentacije i pogubnog uticaja tog nasilja na žrtve i društvo u cjelini,
- podizanje svijesti javnosti o problemu seksualnog nasilja, incesta, porodičnog nasilja, ekonomskog nasilja, trgovine ljudskim bićima i posljedicama na žrtve i društvo u cjelini,
- otklanjanje stereotipa i predrasuda na osnovu spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i seksualne orijentacije usmjerenog ka osobama koje se nalaze na javnim funkcijama i/ili u političkom životu BiH,
- medijsku promociju i ravnopravnu vidljivost političkih kandidata i kandidatkinja bez obzira na njihov spol, rod, spolni identitet, rodni identitet, rodno izražavanje i seksualnu orijentaciju,
- educiranja novinara i novinarki o ravnopravnosti na osnovu spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja, seksualne orijentacije i upotrebe rodno osjetljivog jezika,
- promoviranje ravnopravnog učešća i zastupljenosti osoba različitih spolnih identiteta, rodni identiteta, rodnog izražavanja i seksualne orijentacije na pozicijama odlučivanja u medijima, naročito u upravljačkim, programskim i regulatornim tijelima.

Evidentno je da u našem društvu preovladavaju klasični stereotipi u načinu prikazivanja žena i muškaraca u medijima, što su pokazala mnoga istraživanja medijskih sadržaja, od kojih izdvajamo "Gender Media Watch BiH 2002" i "Projiciranje gendera u bh. medijima" Agencije za ravnopravnost spolova BiH i gender centara RS-a i FBiH. Ova istraživanja pokazala su da su žene mnogo manje prisutne u medijskim sadržajima od muškaraca. Imidž žena i muškaraca u medijima koji formiraju javno mnjenje uglavnom se razlikuje. Mediji se češće fokusiraju na muškarce, kada su u pitanju rukovodeće funkcije i stručna znanja, što je djelimično refleksija "društvene stvarnosti, a djelimično očiglednog seksističkog pristupa i rezultat nepostojanja planirane politike za ravnopravnost spolova u oblasti javnih medija". S druge strane, žene, kojima je dato manje prostora u društveno značajnim pitanjima, dominiraju u prezentiranju privatne sfere. U toj sferi one se javljaju u ulozi majki, domaćica, potrošača, pasivne pratnje svojih muževa, itd.

Pekinska platforma za akciju navodi oblast "Žene i mediji" kao jednu od 12 oblasti u kojima je potrebno osigurati odgovarajuću zastupljenost žena. Ovim dokumentom definiraju se koraci, koji imaju za cilj postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova u medijima. Istraživanja i dostupni

rezultati (Media Watch 2002) potvrđuju da je Bosna i Hercegovina u cjelini društvena zajednica u kojoj se nedovoljna zastupljenost žena u političkom, privrednom i ostalim oblastima javnog života reflektira i na nedovoljnu zastupljenost u medijima i kroz medije.

Ocjena stanja

Budući da mediji imaju značajnu ulogu u formiranju društvene svijesti, oni mogu usporiti ili ubrzati strukturalne promjene ka ravnopravnosti spolova. Rad na eliminiranju ukorijenjenih uzroka diskriminacije žena i promjene svijesti javnosti o uloga spolova zahtijeva intenzivnije aktivnosti na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini.

Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova proveli su niz mjera kako bi se ravnopravnost spolova poštovala u svim segmentima medijskog djelovanja. Zakon o RTV servisu, Zakon o RTV sistemu i Zakon o komunikacijama BiH usklađeni su sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. Standardi ravnopravnosti spolova ugrađeni su u Kodeks za štampu i Kodeks o emitiranju radio i TV programa u BiH. Provedene su brojne medijske kampanje, održani okrugli stolovi, kao i obuke s ciljem edukacije medija o principima ravnopravnosti spolova, gender stereotipima, gender senzitivnom izvještavanju i primjeni gender senzitivnog jezika.

Zapaža se pozitivan pomak u poštivanju standarda ravnopravnosti spolova u medijima, upotrebi gender osjetljivog jezika i davanju na značaju temama koje se odnose na pitanja ravnopravnosti spolova. Agencija i gender centri redovno promoviraju svoje aktivnosti putem medija, emitirani su spotovi s ciljem prevencije i borbe protiv nasilja u porodici, promoviranja žena za pozicije donošenja odluka i dr. Potrebno je nastaviti saradnju s medijima i podsticati medijske sadržaje kojima se promoviraju ravnopravnost spolova u svim oblastima društvenog djelovanja, upotreba neseksističkog jezika i prezentacija nestereotipnih slika, te koji isključuju upotrebu bilo kakvog degradirajućeg materijala na osnovu spola.

Mjere i aktivnosti

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama su **rodno osjetljivi elektronski i printani mediji na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine**.

II.4.1. Promotivno djelovanje i podizanje svijesti

II.4.1.1. Podizanje svijesti javnosti kroz obilježavanje značajnih datuma iz oblasti ravnopravnosti spolova (sedmice ravnopravnosti spolova "Gender Week", međunarodne kampanje "16 dana aktivizma borbe protiv nasilja na osnovu spola", te ostalih datuma značajnih u oblasti ravnopravnosti spolova);

II.4.1.2. Medijska promocija aktivnosti provedenih u okviru procesa uključivanja principa ravnopravnosti spolova;

II.4.1.3. Organiziranje promotivnih događaja, kampanja, konferencija, radionica, okruglih stolova, tematskih sjednica i slično u različitim oblastima društvenog života;

II.4.1.4. Unapređenje i redovno ažuriranje sadržaja veb-stranica Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Gender centra Vlade FBiH, Gender centra RS-a, kao i veb-stranica FIGAP-a i Akcionog plana za provođenje Rezolucije UN-a 1325;

II.4.1.5. Izrada, štampanje i distribucija promotivnih materijala i publikacija.

Nosioci odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH, Gender centar RS-a

Rok za provođenje: 2013.-2017.

II.4.2. Jačanje odnosa s medijima

II.4.2.1. Podsticanje usvajanja i provođenja mjera, smjernica, pravila ponašanja ili drugih odredbi u okviru elektronskih i štampanih medija, koje uključuju eliminaciju

diskriminacije na osnovu spola i štetnih rodni stereotipa u medijskim sadržajima, promoviranje ravnopravnosti spolova kao ključnog segmenta ljudskih prava, uvođenje rodno osjetljivog jezika;

II.4.2.2. Podsticanje medijskih sadržaja koji prikazuju žene i muškarce na ravnopravan i nestereotipan način, promoviraju njihov ravnopravan status i uloge u privatnoj i javnoj sferi, s punim poštivanjem njihovog ljudskog dostojanstva;

II.4.2.3. Redovna procjena zastupljenosti žena na rukovodećim i upravnim nivoima te u tehničkim službama elektronskih i štampanih medija, javnih i privatnih, kao i u savjetodavnim, regulatornim i nadzornim tijelima u medijskom sektoru;

II.4.2.4. Podrška projektima istraživanja medijskih sadržaja o zastupljenosti žena u obrazovnju, nauci, kulturi, politici, ekonomiji i društvenom životu, kao i uticaj medija na oblikovanje vrijednosti sudova i ponašanja, potreba i interesa žena i muškaraca u svim fazama života;

II.4.2.5. Obuke o ravnopravnosti spolova za profesionalce u medijima.

Nosioci odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH, Gender centar RS-a, profesionalna udruženja novinara, regulatorna tijela za medije, medijske kuće

Rok za provođenje: 2013.-2017.

II.5. Podrška programima i projektima institucionalnih i vaninstitucionalnih partnera

Uvod

Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova pružaju redovnu stručnu podršku pripremi, provođenju i praćenju programa i projekata institucija i nevladinih organizacija koji se finansiraju iz donatorskih sredstava i prilagođeni su potrebama i prioritetima institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova.

Međutim, u proteklom periodu najveći doprinos sistemskom uvođenju ravnopravnosti spolova u prioritetne oblasti društvenog djelovanja postignut je provođenjem FIGAP-a. **FIGAP, odnosno Finansijski mehanizam za provođenje GAP-a BiH** uspostavljen je potpisivanjem Sporazuma o zajedničkom finansiranju između Vijeća ministara BiH i grupe donatora, krajem 2009. godine, čime su osigurana značajna sredstva za provođenje GAP-a do 2015.godine. Provede ga direktno Agencija i entitetski gender centri, alocirajući veći dio budžetskih sredstava za programe i projekte institucija i nevladinih organizacija. Zbog toga je pažljivo planiranje i provođenje referentno ne samo za institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova, već i za institucionalne i vaninstitucionalne partnere, kao i za donatore. Cilj FIGAP-a je da aktivnosti gender *mainstreaminga* postanu dio redovnog programa i budžeta institucija.

Ocjena stanja

U proteklom periodu provedeni su brojni projekti s institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima, koji su se odnosili na sljedeće oblasti: sprečavanje nasilja u porodici, provođenje Rezolucije UN-a 1325, političku participaciju žena, rodno odgovorno budžetiranje, podršku radu lokalnih organa vlasti na uvođenju standarda ravnopravnosti spolova, te druge specifične teme. Pored programa/projekata u okviru FIGAP-a, značajno je spomenuti zajednički projekat institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova i UNDP/UNFPA "Prevenција i suzbijanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u BiH". UN Women (ranije UNIFEM) nastavio je podržavati projekte za uvođenje rodno odgovornog bužetiranja i provođenje UN SCR 1325 u BiH.

Da bi se postigla dugoročna održivost, još uvijek je neophodno stalno praćenje i kontrola procesa, te usmjeravanje institucija i nevladinih organizacija kroz zajedničko mapiranje potreba, planiranje i stručnu pomoć u provođenju svih aktivnosti.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **da primjena standarda za ravnopravnost spolova postane dio redovnih programa i budžeta institucija, te uspostavljanje stvarnog partnerstva između institucija i nevladinih organizacija.**

II.5.1. Stručna podrška u pripremi i provođenju programa i projekata institucionalnih partnera na svim nivoima organizacije vlasti, koji se finansiraju iz sredstava FIGAP-a i drugih donatorskih sredstava;

II.5.2. Dodjela sredstava iz FIGAP-a institucijama za programe mjera unapređenja ravnopravnosti spolova, uključujući praćenje i ocjenu provođenja programa;

II.5.3. Stručna podrška u pripremi i provođenju projekata nevladinih i drugih organizacija civilnog društva koji se finansiraju iz sredstava FIGAP-a i drugih donatorskih sredstava;

II.5.4. Dodjela grantova iz sredstava FIGAP-a nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva za projekte unapređenja ravnopravnosti spolova, uključujući i praćenje i ocjenu provođenja projekata.

Nosioci odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH, Gender centar RS-a

Rok za provođenje: 2013.-2017.

II.6. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova

Uvod

Među najvažnijim instrumentima za efikasno planiranje, te provođenje i ocjenu učinaka mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova su rodno odgovorna statistika, analize i istraživanja iz perspektive ravnopravnosti spolova u svim društvenim oblastima. S tim ciljem potrebno je podsticati daljnje unapređenje prikupljanja podataka razvrstanih po spolu u skladu s članom 22. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, te provođenje analiza i istraživanja u svim društvenim oblastima. Kvantitativne i kvalitativne analize i istraživanja predstavljaju osnovu za periodičnu procjenu i ocjenu stanja sa aspekta položaja žena i muškaraca, te efikasno planiranje i kreiranje politika zasnovano na stvarnim potrebama. U skladu sa Zakonom, Agencija i gender centri dužni su analizirati i pratiti primjenu Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, provođenje GAP-a BiH, te ukupno stanje ravnopravnosti spolova u BiH.

Na osnovu prikupljenih podataka i analiza, redovno se izrađuju izvještaji, mišljenja, sugestije i preporuke radi upućivanja nadležnim organima.

Ocjena stanja

Agencija za ravnopravnost BiH i gender centri redovno prikupljaju i analiziraju podatke dostavljene od institucija, nevladinih i međunarodnih organizacija, u svrhu izrade redovnih izvještaja o stanju ravnopravnosti spolova u BiH, te o primjeni usvojenih strategija i akcionih planova. Ovi izvještaji upućuju se na razmatranje i usvajanje Vijeću ministara BiH i entitetskim vladama (izvještaji o stanju spolova u BiH, izvještaji o primjeni Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, izvještaji o primjeni državne i entitetskih strategija prevencije i borbe protiv nasilja u porodici, izvještaji o provođenju Akcionog plana za primjenu Rezolucije UN-a 1325 za BiH). Osim ovih izvještaja, izrađuju se i dostavljaju nadležnim

organima posebne analize i izvještaji o primjeni aktualnih sektorskih strategija i akcionih planova kao što su Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u Republici Srpskoj, Akcioni plan za uvođenje gender odgovornog budžetiranja u Federaciji BiH, Strateški plan za prevenciju nasilja u porodici za Federaciju BiH 2009.-2010., te druge povremene analize i izvještaji na zahtjev nadležnih organa vlasti u BiH.

Mjere

- II.6.1. Izrada kvantitativnih i kvalitativnih analiza o statusu spolova u BiH kao osnova za efikasno planiranje zasnovano na stvarnim potrebama, te ocjena uvođenja standarda ravnopravnosti spolova u zakone, strategije, politike i programe;
- II.6.2. Provođenje ili pružanje podrške istraživanjima o ravnopravnosti spolova;
- II.6.3. Redovno izvještavanje o stanju ravnopravnosti spolova u BiH na osnovu izvještaja nadležnih institucija;
- II.6.4. Redovno izvještavanje o realizaciji sektorskih strategija i akcionih planova (za provođenje UNSCR 1325, strategija borbe i prevencije nasilja u porodici, gender odgovornog budžetiranja ili za unapređenje položaja žena na selu, itd...) na osnovu izvještaja nadležnih institucija.

Nosioci odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH, Gender centar RS-a

Rok za provođenje: 2013.-2017.

III. STRATEŠKI CILJ 3. Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva

Uvod

Budući da je ostvarivanje ravnopravnosti spolova zajednički cilj, koji se tiče društva u cjelini, uspostavljanje i razvoj saradnje je ključna strategija za efikasno promoviranje i postizanje rezultata u oblasti ravnopravnosti spolova. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova kontinuirano rade na uspostavljanju i jačanju formalnih i neformalnih vidova saradnje s drugim institucijama na svim nivoima organizacije vlasti, nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva, akademskim i istraživačkim zajednicama, socijalnim partnerima i drugim relevantnim društvenim činocima, uključujući i širu saradnju na regionalnom i međunarodnom nivou.

Saradnja s partnerima odvija se u multisektorskom pristupu, zavisno od nadležnosti i prioriteta, nekada na inicijativu Agencije za ravnopravnost spolova BiH i entitetskih gender centara, nekada u formi zajedničke aktivnosti, nekada na inicijativu institucionalnih ili vaninstitucionalnih partnera i međunarodnih organizacija. Ovim se osigurava participativni pristup i učešće svih, razmjena iskustava i dobrih praksi, što daje novi kvalitet radu na provođenju politika i strategija usmjerenih na unapređenje ravnopravnosti spolova.

Prioritetne oblasti u okviru Strateškog cilja 3.

III.1. Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou

Uvod

Bosna i Hercegovina pokrenula je regionalnu saradnju u oblasti ravnopravnosti spolova potpisivanjem **Regionalne deklaracije o saradnji gender mehanizama Zapadnog Balkana** 2005. godine. Od potpisivanja Deklaracije regionalna saradnja je dio redovnih programa rada Agencije za ravnopravnost spolova BiH. Tako je Bosna i Hercegovina stekla lidersku poziciju u regionu po pitanju ostvarivanja regionalne saradnje. Zbog nedostatka sredstava, regionalni sastanci se najčešće organiziraju u toku održavanja regionalnih konferencija i seminara. I ostale zemlje regiona sve veću pažnju posvećuju ovom vidu saradnje kroz svoje programe rada i budžete. Na taj način održava se kontinuitet redovnog

sastajanja i razmjene informacija na regionalnim konferencijama, seminarima i forumima, čime je značajno unaprijeđena regionalna saradnja.

Saradnja s međunarodnim organizacijama (švedska Agencija za međunarodni razvojnu saradnju -SIDA, austrijska razvojna agencija ADA, švicarska Agencija za razvoj i saradnju - SDC, UN Women u BiH, UNDP BiH, UNFPA BiH, EUPM, NATO, OSCE i dr.), zajednički programi i aktivnosti prilagođeni su potrebama i prioritetima institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova i predstavljaju direktnu podršku provođenju GAP-a BiH, kao i sektorskih strategija i akcionih planova.

Ocjena stanja

Dosadašnja regionalni sastanci, zajednički projekti, aktivnosti i inicijative pokazali su se veoma korisnim i od zajedničkog interesa za sve zemlje u regiji. Međutim, ad hoc saradnjom ne može se postići željeni efekat ravnopravnosti spolova u regiji, ni uspostaviti trajan i održiv sistem razmjene saznanja i praksi integriranja gender pitanja, što je pogotovo važno u procesima evropskih integracija zemalja u regiji.

Potrebno je ostvariti kontinuiran protok informacija, razmjenu iskustava i dobrih praksi, razmjenu i korištenje znanja stručnjaka iz oblasti gendera i ljudskih prava, iniciranje bilateralnih i multilateralnih sporazuma i projekata u vezi s ravnopravnošću spolova, pogotovo u kontekstu razvijanja zajedničkih projekata prekogranične saradnje u okviru EU fondova. I dalje postoji potreba i zajednički interes za formalno uspostavljanje regionalnog koordinacionog tijela koje će biti nadležno za planiranje, realizaciju, praćenje, izvještavanje i evaluaciju svih zajedničkih regionalnih projekata i aktivnosti.

U proteklom periodu realizirano je nekoliko zajedničkih inicijativa, projekata i aktivnosti s međunarodnim organizacijama. Važno je naglasiti nastojanja Agencije i entitetskih gender centara da se uspostavi koordinirani pristup i donatora i realizatora ovih projekata. Cilj je da se sve aktivnosti provode u saradnji, kroz pravovremenu razmjenu informacija, kombinaciju stručnih i finansijskih resursa, kako bi se spriječilo dupliranje aktivnosti, preklapanje u okviru različitih programa i fondova, i na najefikasniji način omogućilo korištenje raspoloživih sredstava, uključujući i sredstva FIGAP-a. Ovakav način rada ne samo što doprinosi finansijskoj efikasnosti provođenja projekata, već doprinosi i boljem suštinskom ispunjavanju planiranih ciljeva i prioriteta.

Mjere

Cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **dalje unapređenje regionalne i međunarodne saradnje i koordinacije u provođenju programa, projekata i aktivnosti na unapređenju ravnopravnosti spolova**

III.1.1. Jačanje saradnje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na regionalnom nivou, uključujući razvijanje regionalnih politika i programa za unapređenje ravnopravnosti spolova, kao i međusobnu razmjenu iskustava i najboljih praksi kroz organiziranje regionalnih sastanaka, konferencija i studijskih posjeta;

III.1.2. Saradnja s međunarodnim organizacijama kroz razmjenu informacija i koordinaciju donatorske pomoći, planiranje i provođenje zajedničkih programa, projekata i aktivnosti, učešće (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, edukativnim i promotivnim događajima.

Nosioci odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH, Gender centar RS-a

Rok za provođenje: 2013.-2017.

III.2. Saradnja s organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom Uvod

Nastavljena je i unaprijeđena saradnja s nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva na provođenju aktivnosti iz oblasti: nasilja u porodici, zdravlja, prevencije i zaštite, obrazovanja, sigurnosti, rodno odgovornog budžetiranja i drugih, u skladu s prioritetima GAP-a i sektorskih strategija i akcionih planova. Time se postiže da su projekti i aktivnosti nevladinih organizacija sve više strateški orijentirani na podršku ciljnim grupama koje su prepoznate u javnim politikama institucija na svim nivoima vlasti, te da prate ciljeve i prioritete institucija za ravnopravnost spolova. Sve manje je ad hoc projekata koji su ranije bili isključivo motivirani donatorskim ciljevima, a sve više strateškog i profesionalnog uključivanja nevladinih organizacija kao ravnopravnih partnera javnom sektoru.

Ocjena stanja

Nastojanja da se unaprijedi saradnja i razmjena informacija između nevladinih organizacija i institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova rezultirala su smanjenjem broja ad hoc projekata, te sve većim uključivanjem nevladinih organizacija kao ravnopravnih partnera javnom sektoru. Tome je značajno doprinijela i realizacija projekata podržanih iz FIGAP-a. Općine u kojima su aktivne ženske nevladine organizacije, koje su ostvarile saradnju s lokalnim organima vlasti, imale su kvalitativni napredak u uvođenju standarda za ravnopravnost spolova u lokalnoj samoupravi. Potrebno je dalje uspostavljati i jačati formalnu i neformalnu saradnju i provođenje zajedničkih projekata i aktivnosti s nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva, medijima, akademskim i istraživačkim zajednicama, socijalnim partnerima i drugim relevantnim društvenim činiocima.

Mjere

Cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **unapređenje saradnje i uspostavljanje stvarnog partnerstva s nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva**

III.2.1. Jačanje saradnje s nevladinim organizacijama, planiranje i provođenje zajedničkih projekata i aktivnosti, učešće (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima;

III.2.2. Unapređenje redovne formalne i neformalne saradnje s drugim organizacijama civilnog društva, uključujući medijske organizacije, socijalne partnere, istraživačke i akademske institucije, profesionalne organizacije i specifične interesne grupe radi podizanja nivoa svijesti o ravnopravnosti spolova.

Nosioci odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar F BiH, Gender centar RS-a, organizacije civilnog društva, socijalni partneri, akademska zajednica.

Rok za provođenje: 2013.-2017.

Broj 01-02-1118-3/13
03. decembra 2013. godine

Ministar
Mr. sc. **Damir Ljubić**, s. r.

GENDER AKCIJSKI PLAN BOSNE I HERCEGOVINE ZA RAZDOBLJE 2013-2017. GODINE

UVOD

Na 5. sjednici Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, održanoj 18. 4. 2012. godine, razmotreno je i usvojeno *Izješće*

o realizaciji Gender akcijskog plana Bosne i Hercegovine (GAP BiH) u razdoblju 2006.-2011. godine. Brojne aktivnosti iz GAP-a BiH ostvarene su u skladu s predviđenim rokovima, a tome je uvelike pridonijela i uspostava Financijskog mehanizma za provedbu Gender akcijskog plana BiH (FIGAP 2009.-2014. godine), koji podupire skupina međunarodnih donatora u BiH. Vijeće ministara je uz Izješće usvojilo i Prijedlog strukture Gender akcijskog plana Bosne i Hercegovine za razdoblje 2013.-2017. godine i zadužilo Agenciju za ravnopravnost spolova BiH pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH da koordinira njegovu izradu.

Obveza Bosne i Hercegovine da izradi periodični Gender akcijski plan proizlazi iz međunarodnih i domaćih dokumenata kao što su:

CEDAW - UN-ova Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979.) člancima 2., 3. i 4. utvrđuje obveze država potpisnica u cilju uklanjanja diskriminacije, razvoja i napretka žena, te ubrzanja jednakosti među ženama i muškarcima. Te obveze, među ostalim, uključuju slijedeće:

- *Države potpisnice trebale bi poduzeti na svim područjima, naročito na političkom, društvenom, gospodarskom i kulturnom području, sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne, kako bi osigurale puni razvoj i napredak žena, jamčeći im uživanje ljudskih prava i temeljnih sloboda utemeljeno na ravnopravnosti s muškarcima.*
- *U cilju ubrzanja ravnopravnosti među ženama i muškarcima, usvajanje privremenih mjera u državama potpisnicama koje su imale za cilj ubrzanje de facto ravnopravnosti među ženama i muškarcima ne treba se smatrati diskriminacijom, kako je to definirano u sadašnjoj Konvenciji, ali ne treba ni na koji način zahtijevati, kao posljedicu, održavanje nejednakih ili odvojenih standarda; ove mjere trebaju biti ukinute kada se postignu ciljevi jednakih mogućnosti i postupanja.*

Nakon razmatranja Početnog, drugog i trećeg izvješća Bosne i Hercegovine prema Konvenciji o CEDAW-u, 2006. godine Odbor za eliminaciju diskriminacije žena (UN-ov Odbor za CEDAW) dostavio je Zaključne komentare i Preporuke CEDAW/C/BiH/CO/3 za Bosnu i Hercegovinu.

Pekinška deklaracija i platforma za akciju (1995.) - u Poglavlju IV. "Strateški ciljevi i akcije" predlaže da se na "...svakom od kritičnih područja koji izazivaju zabrinutost, dijagnosticirati problem i predložiti strateške ciljeve s konkretnim akcijama koje trebaju poduzeti različiti sudionici kako bi se unaprijedio položaj svih žena, a posebnu pozornost treba obratiti najugroženijim skupinama.

Platformom za akciju konstatira se da se žene suočavaju s preprekama k potpunoj jednakosti i napretku zbog čimbenika kao što su rasa, dob, jezik, nacionalnost, kultura, vjeroispovijest ili invalidnost, zbog toga što pripadaju urođeničkim narodima ili zbog nekog drugog statusa. Mnoge žene nailaze na specifične prepreke koje su u vezi s njihovim obiteljskim statusom, osobito ako su jedini roditelji svojoj djeci; kao i u vezi s njihovim društveno-ekonomskim statusom, uključujući i životne uvjete u ruralnim, izoliranim ili stromašnim područjima. Postoje i dodatne prepreke za žene izbjeglice, druge raseljene žene, uključujući i interno raseljene žene, imigrante ili migrante, čak i neke žene koje migriraju zbog zaposlenja. Mnoge žene također su posebno ugrožene ekološkim katastrofama, teškim i zaraznim bolestima i različitim oblicima nasilja nad ženama.

Preporuka CM/Rec (2007)17 Odbora ministara Vijeća Europe "Standardi i mehanizmi za ravnopravnost spolova" - u kojoj se naglašava da je ravnopravnost spolova briga i

odgovornost društva u cjelini. U poglavlju Preporuke koje se odnosi na strategije, mehanizme i sredstva za ostvarivanje ravnopravnosti spolova država-članica, među ostalim, obvezna je:

- *Usvojiti i provoditi djelotvoran periodični državni akcijski plan za ravnopravnost spolova, kao i uvesti pokazatelje kojima bi se mjerio ishod i postignuti napredak tijekom spomenute provedbe, pružala podrška sustavnom i redovitom izvješćivanju i, ako je to potrebno, revidirale akcija i strategije radi što boljeg ostvarivanja ciljeva u sklopu spomenutih akcijskih planova.*

Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini - pročišćeni tekst ("Službeni glasnik BiH", broj 32/10) - člankom 26. točka c) utvrđuju se obveze Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine unutar njezinih nadležnosti, i to da "inicira i koordinira izradu Gender akcijskog plana Bosne i Hercegovine, u suradnji s entitetskim gender centrima, a koji usvaja Vijeće ministara Bosne i Hercegovine", a točkom d) da "prati primjenu i koordinira aktivnosti sa svim relevantnim subjektima u procesu provedbe Gender akcijskog plana Bosne i Hercegovine iz članka 24. stavak (2) ovoga Zakona;"

Struktura GAP-a BiH za razdoblje 2013.-2017. godine

Gender akcijski plan Bosne i Hercegovine za razdoblje 2013.-2017. godine je strateški dokument koji sadrži strateške ciljeve, programe i mjere za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim područjima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi. On daje smjernice za izradu godišnjih operativnih planova na entitetskoj, kantonalnoj i lokalnoj razini. GAP BiH prati prioritete svih razina ustroja vlasti u Bosni i Hercegovini, oslanjajući se na Gender akcijski plan BiH 2006.-2011. godine, državnu i entitetske razvojne strategije, Strategiju za ravnopravnost muškaraca i žena Europske Unije i druge mjerodavne strateške dokumente Vijeća Europe, Europske unije i Ujedinjenih naroda.

Ovaj strateški dokument i dalje sadrži sva područja društvenog života, ali su utvrđena prioriteta i transferzalna (*cross-cutting*) područja, kao i područja koja se odnose na jačanje sustava, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova, te jačanje suradnje i partnerstva. Na taj način jasnije su utvrđene obveze institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, te obveze i odgovornosti resornih ministarstva u svakom prioritarnom području. Gender akcijski plan Bosne i Hercegovine za razdoblje 2013.-2017. godine sadrži tri strateška cilja unutar kojih su utvrđena prioritarna područja djelatnosti, odnosno programi i mjere potrebni za ostvarivanje tog cilja.

STRATEŠKI CILJ 1.: Izrada, provedba i praćenje programa mjera za unaprjeđenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti po prioritarnim područjima **Prioritarna područja:**

- I.1. sprječavanje i suzbijanje nasilja po osnovi spola, uključujući nasilje u obitelji, kao i trgovine osobama;
- I.2. javni život i donošenje odluka;
- I.3. rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima;
- I.4. obrazovanje, znanost, kultura i sport;
- I.5. zdravlje-prevencija i zaštita;
- I.6. socijalna zaštita.

STRATEŠKI CILJ 2. Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova

Prioritarna područja:

- II.1. Koordinacija provođenja i nadzor nad provođenjem GAP-a BiH;
- II.2. Praćenje i unaprjeđenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova;
- II.3. Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova;
- II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva;
- II.5. Podrška programima i projektima institucionalnih i vaninstitucionalnih partnera;
- II.6. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova.

STRATEŠKI CILJ 3. Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva

Prioritarna područja:

- III.1. Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou;
- III.2. Saradnja s organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom.

Svaka oblast u svakom strateškom cilju sadržavat će:

- kraću analizu stanja, uključujući i važeće domaće i međunarodne propise i dokumente;
- programe mjera u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH;
- nadležne nositelje odgovornosti i rokove. Primarni nositelji odgovornosti u strateškim ciljevima 2. i 3. su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova, a u strateškom cilju 1. primarni nositelji odgovornosti su nadležni organi državne uprave u skladu sa zakonski propisanim djelokrugom;
- obvezu izvješćivanja.

Za postizanje sva tri strateška cilja od jednakog su značaja i transferzalna područja, a čine integralni dio svih navedenih prioritarnih područja. Međutim, planiranju i provođenju aktivnosti i mjerama djelovanja u ovim područjima također će se pristupati strateški, sustavno i multisektorski.

Transferzalna područja su:

- mediji;
- unaprjeđenje položaja višestruko marginaliziranih grupa žena i muškaraca;
- uloga muškaraca;
- usklađivanje, privatnog i profesionalnog života.

STRATEŠKI CILJEVI I PRIORITETI

I. STRATEŠKI CILJ 1.: Izrada, provedba i praćenje programa mjera za unaprjeđenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti po prioritarnim područjima **Uvod**

Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH utvrđene su obveze svih institucija vlasti da poduzmu odgovarajuće i potrebne mjere radi provođenja odredaba propisanih tim Zakonom i Gender akcijskim planom Bosne i Hercegovine.

Kako bi preuzete obveze bile ispunjene, institucije vlasti moraju uspostaviti i provoditi aktivne javne politike i strateške mjere za postizanje ravnopravnosti spolova. Integracija standarda ravnopravnosti spolova u sva područja društvenog života (*gender mainstreaming*) nije samo obveza institucija za ravnopravnost spolova, već svih nadležnih institucija koje su dužne uvoditi i primjenjivati ove standarde unutar svoga djelokruga.

U strateškom cilju 1. određene su obveze nadležnih institucija vlasti na prioritarnim područjima Zakona o

ravnopravnosti spolova u BiH i međunarodnih standarda za ravnopravnost spolova. U njima su navedene mjere koje su nadležne vlasti dužne poduzeti tijekom provedbe Gender akcijskog plana BiH. Rokovi kao i nositelji aktivnosti bit će utvrđeni godišnjim operativnim planovima, koji će biti utvrđeni u skladu s nadležnostima institucija ustanovljenim odgovarajućim zakonskim okvirom.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBiH i Gender centar RS-a nastavit će pružati stručnu podršku nadležnim institucijama vlasti u provođenju aktivnosti. Aktivnosti Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Gender centra FBiH i Gender centra RS-a bit će dodatno utvrđene u strateškom cilju 2.

Stateški cilj 1. uključuje mjere i aktivnosti iz šest prioritarnih područja:

1. sprječavanje i suzbijanje nasilja po osnovi spola, uključujući obiteljsko nasilje, kao i trgovinu ljudima;
2. javni život i donošenje odluka;
3. rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima;
4. obrazovanje, znanost, kultura i sport;
5. zdravlje;
6. socijalna zaštita;

Mjere u navedenim područjima određuju se prema sljedećoj strukturi:

- uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda iz područja ravnopravnosti spolova, kao obveza kojima se izravno ili neizravno uređuju pitanja ravnopravnosti spolova;
- provođenje analiza sa stajališta ravnopravnosti spolova (rodna analiza) zakona, strategija, akcijskih planova, programa i drugih akata;
- vođenje statističke evidencije, analiza i redovito objavljivanje podatka razvrstanih po spolu;
- izrada i provedba mjera za unaprjeđenje ravnopravnosti spolova u institucijama u skladu s obvezama iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH;
- provođenje obuka o ravnopravnosti spolova;
- provođenje promidžbenih aktivnosti, informacijskih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova;
- redovito praćenje i izvješćivanje o napretku institucija u primjeni međunarodnih i domaćih standarda iz područja ravnopravnosti spolova.

Načela pri utvrđivanju mjera i aktivnosti institucija:

- ***Načelo korištenja međunarodnih standarda iz područja ravnopravnosti spolova***

Pri osmišljavanju i provođenju aktivnosti institucije koriste međunarodne standarde iz područja ravnopravnosti spolova, a osobito standarde koji proizlaze iz dokumenata Ujedinjenih naroda, Vijeća Europe i Europske unije. Iz svakog područja GAP-a BiH nabrojani su temeljni dokumenti iz kojih proizlaze međunarodni standardi.

- ***Načelo usklađivanja propisa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH***

U skladu s člankom 24. stavak (3) Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, svi zakoni, podzakonski akti, strategije i akcijski planovi moraju se usklađivati s odredbama toga zakona i međunarodnim standardima iz područja ravnopravnosti spolova. U usvojenim međunarodnim dokumentima zahtijeva se uvođenje odredaba za postizanje ravnopravnosti spolova i zabrana diskriminacije po osnovi spola u pravni sustav, a ne samo u zakone kojima se izravno uređuju pitanja ravnopravnosti spolova i diskriminacije.

- ***Načelo otklanjanja diskriminacije po osnovi spola***

Aktivnosti institucija usmjerit će se na otklanjanje uzroka koji dovode do diskriminacije po osnovi spola, koja nastaje zbog bioloških razlika između osoba ženskog i muškog spola, ali i onih sociološki i kulturološki uvjetovanih razlika između osoba muškog i ženskog spola.

- ***Načelo ravnopravnosti spolova***

U skladu s potrebama, aktivnosti iz GAP-a BiH trebale bi biti usmjerene na postizanje ravnopravnosti spolova kako bi se osobama muškog i ženskog spola osigurali: **jednak status**, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, jednaka korist od ostvarenih rezultata, te pojednaka prisutnost na svim područjima javnog i privatnog života. Aktivnosti iz GAP-a BiH bit će usmjerene na osnaživanje žena na onim područjima na kojima su žene posebno isključena skupina uvođenjem posebnih mjera predviđenih Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH.

- ***Načelo suradnje s institucijama za ravnopravnost spolova***

Pri osmišljavanju i provođenju aktivnosti iz GAP-a BiH bilo bi nužno da institucije ostvare kontinuiranu suradnju s institucijama za ravnopravnost spolova (Agencijom za ravnopravnost spolova BiH, Gender centrom Vlade Federacije BiH i Gender centrom Vlade Republike Srpske), kako bi se međusobni kapaciteti koristili za postizanje učinkovitih, efektivnih i održivih rezultata.

- ***Načelo analize utjecaja proračuna na različite potrebe žena i muškaraca (rodno odgovorno budžetiranje)***

Pri planiranju aktivnosti i izradi analiza stanja na pojedinačnim područjima svaki proračunski korisnik treba obaviti analizu s ciljem ocjenjivanja utjecaja postojećih proračunskih sredstava na zadovoljavanje različitih potreba žena i muškarca. Ova analiza trebala bi poslužiti kao osnova za planiranje aktivnosti po područjima Gender akcijskog plana BiH.

- ***Načelo suradnje s nevladinim organizacijama***

U planiranju i provođenju aktivnosti nadležne institucije bi, prema potrebi, trebale ostvariti suradnju s nevladinim organizacijama u onim područjima u kojima su nevladine organizacije izgradile kapacitete za rad na pitanjima ravnopravnosti spolova. Nevladine organizacije koje rade s krajnjim korisnicima imaju informacije o potrebama tih skupina i mogu doprinijeti učinkovitijoj provedbi aktivnosti iz GAP-a BiH.

- ***Načelo unaprjeđenja održivosti aktivnosti***

Pri osmišljavanju i provedbi aktivnosti iz GAP-a BiH u institucijama svi nositelji odgovornosti dužni su poduzeti odgovarajuće mjere utvrđene člankom 24. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. To uključuje:

- donošenje programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim područjima i na svim razinama vlasti;
- donošenje novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja s odredbama toga zakona i međunarodnim standardima iz područja ravnopravnosti spolova;
- provođenje aktivnosti i mjera iz Gender akcijskog plana BiH kroz redovite programe rada uz osiguranje proračunskih sredstava;
- osiguranje prikupljanja, vođenja, analize i prikazivanja statističkih podataka razvrstanih po spolu.

Svi nositelji aktivnosti dužni su prilikom izrade prijedloga aktivnosti za provedbu GAP-a BiH analizirati stanje spolova u određenom području te predlagati mjere za otklanjanje uočene neravnopravnosti spolova u tome području.

- **Načelo uključivanja transverzalnih područja**

Prilikom planiranja aktivnosti u institucijama nužno je uključivati područja koja su transverzalna, odnosno koja se prožimaju kao integralni dio svakog prioritarnog područja.

Transferzalna područja su:

- **Mediji**

Stereotipi i predrasude osnovni su uzrok neravnopravnosti spolova i diskriminacije po osnovi spola, te bi sve aktivnosti trebale biti usmjerene na promjenu svijesti o ravnopravnosti spolova u široj i stručnoj javnosti. Budući da mediji imaju veliki utjecaj na društvene promjene, medijska promidžba ravnopravnosti spolova, kao načela ljudskih prava, može ubrzati strukturalne promjene koje vode k ravnopravnosti spolova.

- **Unaprijeđenje položaja višestruko marginaliziranih skupina žena i muškaraca**

Otegotna okolnost za ostvarivanje prava jest diskriminacija i isključenost po više različitih osnova kao što su: spol i dob, spol i pripadnost nacionalnoj manjini, spol i imovno stanje, spol i invaliditet. Prilikom planiranja aktivnosti potrebno je obratiti posebnu pozornost na specifične potrebe višestruko isključenih skupina, odnosno osoba koje su izložene višestrukoj diskriminaciji, uključujući rodne aspekte i probleme.

- **Uloga muškaraca**

Neravnopravnost spolova i diskriminacija po osnovi spola pitanja su koja utječu na ostvarivanje prava i žena i muškaraca. Radi učinkovitog rada na otklanjanju neravnopravnosti spolova i diskriminacije po osnovi spola, nužno je poticati veće uključivanje muškaraca kao prirodnih partnera. Uključivanje muškaraca i dječaka u sve segmente ravnopravnosti spolova dovodi do smanjenja nasilja u kojima su počinitelji muškarcima, vodi k unaprijeđenju partnerskih i obiteljskih veza, jača inicijative ženskog pokreta, utječe na poboljšanje zdravlja i žena i muškaraca, dječaka i djevojčica, te dovodi do ubrzanja i učinkovitosti svih drugih intervencija na polju ravnopravnosti spolova.

- **Usklađivanje privatnog i profesionalnog života**

Rodni stereotipi i podjela na rodne uloge utječu na društvene modele koji ženu često drže odgovornom za obiteljski i privatni život (za neplaćeni rad), a muškarca za javnu sferu i poslovni život (za plaćeni rad). To rezultira nejednakom podjelom domaćih i obiteljskih obveza, što je jedan od glavnih razloga za diskriminaciju žena na tržištu rada uz ograničavanje njihova političkog i društvenog sudjelovanja. Zbog toga treba poticati mjere za usklađivanje privatnog i profesionalnog života poput, među ostalim, razvijanja poslovne prakse koja uvažava obiteljski život i jednako je dostupna ženama i muškarcima.

- **Načelo koordinacije, suradnje i poštivanja ustavom uspostavljene podjele nadležnosti**

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske i Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine će u postupku izrade i provedbe Gender akcijskog plana poštivati načelo koordinacije, suradnje i poštivanja ustavima uspostavljene podjele nadležnosti. Pritom Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine koordinira procesom izrade i provođenja ovoga plana tako što u tom procesu ostvaruje blisku suradnju s gender centrima Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, koji preuzimaju koordinaciju i suradnju s institucionalnim i izvaninstitucionalnim partnerima na razini entiteta i lokalnih zajednica u područjima koja su u nadležnosti entiteta i lokalnih samouprava. U ovom procesu uzimaju se u obzir važeći zakoni, politike, strategije i prioriteta entiteta kako u planiranju ciljeva, mjera i aktivnosti, tako i prilikom izvješćivanja. Gender centar

Republike Srpske i Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine obvezni su poštivati nadležnosti uspostavljenih na razini Bosne i Hercegovine. Planove i izvješća o napretku u provedbi Gender akcijskog plana podnositi će se na usvajanje nadležnim tijelima Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine. Ovo načelo podrazumijeva i obvezu razmjene informacija, međusobnog izvješćivanja o napretku i preprekama te zajedničku i pojedinačnu promidžbu i razmjenu iskustava i dobrih praksi u Bosni i Hercegovini, Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine, u regiji i na međunarodnoj razini.

Prioritetna područja unutar strateškog cilja 1.:

I.1. Sprječavanje i suzbijanje nasilja po osnovi spola, uključujući obiteljsko nasilje, kao i trgovine osobama
Uvod

Bosna i Hercegovina, čiji je cilj priključiti se europskim integracijama u idućem razdoblju, ima zadaću uskladiti svoje propise s europskim dokumentima kojima se uređuju pitanja nasilja i trgovine ljudima (*trafficking*). Takvih je dokumenata mnogo, a najvažnije je istaknuti sljedeće: **Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, UN-ova Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama (A/RES/48/104, 20. prosinca 1993.), Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 1325 - "Žene, mir i sigurnost", Pekinška deklaracija i platforma za akciju**, usvojena na 4. svjetskoj konferenciji žena u Pekingu 1995. godine, **Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja i Preporuka Vijeća Europe Rec (2002)5**. Vijeće Europske unije je 8. prosinca 2008. godine usvojilo Smjernice Europske unije za suzbijanje nasilja i svih oblika diskriminacije žena i djevočica¹.

Država Bosna i Hercegovina je, prema članku II. Ustava BiH, obvezna osigurati najvišu razinu međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda. Ustav Bosne i Hercegovine pruža zaštitu od zlostavljanja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (stavak 3. (b)); pravo na pravično suđenje u građanskim i kaznenim postupcima (stavak 3. (e)); pravo na privatni i obiteljski život i smještaj (stavak 3. (f)).

Ustavom Bosne i Hercegovine jamči se najviši stupanj međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda time što je u ustavni sustav inkorporirao 15 najvažnijih instrumenata za zaštitu ljudskih prava. Bosna i Hercegovina obvezna je primijeniti najviše međunarodno priznate standarde ljudskih prava, što proizlazi i iz Daytonskog mirovnog sporazuma. U Ustavu Bosne i Hercegovine predviđeno je da su "opća načela međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta".

Također se zabranjuje diskriminacija, te jamči uživanje prava i sloboda predviđenih ovim dokumentom svim osobama bez razlike po bilo kojoj osnovi, uključujući i spol. Stoga, u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, država mora osigurati prava i slobode. Nasilje nad ženama, kao izraz neravnoteže moći i neravnopravnosti spolova, stoljećima je prisutno u svim oblicima povijesnog razvoja, u svim društvima, bez obzira na politički i ekonomski sustav, bogatstvo, rasu ili kulturu. Od rođenja do smrti, žene se suočavaju s diskriminacijom i nasiljem u državi, zajednici i obitelji. Najmanje svaka treća žena na svijetu za svoga života bit će žrtvom nasilja.

Prema Zakonu o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, nasilje po osnovi spola je "svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanosena fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja

¹ En, EU Guidelines on on violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them.

takvim djelovanjem, koje sputava osobu ili skupinu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života". Kako se veliki dio nasilja odvija u obitelji, važno je naglasiti da je, s ovog stanovišta, nasilje u obitelji **"svaki oblik kontrole ili dominacije koji ugrožava ili povređuje fizički ili moralni integritet žene u obitelji"**. (Lukić, 1997.)

U Bosni i Hercegovini veliki broj žena suočava se s problemom obiteljskog nasilja. Naše društvo izgrađeno je na dubokim patrijarhalnim temeljima, tako da žene žrtve nasilja ne uživaju podršku društva i suočene su s tradicionalnim predrasudama te nerijetko nastavljaju život s nasilnom osobom, prvenstveno zbog ekonomske zavisnosti i straha za djecu.

Trgovina ljudima, naročito trgovina ženama radi prostitucije, jest problem koji je zadnjih godina postao iznimno aktualan na prostorima Bosne i Hercegovine. Naime, otvaranje državnih granica, prelazak na tržišno gospodarstvo, povećanje nezaposlenosti i siromaštva, raspad državne strukture i smanjenje kontrole kretanja u nekim dijelovima Europe stvorili su povoljne uvjete na prostoru naše zemlje za razvoj ilegalne trgovine, a posebice trgovine ljudima radi seksualnog iskorištavanja i u našoj zemlji.

Ocjena stanja

Nasilje u obitelji, kao jedan od najvećih izazova bosanskohercegovačkog društva, problem je koji je izašao iz privatne u javnu sferu. U cilju primjerenog odgovora na ovaj problem, usvojeni su entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u obitelji i strategije na razini države i entiteta. Državna Strategija prevencije i borbe protiv obiteljskog nasilja za BiH za razdoblje 2009.-2011. godine obuhvaćala je aktivnosti koje su realizirane na razini države, te koordinaciju aktivnosti entitetskih strateških i akcijskih planova, koji su uspješno provedeni.

Žrtve obiteljskog nasilja u BiH dospjele su u središte interesa i zaštite društva, uslijed promjene zakonskih propisa, edukacije, jačanja kapaciteta i unaprjeđenja prakse institucija za djelotvorniju primjenu zakona, kao i poboljšanja suradnje institucija i nevladinih organizacija. Žrtve obiteljskog nasilja su sve više ohrabrene da prijave nasilje nadležnim institucijama, subjektima zaštite i da se za pomoć obrate nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima nasilja u obitelji. U Bosni i Hercegovini djeluje 10 sigurnih kuća i dva sigurna stana te su uvedena dva SOS telefona (1265 Federacija BiH i 1264 Republika Srpska).

Potrebno je pružiti daljnju podršku provedbi zakona, podzakonskih akata i strateških planova sprječavanja i zaštite od nasilja u obitelji i nad ženama, omogućiti održivo funkcioniranje sigurnih kuća i drugih servisa koji pomažu žrtvama nasilja, nastaviti uspostavljati referalne mehanizme, provoditi istraživanja i uspostavljati jedinstvenu bazu statističkih podataka o slučajevima obiteljskog nasilja. Također treba nastaviti rad s počiniteljima nasilja, kao i provođenje informativnih kampanja, uključujući i konkretne poruke dječacima i muškarcima o njihovoj odgovornosti u pogledu sprječavanja i ukidanja nasilja nad djevojkama i ženama.

Osnovni uzroci koji dovode do pojave **trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini** su: teške ekonomske prilike, nepostojanje mogućnosti zapošljavanja, veliki broj raseljenih osoba i teške ekonomske prilike u obitelji koje dovode mlade žene i djevojke u situaciju da namamljene lažnim oglasima, kojima se nudi zaposlenje, postaju žrtvama trgovine ljudima i prostitucije. Vijeće ministara BiH je 2008. godine usvojilo **Aksijski plan za sprječavanje trgovine ljudima u BiH za 2008.-2012. godinu** u kojemu su dodatno razrađeni ciljevi i mjere za podršku, prevenciju, zaštitu žrtava trgovine, kazneni progono počinitelja i međunarodnu suradnju. U suradnji

nadležnih institucija i međunarodnih organizacija proveden je niz aktivnosti usmjerenih na podizanje svijesti javnosti o trgovini ljudima i osobito ranjivim kategorijama stanovništva, te rodnom aspektu ovog problema, uključujući rad s djevojkama i ženama koje pripadaju ranjivim skupinama (Romkinje, raseljene osobe, djeca bez roditelja, djeca iz siromašnijih obitelji).

Nastavak aktivnosti usmjerenih na borbu protiv trgovine ljudima te sprječavanje i suzbijanje ovog fenomena podrazumijeva, među ostalim, daljnje jačanje koordinacije radi poboljšanja pomoći žrtvama i djelotvornijeg kaznenog progona trgovaca ljudima. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova i dalje će provoditi aktivnosti na podizanju svijesti o problemu trgovine ljudima, naročito ženama i djevojkama radi prostitucije i seksualnih usluga, te preventivno djelovanje na otklanjanju uzroka koji dovode do trgovine ljudima, osobito među ranjivim kategorijama.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama jest **sprječavati i suzbiti nasilje nad ženama i muškarcima u javnoj i privatnoj sferi, kao i sve oblike trgovine ljudima, uspostavom učinkovitog sustava zaštite i prevencije.**

- I.1.1. Uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obveza kojima se izravno ili neizravno uređuju sprječavanje i suzbijanje nasilja po osnovi spola, uključujući obiteljsko nasilje, kao i trgovine osobama;
- I.1.2. Redovito sustavno prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka i informacija o vrstama i opsegu nasilja po osnovi spola, uključujući obiteljsko nasilje, kao i o trgovini osobama;
- I.1.3. Uspostavljanje učinkovitog sustava zaštite i sprječavanja nasilja po osnovi spola, kao i sprječavanja i kažnjavanja trgovine ljudima, naročito žena i djece, uključujući zaštitu potencijalnih i stvarnih žrtava, njihovu rehabilitaciju i sudski progon počinitelja;
- I.1.4. Provođenje aktivnosti iz državne i entitetskih strategija i akcijskih planova za sprječavanje i borbu protiv nasilja po osnovi spola, uključujući obiteljsko nasilje, te za sprječavanje i borbu protiv trgovine ljudima;
- I.1.5. Provođenje ili podupiranje istraživanja o razmjerima i aspektima problema nasilja po osnovi spola, uključujući obiteljsko nasilje, kao i trgovine ljudima;
- I.1.6. Provođenje edukativnih programa za profesionalce, davatelje usluga, uključujući i posebne obuke za sprječavanje i suzbijanje nasilja po osnovi spola i trgovine ljudima, uključujući identificiranje i pomoć žrtvama, te zaštitu njihovih ljudskih prava;
- I.1.7. Podrška programima psihosocijalnog tretmana počinitelja ili onih koji pribjegavaju nasilnom ponašanju u obitelji i drugim sredinama, kao i programima za reintegraciju žrtava nasilja i trgovine ljudima u društvo, uključujući i reintegraciju u obrazovni sustav i na tržište rada;
- I.1.8. Provođenje promidžbenih aktivnosti, informacijski kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o tome da je nasilje nad ženama povreda ljudskih prava, uključujući i konkretne poruke upućene dječacima i muškarcima o njihovoj odgovornosti u pogledu sprječavanja i ukidanja nasilja nad ženama i u obitelji;
- I.1.9. Provođenje promidžbenih aktivnosti, informacijskih kampanja i kampanja za podizanje svijesti žena, djevojaka i djevojkica, kao naročito ugroženih kategorija, o pojavi trgovine ljudima;

I.1.10. Praćenje i izvješćivanje o pojavnim oblicima nasilja po osnovi spola, kao i trgovine ženama i djevojčicama, i poduzetim mjerama za suzbijanje ovih pojava.

Nositelji odgovornosti: tijela vlasti na državnoj i entitetskoj razini, kantonalna i tijela jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provedbu: 2013.- 2017. godine.

I.2. Javni život i donošenje odluka Uvod

U Rezoluciji Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000) i Rezoluciji Europskog parlamenta o sudjelovanju žena u mirnom rješavanju sukoba (2000/2025(INI)) dane su upute i smjernice vladama Bosne i Hercegovine i entiteta, kao i ostalim čimbenicima, za poduzimanje odgovarajućih mjera kako bi unaprijedili položaj žene u društvu i spriječili svaki oblik nasilnog rješavanja problema.

Cijela ideja parlamentarne demokratizacije počiva na zastupljenosti svih njezinih građana i građanki. Društvo bez punog sudjelovanja žena i muškaraca u donošenju odluka je nedemokratizirano društvo. U UN-ovoj Konvenciji o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, usvojenoj 1979. godine, Pekinškoj deklaraciji i platformi za akciju iz 1995. godine, te Preporuci Rec (2003) 3 Vijeća ministara državama članicama o ravnopravnom sudjelovanju žena i muškaraca u političkom i javnom donošenju odluka, usvojenoj 12. ožujka 2003., dane su smjernice državama članicama za uključivanje ravnomyernog broja žena i muškaraca u donošenje odluka na svim razinama vlasti. Izgradnja savremenog društva ovisi, među ostalim, i o radnim sposobnostima žena, njihovim iskustvima i stavovima. Nedostatak ravnoteže između društvenog utjecaja žena i muškaraca znači redukciju u mnogim mogućnostima bosanskohercegovačkog društva. Kao što se navodi u izvješću Svjetske banke iz 1999. godine, demokracija i ravnomyerna zastupljenost spolova garantira bolji gospodarski razvitak.

Zbog toga možemo s pravom reći da je za bosanskohercegovačko društvo u cjelini od suštinskog značaja ravnomyerno sudjelovanje i podjela odgovornosti žena i muškaraca u javnom životu i donošenju odluka, kao što je utvrđeno člankom 20. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. Pitanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini mora postati dijelom svake progresivne politike, na svim razinama i u svim sferama.

Radi bržeg postizanja ravnopravne zastupljenosti spolova u kreiranju politika i donošenju odluka na svim razinama ustroja vlasti u Bosni i Hercegovini, prilikom noveliranja Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH članak 20. usklađen je s Preporukom (2003)3 Odbora ministara Vijeća Europe, a kojom je propisano: "Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u postotku od 40% u državnim tijelima na svim razinama ustroja vlasti i tijelima lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudbenu vlast, političke stranke..."

Ocjena stanja

Potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se članak 20. Zakona o ravnopravnosti spolova primjenjivao u praksi. Izborni zakon Bosne i Hercegovine nije potpuno usklađen sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. Poseban pomak predstavlja usvajanje izmjena i dopuna kojima su uvedene afirmativne mjere prilikom usklađivanja Zakona o financiranju političkih stranaka sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH.

Na kandidacijskim listama političkih stranaka na Općim izborima 2010. godine predstavljen je najveći broj kandidatkinja u odnosu na dva ranija izborna ciklusa 2002. i

2006. godine, što nije znatnije utjecalo na ostvarivanje ravnopravnog sudjelovanja žena i muškaraca u političkom i javnom životu. Mogućnosti političke participacije žena i njihova političkog utjecaja u javnoj i medijskoj sferi još uvijek su izrazito ograničene.

Veliku prepreku ravnopravnoj zastupljenosti žena u političkom životu predstavlja nedovoljna podrška političkih stranaka ženama-članicama u kreiranju političkih programa i političkoj afirmaciji, iako statuti političkih stranaka ne sadrže odredbe kojima bi se ženama zabranjivalo sudjelovanje u radu organa stranke. Određeni, manji broj političkih stranaka u svojim je aktima utvrdio svoje obveze u cilju postizanja jednakosti i ravnopravnosti spolova u praksi. Međutim, još uvijek postoji tradicionalan pristup položaju žene i društveno uspostavljeni obrasci ponašanja i odnosa koji, uz nedovoljne zakonske propise, utječu na podzastupljenost i nedovoljno sudjelovanje žena u javnom životu, kao i na mjestima donošenja odluka. Potrebno je da svi sudionici, uključujući političke stranke i medije, sudjeluju u afirmaciji žena kao ravnopravnih nositeljica političkih funkcija na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama jest **postići ravnopravnu zastupljenost spolova u kreiranju politika i donošenju odluka na svim razinama ustroja vlasti u Bosni i Hercegovini.**

I.2.1. Integracija međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova kao obveza kojom se izravno ili neizravno uređuje ravnopravno sudjelovanje u javnom životu, uključujući sudjelovanje u zakonodavnim tijelima, izvršnoj vlasti, javnoj upravi, sudstvu i diplomaciji;

I.2.2. Provođenje rodni analiza i istraživanja o sudjelovanju žena i muškaraca u javnom životu i donošenju odluka, na osnovi redovitog vođenja i objavljivanja statističke evidencije razvrstane po spolu o zastupljenosti na izbornim kandidacijskim listama, rezultatima izbora na svim razinama vlasti, te zastupljenosti žena i muškaraca u izvršnoj vlasti, javnoj upravi, sudstvu i diplomaciji;

I.2.3. Izrada i provođenje mjera za unaprjeđenje ravnopravne zastupljenosti u javnom i životu i na mjestima donošenja odluka;

I.2.4. Provođenje obuka s ciljem jačanja kapaciteta političkih stranaka radi povećanja broja žena u javnom životu na svim razinama odlučivanja;

I.2.5. Jačanje uloge i odgovornosti medija, provođenje promidžbenih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o važnosti ravnopravne zastupljenosti žena i muškaraca na svim razinama političkog i javnog odlučivanja;

I.2.6. Redovito praćenje i izvješćivanje o zastupljenosti žena i muškaraca na mjestima donošenja odluka, izbornim listama i u drugim postupcima odabira kandidata za rukovodeće položaje u tijelima na svim razinama ustroja vlasti, te regionalnoj i međunarodnoj razini.

Nositelji odgovornosti: tijela zakonodavne i izvršne vlasti na državnoj i entitetskoj razini, kantonalna i tijela jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima, te Središnje izborno povjerenstvo BiH.

Rok za provedbu: 2013.- 2017. godine.

I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima Uvod

Prema standardima Ujedinjenih naroda: **"Pod razvojem se podrazumijeva sveukupni razvoj koji obuhvaća razvoj političkih, gospodarskih, društvenih, kulturnih i drugih**

dimenzija ljudskog života, kao i razvoj ekonomskih i drugih materijalnih resursa, te fizički, moralni i intelektualni razvoj ljudskih bića".

Bosna i Hercegovina, čiji je cilj priključiti se europskim integracijama u idućem razdoblju, ima zadaću uskladiti državne i entitetske propise s europskim dokumentima kojima se uređuju područja zapošljavanja i tržišta rada. Kao posebno bitni dokumenti za ovo područje izdvajaju se: **Rezolucija Vijeća Europe (29. svibnja 1990.)**, koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu, **Preporuka Europske komisije (27. sudenoga 1991.)**, koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu, uključujući borbu protiv seksualnog uznemiravanja, **Direktiva Vijeća Europe 86/378/EE3 (5. srpnja 2006.)** o provedbi načela jednakih mogućnosti i jednakog tretiranja muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja, **Europska revidirana socijalna povelja** iz 2004. godine, **Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda** od 12. 7. 2002., **Pekinska deklaracija i platforma za akciju**, usvojena na 4. konferenciji žena u Pekingu 1995. godine, te **Preporuka Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 1700(2005)** o suzbijanju diskriminacije žena kao radne snage i na radnom mjestu (27. travnja 2005.). Bosna i Hercegovina potpisnica je **81 konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR)**, tako da je u proteklome razdoblju učinjen veliki pomak kada je u pitanju usklađivanje zakona iz područja rada s međunarodnim zakonskim okvirom.

Prema važećim zakonima iz područja rada, u Bosni i Hercegovini zabranjena je svaka vrsta diskriminacije po osnovi prava na rad i zapošljavanje. Donesen je u Zakon o zabrani diskriminacije, kojim je definiran postupak zaštite od diskriminacije u pravnom sustavu BiH.

Gospodarski razvitak je višedimenzionalan proces i u velikoj mjeri ovisi o očuvanju makroekonomske stabilnosti i otvorenosti gospodarstva u Bosni i Hercegovini. Ekonomski rast i ravnomjeran gospodarski razvitak stvaraju pretpostavke za veću zaposlenost i učinkovitiji sustav socijalne zaštite, što u konačnici vodi ka smanjenju siromaštva. Zemlje koje se pripremaju za pristupanje Europskoj uniji morat će provesti i gospodarske reforme i jasnu makroekonomsku politiku.

Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (članci 12.-16.) uređeno je pitanje zapošljavanja, rada i pristupa svim oblicima resursa. Zakonom se zabranjuje diskriminacija po osnovi spola u radu i radnim odnosima. Zakonom je zabranjeno uskraćivati jednaku plaću za rad jednake vrijednosti za oba spola, onemogućavanje napredovanja na poslu pod jednakim uvjetima, onemogućavanje jednakih uvjeta za obrazovanje, neravnomjerna prilagođenost radnih i pomoćnih prostorija za rad potrebama osoba oba spola, različit tretman zbog trudnoće, porođaja ili korištenja prava na porodiljni dopust, bilo koji nepovoljan tretman roditelja ili skrbnika u usklađivanju obveza iz profesionalnog i obiteljskog života ili svaka druga radnja ili djelo koje predstavlja neki od oblika izravne ili neizravne diskriminacije, utvrđenih člankom 4. stavcima (1) i (2) pročišćenog teksta Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.

Područje rada, zapošljavanja i pristupa resursima iznimno je složeno sa stajališta ravnopravnosti spolova, jer podrazumijeva područje tržišnog gospodarstva, formalnu i neformalnu sferu gospodarstva, te multidimenzionalne aspekte pristupa različitim ekonomskim i društvenim resursima koji proizlaze iz rada kao svakodnevnih društvenih aktivnosti. Jednake mogućnosti na tržištu rada i u ekonomskom životu, ekonomska nezavisnost i mogućnost donošenja odluka unutar ekonomskih struktura od vitalnog su značaja za ostvarenje ravnopravnosti spolova.

U Bosni i Hercegovini postoji veoma jaka veza između društvene uloge žene, njezine naobrazbe, zanimanja i položaja na tržištu rada. Pitanje jednakih mogućnosti za postizanje prihoda, beneficija i vrednovanje neplaćenog rada treba promatrati u svjetlu međunarodnih standarda, Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Državnog plana akcije i Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). Također je veoma bitno naglasiti da u Bosni i Hercegovini do sada nisu obavljena sveobuhvatna istraživanja o prihodima i beneficijama s rodnog aspekta i da je opće znanje i svijest o utjecaju neplaćenog rada na društvo, gospodarstvo, razvoj i smanjenje siromaštva veoma nisko.

Ocjena stanja

S ciljem ukidanja diskriminacije po osnovi spola na području rada i zapošljavanja, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnoj službi u institucijama BiH i entitetski zakoni o radu usklađeni su sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. Strategije zapošljavanja na državnoj i entitetskoj razini također su usklađene sa standardima ravnopravnosti spolova. Međutim, i pored toga, prisutnost žena na tržištu rada nije na zadovoljavajućoj razini. Osim činjenice da žene čine 51,7% od ukupno procijenjenog broja radno sposobnog stanovništva, samo 35,6% zaposlenih su žene. To je najniži postotak udjela žena u Jugoistočnoj Europi. Struktura zaposlenih osoba je ravnomjerna za oba spola, ali detaljniji uvid pokazuje da je postotni udio mladih žena na tržištu rada manji u odnosu na njihove kolege. Najčešći razlozi za ovakvo stanje su: napuštanje posla zbog skrbi za djecu, veća potražnja za mladom radnom snagom, ranija dob umirovljenja žena itd.

U Bosni i Hercegovini još uvijek su prisutni stereotipi o poželjnim zanimanjima i profesijama kojima se više bave žene ili muškarci. Mogućnost bosanskohercegovačkih žena da odgovore na zahtjeve koje diktira tržište rada znatno je ograničena. Nema posebnih programa stručnog usmjeravanja namijenjenih ženama, posebice mladim ženama koje tek trebaju izabrati vrstu obrazovanja i zanimanja za koje će se obučavati, što bi bilo od velike pomoći. Odgovarajući programi stručnog usmjeravanja utjecali bi i na promjenu uočene rodne stereotipizacije u izboru zanimanja i rada, te kasnijeg napredovanja. Država još nije sustavno riješila pitanje obrazovanja odraslih i prekvalifikacije, što se pokazalo nužnim nakon zatvaranja industrijskih poduzeća u BiH. Nema posebnih programa zapošljavanja, prekvalifikacije ili rehabilitacije koji se odnose na žene s invaliditetom, a također nema mjerodavnih statističkih podataka niti posebnih mjera za zaštitu žena s invaliditetom u području rada i zapošljavanja.

Stoga ovome području treba posvetiti posebnu pozornost pri kreiranju budućih programa mjera, koji će osigurati primjenu domaćih i međunarodnih standarda o jednakom tretmanu i mogućnostima oba spola prilikom zapošljavanja i uvjeta rada, uključujući fleksibilno radno vrijeme, mogućnost napredovanja u karijeri, zaštitu materinstva i očinstva, kao i jednako pravo u pristupu i ponudi roba i usluga.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići previdenim mjerama je **ukloniti diskriminaciju po osnovi spola u radu, zapošljavanju i na tržištu rada te osigurati jednake mogućnosti ženama i muškarcima u pristupu ekonomskim resursima, uključujući i smanjenje siromaštva putem novih makroekonomskih i razvojnih strategija.**

I.3.1. Identificiranje prioriteta zakona, strategija, akcijskih planova, programa i drugih akata iz područja rada, zapošljavanja i pristupa resursima s ciljem uvođenja međunarodnih i domaćih standarda iz područja ravnopravnosti spolova;

- I.3.2. Provođenje rodne analize strategija, politika, programa i projekata iz područja tržišta rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa stajališta ravnopravnosti spolova;
- I.3.3. Redovito prikupljanje, analiza i objavljivanje podatka razvrstanih po spolu o sudjelovanju žena i muškaraca na tržištu rada i gospodarskom životu, uključujući sudjelovanje na mjestima odlučivanja, napredovanje u karijeri, prihod, nadnice, rad na neodređeno/određeno vrijeme, uvjeti poslovnog ugovora, pristup kreditima itd.;
- I.3.4. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za uklanjanje diskriminacije po osnovi spola u području rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, uključujući jačanje institucionalnih kapaciteta za primjenu međunarodnih i domaćih standarda iz ovoga područja, uvođenje rodno odgovornih proračuna, te uspostava odgovarajućih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova koji će koordinirati provedbu ovih mjera;
- I.3.5. Podrška istraživanjima i programima namijenjenim porastu udjela žena u radnoj snazi i smanjenju nezaposlenosti, razvoju ženskog poduzetništva, kao i zastupljenosti u poljoprivrednoj proizvodnji i neformalnom sektoru, te ekonomskom i društvenom osnaživanju žena;
- I.3.6. Podrška istraživanjima i programima koji se odnose na unaprjeđenje položaja žena u području ruralnog razvoja, kao i integriranje rodnih pitanja u programe vezane uz održivi razvoj i zaštitu okoliša;
- I.3.7. Organiziranje programa obuka za žene s ciljem njihova osposobljavanja za traženje, izbor i dobivanje odgovarajućeg zaposlenja, uključujući prekvalifikaciju i samozapošljavanje, pokretanje i razvijanje poduzetništva;
- I.3.8. Unaprjeđenje mjera za usklađivanje poslovnog i privatnog života, uključujući zaštitu materinstva i očinstva, poboljšanje odredaba o plaćenom porodiljnom dopustu, plaćenom roditeljskom dopustu za oba roditelja, kao i posebne mjere kojima se olakšava zaposlenicima/ama usklađivanje profesionalnih i obiteljskih obveza;
- I.3.9. Provođenje promidžbenih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o pravu žena i muškaraca na jednak pristup zapošljavanju, tržištu rada i ekonomskim resursima u području zaštite okoliša i održivog razvoja;
- I.3.10. Praćenje napretka i izvješćivanje o zastupljenosti žena i muškaraca na području rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, kao i na području ženskog poduzetništva.

Nositelji odgovornosti: tijela zakonodavne i izvršne vlasti na državnoj i entitetskoj razini, kantonalna i tijela jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provedbu: 2013. - 2017. godine.

I.4. Obrazovanje, znanost, kultura i sport **Uvod**

Naobrazba je jedan od najvažnijih elemenata u postizanju ravnopravnosti spolova, a posebice u vremenu kada postoji potreba za kontinuiranom naobrazbom i stručnim usavršavanjem neovisno o dobi. Posebnu pozornost treba posvetiti naobrazbi žena, naročito u ruralnim područjima, kao i drugih ranjivih skupina, u cilju nadilaženja tradicionalno po spolu utemeljenih podjela obrazovnih profila, zanimanja i pozicija na tržištu rada. To je od iznimnog značaja u razdoblju tranzicije kroz koju prolazi Bosna i Hercegovina.

Prema zakonskim propisima koji se odnose na obrazovni sektor, u Bosni i Hercegovini nema diskriminacije po osnovi spola. Velikim brojem međunarodnih i domaćih dokumenata, od kojih je najvažnije istaknuti: **UN-ovu Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine, UN-ovu Konvenciju o pravima djeteta od 20. studenoga 1989., Europsku povelju o sudjelovanju mladih u životu na općinskoj i regionalnoj razini iz 1992. godine, Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju iz 1995. godine, Ustav Bosne i Hercegovine - Dio II. 3. (L) i ustave entiteta, Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini - članak 10., te zakoni iz područja naobrazbe u Bosni i Hercegovini, jamči se pravo na školovanje i obrazovanje bez ikakve diskriminacije po bilo kojoj osnovi, pa i po osnovi spola. Valja obratiti pozornost i na **Preporuku Vijeća Europe CM/Rec (2007)13 o rodno osviještenoj politici u obrazovanju** te na **Smjernice za suzbijanje diskriminacije žena i djevojaka u sportu** dane u **Preporuci Vijeća Europe 1701(2005)**.**

Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH i Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH čine pravni okvir o obrazovanju u Bosni i Hercegovini koji se primjenjuje na razini države. Tim zakonima također se obvezuju institucije i obrazovne ustanove Federacije BiH (uključujući kantone), Republike Srpske i Brčko Distrikta na primjenu i poštivanje načela i normi koji su njima utvrđeni i na osiguranje obrazovanja pod jednakim uvjetima za sve učenike te osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim razinama obrazovanja bez obzira na spol.

U praksi postoji jaz i nesrazmjer u postotku između naobrazbe žena i muškaraca u istoj dobi. Općenito, veći broj dječaka završava osnovno i srednje obrazovanje, dok je broj djevojaka koje diplomiraju na fakultetima veći od broja dječaka. Ipak, broj muškaraca magistara znanosti i specijalista te doktora znanosti veći je od broja žena s ovim naslovima. Također, postoji jaz u naobrazbi između žena iz urbanih, suburbanih i ruralnih sredina. Također je prisutna spolna segregacija u naobrazbi, tako da žene dominiraju u društvenim i medicinskim, a muškarci u tehničkim poljima naobrazbe. Na rukovodećim mjestima u području naobrazbe dominiraju muškarci. Romi su, kao nacionalna manjina, neodgovarajuće obuhvaćeni naobrazbom. Među ovom populacijom naglašena je visoka stopa nepismenosti i mala stopa obuhvaćena osnovnom, srednjom i visokom naobrazbom. Udžbenici u Bosni i Hercegovini sadrže spolne stereotipe o muškarcima, ženama i njihovim društvenim ulogama.

Ocjena stanja

Premda je jednak broj dječaka i djevojčica, žena i muškaraca uključen u obrazovni proces u Bosni i Hercegovini, ograničene su mogućnosti napredovanja za djevojčice i žene te pristup pozicijama za koje su potrebne visoke kvalifikacije, prije svega zbog postojanja stereotipa koji se odnose na muška/ženska zanimanja i pitanja usklađivanja profesionalnog i obiteljskog života. Posebnu pozornost zaslužuje pitanje obrazovanja pripadnika/ca ranjivih skupina: pripadnika/ca nacionalnih manjina, osoba iz ruralnih sredina, osoba s invaliditetom, izbjeglih i raseljenih osoba, zbog brojnih prepreka s kojima se susreću. Sastavnim dijelom obrazovnog sustava treba biti i cjeloživotno učenje - otvoreno i dostupno svima, jer to pridonosi društveno-ekonomskoj revitalizaciji, većoj mogućnosti zapošljavanja i konkurentnosti na tržištu znanja, te povećanoj mobilnosti i profesionalnoj fleksibilnosti pojedinca.

Analiza službenih statističkih podataka upućuje na zaključak da postoje razlike u obuhvatu ženske i muške djece u

pojedincima stupnjima obrazovanja. U prosjeku je podjednak broj djevojčica/djevojaka i dječaka/mladića obuhvaćen osnovnim i srednjoškolskim obrazovanjem. U visokoškolskom obrazovanju postotak upisanih i diplomiranih studentica u prosjeku je nešto viši (59%) u odnosu na broj studenata, te je shodno tome i veći broj diplomiranih studentica. Statistički podatci o broju osoba koje steknu zvanje magistra znanosti i specijalista pokazuju da od 2008. godine veći broj žena stječe ovo zvanje u odnosu na muškarce. Zabilježen je porast broja doktora znanosti svake godine, a za žene u prosjeku iznosi 35% u odnosu na ukupan broj doktora znanosti. Analiza pokazuje da prilikom stjecanja višeg stupnja obrazovanja dolazi do smanjenja broja žena, tako da ih je samo jedna trećina s naslovom doktora znanosti.

Veći broj žena radi u nastavi u predškolskim ustanovama (98%) i osnovnim školama (69%), dok se broj muškaraca nastavnika povećava u srednjim školama (43%) i prevladava u visokom obrazovanju (60%). Još nije potpuno zaživjela statistika razvrstavanja po spolu rukovodećeg kadra na svim razinama obrazovanja. Statistički podatci razvrstani po spolu moraju se kvantitativno i kvalitativno proširiti uvođenjem praćenja podataka: o stopi pismenosti po spolu, o ukupnome broju djece pristigle za upis u osnovno, srednje i visoko obrazovanje u odnosu na broj upisane djece, o stipendijama, o marginaliziranim skupinama, o stopi i razlozima napuštanja školovanja, o obrazovanju odraslih, o potpori znanstvenoistraživačkom radu i drugim podacima koji se mogu prepoznati kao mjerodavni u procesu reforme obrazovanja.

Postoje pozitivni pomaci u uvođenju standarda za ravnopravnost spolova u područje kulture i sporta. Rodna komponenta ugrađena je u Akcijski plan za provedbu Strategije kulture BiH, u sklopu čega su održane obuke na temu "Gender i kultura u BiH" za predstavnike relevantnih ministarstava i drugih institucija iz područja kulture u BiH koji će dalje provoditi obuke na lokalnoj razini. Također, prilikom dodjele sredstava kulturno-umjetničkim i sportskim udrugama, te sufinanciranju projekata iz područja znanosti vodi se računa o razmjernoj zastupljenosti oba spola.

Budući da su jednak pristup i mogućnosti na područjima obrazovanja, kulture i sporta bitni za bolji društveni i ekonomski razvoj te pokretačka snaga društvenih promjena, potrebno je nastaviti rad na uključenju načela ravnopravnosti spolova u zakonski okvir, politike i reforme u ovim područjima, nastaviti edukaciju profesionalnog osoblja te provedbu istraživanja o različitim aspektima rodne ravnopravnosti, kako u obrazovanju tako i u područjima znanosti, inovacija, kulture i sporta.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **stvoriti jednake mogućnosti i pristup naobrazbi za djevojčice i dječake, žene i muškarce u bilo kojoj životnoj dobi, uključujući pripadnike/ce ranjivih skupina, na bilo kojem području (ruralno/urbano) i s istim perspektivama za budući profesionalni život.**

I.4.1. Identificiranje prioriteta zakona, strategija, akcijskih planova, programa i drugih akata iz područja obrazovanja, znanosti, kulture i sporta s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda ravnopravnosti spolova u tim područjima;

I.4.2. Provođenje rodni analiza strategija, politika, programa i projekata u području obrazovanja, znanosti, kulture i sporta s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa stajališta ravnopravnosti spolova;

I.4.3. Redovito prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka razvrstanih po spolu o pristupu i sudjelovanju žena i

muškaraca na svim razinama u obrazovnom sustavu, znanosti, kulturi i sportu;

I.4.4. Redovito praćenje i procjena pristupa oba spola u poslijediplomskim programima i stjecanju znanstvenih zvanja, kao i pristup grantovima i stipendijama pod jednakim uvjetima, znanstvenoistraživačkim programima i projektima, kao i u procesima rukovođenja i koordinacije;

I.4.5. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa obrazovanju, znanosti, kulturi i sportu, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u navedenim područjima, uvođenje rodno odgovornih proračuna te uspostava odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provedbe ovih mjera;

I.4.6. Potpora istraživanjima o ravnopravnosti spolova u područjima obrazovanja, znanosti, kulture i sporta, kao i programima usmjerenim k uklanjanju diskriminatorskih i stereotipnih stavova u obrazovnim, znanstvenim, kulturnim i sportskim sadržajima;

I.4.7. Potpora programima cjeloživotnog obrazovanja za prioritetne ciljne skupine kao što su: odrasli bez završene osnovne ili srednje škole, odrasli sa završenom srednjom školom koja ne odgovara potrebama tržišta rada, osobe s posebnim potrebama, Romi, povratnici, starije osobe kao i osobe koje žele napredovati u radu i zanimanju, te usavršavati poduzetničke sposobnosti;

I.4.8. Potpora programima jednakih mogućnosti obaju spolova za jačanje kapaciteta, pristup i korištenje novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija u vladi, javnim i privatnim poduzećima, medijima, kao i u sektoru obrazovanja;

I.4.9. Potpora rodni studijama i istraživačkim radovima na sveučilištima i u istraživačkim institutima;

I.4.10. Provođenje promidžbenih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova kao načelu ljudskih prava, a u cilju mijenjanja postojećih stereotipnih stavova i ponašanja u vezi s ulogama žena i muškaraca;

I.4.11. Praćenje napretka i izvješćivanje o zastupljenosti i pristupu žena i muškaraca u područjima obrazovanja, znanosti, kulture i sporta.

Nositelji odgovornosti: tijela zakonodavne i izvršne vlasti na državnoj i entitetskoj razini, kantonalna i tijela jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provedbu: 2013.- 2017. godine.

I.5. Zdravlje - prevencija i zaštita

Uvod

Zdravlje je ključna pretpostavka za kvalitetan život svakog čovjeka. Ulaganje u zdravlje građana jedan je od najznačajnijih poduhvata u procesu jačanja društvene i ekonomske stabilnosti svake zemlje. Zdravlje uključuje fizičku, emocionalnu, društvenu, kulturnu i duhovnu dobrobit i određeno je kako biološkim čimbenicima tako i socijalnim, ekonomskim i političkim kontekstom u kojemu žene i muškarci žive. Zdravstvena zaštita često je nedovoljna i osobito je uvjetovana ekonomskom situacijom, kao i činjenicom da žene i muškarci nerijetko nisu dovoljno informirani o mogućnostima i uslugama koje im stoje na raspolaganju. Ulaganje u zdravlje žena i muškaraca, kao i njihovu informiranost o ovim pitanjima, znači kvalitetniji život za žene i muškarce, kvalitetniji život obitelji, kvalitetnije reproduktivno zdravlje i zdravo planiranje obitelji.

Velikom brojem međunarodnih dokumenata, od kojih je najvažnije istaknuti: **Međunarodni ugovor o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine, Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine, Konvenciju o pravima djeteta iz 1989. godine, Preporuke Svjetske zdravstvene organizacije "Zdravlje za sve u 21. stoljeću", Deklaracija o pravima pacijenata u Europi iz 1994. godine, Ustav Bosne i Hercegovine iz 1995. godine, Rezolucija o politici zdravlja za sve građane Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj: 12/2002), Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini - pročišćeni tekst, naložene su mjere i dane smjernice za organiziranje zdravstvenog sustava koji će svim građanima/kama omogućiti primjerenu pomoć i zaštitu u cilju postizanja zdravijeg i kvalitetnijeg života. Za ovo je područje bitna i **Preporuka br. (2008)1 Odbora ministara Vijeća Europe** državama članicama o uključivanju rodni razlika u zdravstvenu politiku (30. siječnja 2008.), kao i **Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom**, u dijelu koji se odnosi na zdravstvenu zaštitu, koje je usvojila Opća skupština UN-a 1993. godine.¹**

Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini određeno je da svi imaju pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu bez obzira na spol. Zakonom je zabranjena diskriminacija u bilo kojem obliku ili po bilo kojoj osnovi u uživanju svih oblika prava utvrđenih važećim zakonima, a nadležne vlasti trebaju osigurati zakone i druge akte i mehanizme koji se odnose na pristup i ostvarivanje socijalne zaštite i koji osobu ne diskriminiraju po osnovi spola, bilo izravno ili neizravno.

Ocjena stanja

U Bosni i Hercegovini učinjeni su značajni naporu na usklađivanju zakona, propisa i strategija kojima se uređuje područje zdravlja i zdravstvene zaštite s domaćim i međunarodnim standardima iz područja ravnopravnosti spolova. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova aktivno su sudjelovali u različitim projektima koji su se odnosili na specifične zdravstvene potrebe žena i muškaraca, zaštitu reproduktivnog zdravlja mladih i zaštitu adolescenata od spolno prenosivih bolesti, prevenciju i liječenje HIV-a itd.

Međutim, postoji razlika između utvrđenih prava na zdravstvenu zaštitu i mogućnosti njihovog ostvarivanja u praksi, što se naročito odnosi na žene iz ruralnih područja i žene pripadnice ranjivih skupina. Postoji niz barijera koje onemogućuju dostupnost zdravstvene zaštite stanovništvu BiH, među kojima se posebno izdvajaju: različite stope doprinosa za zdravstveno osiguranje, poslodavci ne uplaćuju doprinose, neriješeni problemi koordinacije između entiteta, kantona itd.

Potrebno je nastaviti ulagati napore u provedbi domaćih i međunarodnih standarda koji osiguravaju jednaka prava žena i muškaraca na zdravlje, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, kao i podržavati politike i strategije kojima se rješavaju specifične potrebe muškaraca i žena. Potrebno je voditi statističke podatke i analize o: zastupljenosti žena na rukovodećim funkcijama i mjestima odlučivanja na području zdravlja, zastupljenosti žena i muškaraca u granama medicine, specijalizacijama i drugim vrstama usavršavanja, osiguranicima prema kategorijama iz zdravstvenog osiguranja, ostvarivanju prava iz zdravstvenog osiguranja. Važno je i dalje promicati edukaciju i informiranje o zdravlju i pristupu zdravstvenim uslugama, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje,

planiranje obitelji i sl., putem obrazovnog sustava, zdravstvenih ustanova i medija.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **poboljšati zdravstveno stanje žena i muškaraca zahvaljujući jednostavnijem i učinkovitijem pristupu informacijama i zdravstvenim ustanovama.**

- I.5.1. Identificiranje prioriteta zakona, strategija, akcijskih planova, programa i drugih akata iz područja zdravstvene zaštite i prevencije s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda ravnopravnosti spolova u ovim područjima;
 - I.5.2. Rodne analize strategija, politika, programa i projekata iz područja zdravstvene zaštite s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa stajališta ravnopravnosti spolova;
 - I.5.3. Redovito prikupljanje, analiza i objavljivanje podatka razvrstanih po spolu o sudjelovanju, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga;
 - I.5.4. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u navedenim područjima, uvođenje rodno odgovornih proračuna te uspostava odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provedbe ovih mjera;
 - I.5.5. Provođenje obuka o ravnopravnosti spolova za stručni kadar u području zdravstva kako bi se osiguralo pružanje zdravstvenih usluga pri kojima se uzimaju u obzir različite potrebe i interesi žena i muškaraca;
 - I.5.6. Potpora istraživanjima o ravnopravnosti spolova u području zdravstva, kao i programima usmjernim na unaprjeđenje zdravstvene prevencije i zaštite, zaštite mentalnog zdravlja muškaraca i žena, zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja, s posebnim naglaskom na ranjive skupine;
 - I.5.7. Provođenje promidžbenih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o zdravlju, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, te potpuno informiranje o opcijama obiteljskog planiranja putem medija i zdravstvenih i obrazovnih ustanova;
 - I.5.8. Praćenje napretka i izvješćivanje o zastupljenosti žena i muškaraca u području zdravstva, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga, prevencije i zaštite.
- Nositelji odgovornosti:** tijela zakonodavne i izvršne vlasti na državnoj i entitetskoj razini, kantonalna i tijela jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.
- Rok za provedbu:** 2013.- 2017. godine.

I.6. Socijalna zaštita

Uvod

Bosna i Hercegovina je na putu k europskim integracijama, te ima obvezu i zadaću uskladiti zakone iz područja socijalne i dječje zaštite s međunarodnim standardima, kao i poduzimati akcije kako bi se ti međunarodni dokumenti i zakoni provodili, u svrhu što skorijeg ispunjavanja uvjeta za njezin ulazak u Europsku uniju.

Najznačajniji međunarodni dokumenti iz ovoga područja su: **Opća deklaracija o ljudskim pravima i slobodama, Konvencija Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminiranju žena (CEDAW) iz 1979. godine, UN-ova Konvencija protiv mučenja i ostalog nečovječnog i ponizavajućeg postupanja ili kažnjavanja, UN-ova Konvencija o pravima djeteta od 20. studenoga 1989., konvencije Međunarodne organizacije rada, Europska**

¹ Vijeće ministara BiH prihvatilo je Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom Odlukom od 30. 9. 2003. godine.

konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Europska revidirana socijalna povelja, Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine, Direktiva Vijeća Europske komisije 86/378/EEC od 24. srpnja 1986. godine o primjeni načela jednakog tretmana za muškarce i žene u shemama socijalne sigurnosti u zaposlenju, **Direktiva 79/7/EEC od 19. prosinca 1978. godine** o progresivnoj primjeni načela jednakog tretmana za muškarce i žene po pitanjima socijalne sigurnosti, Ustav Bosne i Hercegovine, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, Ustav Republike Srpske te Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Socijalnu sigurnost moguće je promatrati kao opću životnu sigurnost s gledišta stjecanja, ostvarivanja i zaštite prirodnih prava ljudskih bića i posebice njihovih građanskih, političkih, socijalno-ekonomskih i kulturnih prava, u suglasnosti s univerzalnim međunarodnim dokumentima. Socijalna sigurnost podrazumijeva sustav organiziranih pravno-ekonomskih, normativnih i institucionaliziranih socijalnih mjera i aktivnosti u svim područjima uspostavljanja i ostvarivanja socijalnih potreba čovjeka i njegove obitelji.

Ocjena stanja

Zakonima o socijalnoj skrbi u BiH uređuju se određena prava osobama koji se nalaze u stanju potrebe prouzrokovane ratnim događanjima, elementarnim nesrećama, općom gopodarskom krizom, psihofizičkim stanjem pojedinaca ili drugim razlozima koji se ne mogu otkloniti bez pomoći druge osobe. Korisnici socijalne skrbi su i djeca, koja se nalaze u stanju posebne socijalne potrebe, te općenito osobe s invaliditetom i osobe ometene u fizičkom ili psihičkom razvoju, materijalno neosigurane i za rad nesposobne osobe, stare osobe bez obitrljske skrbi, osobe s društveno negativnim ponašanjem, osobe i obitelji u stanju socijalne potrebe kojima je uslijed posebnih okolnosti potreban odgovarajući oblik socijalne skrbi. Žene se najčešće javljaju kao ekonomski ugrožene osobe.

Moguće je zapaziti razlike po spolu u korištenju socijalnih usluga. Muškarci izrazito prevladavaju kad su u pitanju društveno neprihvatljivo ponašanje, skitnja, kaznena djela, narkomanija i alkoholizam, dok žena ima više među osobama sklonima prostituciji, premda je njih najmanje registrirano. Nema dostupnih podataka niti mjerodavnih istraživanja kojima bi se dokumentirala razina poznavanja prava i postupaka ostvarivanja prava iz socijalne zaštite među muškarcima i ženama u BiH. Stoga su u manjem broju i korisnice usluga socijalne zaštite. Ne postoje podatci o broju osoba koje su dobile informacije o mogućnosti ostvarivanja prava iz socijalne zaštite.

Višestruko marginalizirane skupine žena i muškaraca suočavaju se s nemogućnošću zapošljavanja i nepoznavanjem prava iz područja socijalne i zdravstvene zaštite. Potrebno je nastaviti rad na analizama položaja, mapiranju potreba i potpori socijalno isključenim skupinama te usklađivanju i provedbi zakona, propisa, strategija i akcijskih planova koji se odnose na unaprjeđenje položaja osoba koje se mogu tretirati kao socijalno isključene.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **postići socijalnu sigurnost svih građana i građanki izmjenama i usklađivanjem zakonskih propisa iz područja socijalne inkluzije, te razvojem i primjenom suvremenih socijalnih politika i programa socijalne zaštite.**

I.6.1. Identificiranje prioriteta zakona, strategija, akcijskih planova, programa i drugih akata iz područja socijalne zaštite s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda ravnopravnosti spolova u ovim područjima;

I.6.2. Rodne analize strategija, politika, programa i projekata u području socijalne zaštite s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa stajališta ravnopravnosti spolova;

I.6.3. Redovito prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka razvrstanih po spolu o sudjelovanju, pristupu i korištenju socijalne zaštite;

I.6.4. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa socijalnoj zaštiti, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda iz ovoga područja, uvođenje rodno odgovornih proračuna te uspostava odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provedbe ovih mjera;

I.6.5. Potpora istraživanjima u području socijalne zaštite, kao i programima usmjerenim na unaprjeđenje socijalne zaštite, koji tretiraju specifični položaj žena na tržištu rada te u društvenom i ekonomskom životu, primjerice: povremeni posao, prekidi u karijeri, manji prosjek plaće itd.;

I.6.6. Potpora programima mirovinskog sustava koji tretiraju specifične aspekte radne karijere i nejednake podjele dužnosti između muškaraca i žena (skrb o djeci, skrb o ostalim članovima obitelji itd.), uključujući, kada je to potrebno, kompezacijske mjere kako bi se ublažile negativne posljedice potječkog mirovinskog sustava na žene;

I.6.7. Potpora programima namijenjenim višestruko marginaliziranim skupinama izloženim riziku siromaštva i izoliranosti, a koje uglavnom čine žene, kako bi se podržalo njihovo uključivanje na tržište rada i ostvarivanje prava na socijalnu zaštitu;

I.6.8. Provođenje promidžbenih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o važnosti ravnopravnosti spolova u pristupu i korištenju socijalne zaštite;

I.6.9. Praćenje napretka i izvješćivanje o zastupljenosti žena i muškaraca u području socijalne zaštite, pristupu i korištenju socijalnih usluga i socijalne zaštite.

Nositelji odgovornosti: tijela zakonodavne i izvršne vlasti na državnoj i entitetskoj razini, kantonalna i tijela jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provedbu: 2013.- 2017. godine.

II. STRATEŠKI CILJ 2.: Izgradnja i jačanje sustava, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova

Uvod

Jednako pravo žena i muškaraca na uživanje općih ljudskih prava temeljno je načelo glavnih međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava i općeprihvaćeno je u međunarodnom zakonodavstvu. Ravnopravnost spolova je temeljno ljudsko pravo, sadržano u mnogim pravnim instrumentima, deklaracijama, kao i u mnogim nacionalnim ustavima, što je slučaj i s Ustavom Bosne i Hercegovine.

Opća zabrana diskriminacije po brojnim osnovama, pa tako i po spolnoj, bila je prvi korak u tome procesu, te je taj pristup uključen u **Povelju Ujedinjenih naroda iz 1945. godine i Opću deklaraciju o ljudskim pravima iz 1948. godine** kao i u dva sporazuma usvojena 1966. godine - **Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima.**

Takvi su stavovi nadalje razrađeni na razini Vijeća Europe u **Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950.), Deklaraciji o ravnopravnosti žena i**

muškaraca Vijeća Europe (1988.), Deklaraciji o ravnopravnosti žena i muškaraca kao osnovnom kriteriju demokracije, usvojenoj na 4. europskoj ministarskoj konferenciji o ravnopravnosti žena i muškaraca (Istanbul, 1997.), te **Preporuci Vijeća Europe iz područja ravnopravnosti žena i muškaraca**.

Da bi država ispunila svoju obvezu ukidanja diskriminacije po osnovi spola te ostvarivanja ravnopravnosti spolova, potrebno je dalje uspostavljati ili jačati sustav, mehanizme i instrumente za ravnopravnost spolova. Za postizanje toga cilja institucionalni mehanizmi na svim razinama zakonodavne i izvršne vlasti trebaju imati potreban autoritet, vidljivost, političko priznanje, nužno financiranje i ljudske resurse, te njihovo djelovanje trebaju potpunosti podržati političke vlasti na svim razinama.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH, u suradnji s entitetskim gender centrima, uspostavila je **Financijski mehanizam za provođenje Gender akcijskog plana BiH (FIGAP 2009.-2014.)**, čime su osigurana znatna sredstva za provedbu Gender akcijskog plana za razdoblje od pet godina. Razvojni cilj FIGAP-a je pridonijeti većoj razini ravnopravnosti spolova u bosanskohercegovačkom društvu. To podrazumijeva da je koncepcija ravnopravnosti spolova prihvaćena kao pristup u formuliranju i provedbi programa i politika u svim sektorima društva i na svim razinama vlasti. FIGAP je jedan od bitnih instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. To je već prepoznatljiv novi financijski mehanizam u regiji i predstavlja primjer dobre prakse koji izlazi iz okvira pojedinačnih programa, projekata i inicijativa.

Provođenje aktivnosti iz Strateškog cilja II. prije svega je odgovornost Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Gender centra FBiH i Gender centra RS-a, a u skladu s člancima 26. i 27. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Prioritetna područja unutar strateškog cilja 2.:

II.1. Koordinacija provedbe i nadzor nad provedbom

Gender akcijskog plana BiH

Uvod

Jačanje kapaciteta i koordinacija rada institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova jedan je od važnih preduvjeta za učinkovitu provedbu Gender akcijskog plana BiH na svim razinama vlasti.

Ocjena stanja

Prema Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH, nadzor nad primjenom Zakona povjeren je Agenciji za ravnopravnost spolova BiH koja ga provodi u suradnji s gender centrima. Osim toga, Agencija i gender centri su ključni institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u Vijeću ministara BiH, Vladi Federacije BiH odnosno Vladi RS-a, koji su zaduženi za usmjeravanje napora na borbu protiv diskriminacije i postizanje ravnopravnosti spolova u BiH izradom strateških dokumenata i akcijskih planova.

U Bosni i Hercegovini već su osnovani brojni institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u nadležnim institucijama vlasti, ali i na lokalnoj razini (općine i gradovi u BiH i kantoni u FBiH). Iako do sada nije ostvaren ujednačen pristup u uspostavi ovih mehanizama, kao i u njihovim nadležnostima sukladno Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH, ovi mehanizmi morali bi biti nadležni za:

- provođenje Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini na razini vlasti na kojoj su osnovani;
- koordiniranje realizacije programskih ciljeva iz Gender akcijskog plana Bosne i Hercegovine;
- osiguravanje provođenja međunarodnih standarda iz područja ravnopravnosti spolova,

odnosno za podršku nadležnim tijelima izvršne i zakonodavne vlasti na razini na kojoj su osnovani u ispunjavanju obveza utvrđenih Zakonom koje se odnose na:

- a) donošenje programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim područjima i na svim razinama vlasti;
- b) donošenje novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja s odredbama toga zakona i međunarodnim standardima iz područja ravnopravnosti spolova;
- c) provođenje aktivnosti i mjera iz Gender akcijskog plana Bosne i Hercegovine kroz redovite programe rada uz osiguranje proračunskih sredstava;
- d) osiguranje prikupljanja, vođenja, analize i prikazivanja statističkih podataka razvrstanih po spolu.

S ciljem osiguranja ispunjenja obveza iz Zakona, sve razine vlasti trebale bi donijeti programe mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim područjima javnog i privatnog života.

Sastavni dio programa mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim područjima uključuje, ali se ne ograničava na:

- a) analizu stanja spolova u određenom području;
- b) provedbu donesenih državnih politika putem akcijskih planova za ravnopravnost spolova;
- c) mjere za otklanjanje uočene neravnopravnosti spolova u određenome području.

Oснаživanje i koordinacija rada institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova jedan je od važnih preduvjeta za učinkovitu provedbu Gender akcijskog plana BiH na svim razinama vlasti. Budući da Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar Federacije BiH i Gender centar Republike Srpske od donošenja Zakona rade na pružanju stručne podrške drugim institucijama u procesu uključivanja načela ravnopravnosti spolova, ovim kao i Poglavljem II.2. predviđeno je da Agencija i gender centri nastave poticati uspostavu i pružati stručnu podršku u radu institucionalnih mehanizama na svim razinama vlasti. Stručna podrška odnosi se na određivanje kriterija za rad institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim razinama ustroja vlasti, inicijative za osnivanje novih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim razinama ustroja vlasti, podršku u uvođenju standarda iz područja ravnopravnosti spolova (publiciranje i distribucija edukativnih i stručnih materijala za unaprjeđenje znanja o ravnopravnosti spolova, unaprjeđenje resursno-edukacijskog i dokumentacijskog centra).

Razine vlasti koje uspostavljaju institucionalne mehanizme dužne su osigurati sredstva za organizacijsko i stručno jačanje, kao i provođenje programa, projekata i aktivnosti, sudjelovanje na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promidžbenim događanjima.

S ciljem koordinacije provedbe i nadzora nad provedbom Gender akcijskog plana BiH, bit će uspostavljen Upravni odbor za koordinaciju i praćenje provedbe Gender akcijskog plana BiH koji čine ravnateljice Agencije za ravnopravnost spolova, Gender centra RS-a i Gender centra FBiH. Upravni odbor bit će zadužen za usvajanje smjernica za izradu godišnjih operativnih planova, odobravanje godišnjih operativnih planova, kao i za izvješćivanje Vijeća ministara BiH i Parlamentarne skupštine BiH.

Vijeće ministara BiH, Vlada Federacije BiH i Vlada RS-a uspostavit će koordinacijske odbore koji će biti nadležni za izradu i usvajanje godišnjih operativnih planova, kao i za izvješćivanje Koordinacijskog odbora za GAP BiH. Koordinacijski odbori će do kraja listopada svake godine

provedbe Gender akcijskog plana BiH, u skladu s usvojenim smjernicama, izrađivati prijedloge godišnjih operativnih planova koji će, u smislu ujednačenog pristupa u provedbi aktivnosti, biti dostavljeni Upravnom odboru na mišljenje.

Mjere

Ciljevi koji se žele postići predviđenim mjerama su:

- **Koordinirana provedba Gender akcijskog plana BiH** u skladu s nadležnostima pojedinih razina vlasti;
- **Uspostava održivih mehanizama za provedbu Gender akcijskog plana BiH** na lokalnoj razini vlasti u BiH.

II.1.1. Uspostava Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provedbe Gender akcijskog plana BiH (čine ga ravnateljice Agencije za ravnopravnost spolova, Gender centra RS-a i Gender centra FBiH).

Nositelji odgovornosti: Vijeće ministara BiH na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Rok za provedbu: u roku od tri mjeseca od usvajanja Gender akcijskog plana BiH.

II.1.1. Uspostava Koordinacijskog odbora za koordinaciju i praćenje provedbe Gender akcijskog plana u institucijama BiH (čine ga Agencija za ravnopravnost spolova i institucije BiH koje predloži Upravni odbor).

Nositelji odgovornosti: Vijeće ministara BiH na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Rok za provedbu: u roku od tri mjeseca od usvajanja Gender akcijskog plana BiH.

II.1.2. Uspostava Koordinacijskog odbora za koordinaciju i praćenje provedbe Gender akcijskog plana u institucijama Republike Srpske (čine ga Gender centar Vlade Republike Srpske i institucije Republike Srpske koje predloži Upravni odbor).

Nositelji odgovornosti: Vlada Republike Srpske na prijedlog Gender centra RS-a.

Rok za provedbu: u roku od tri mjeseca od usvajanja Gender akcijskog plana BiH.

II.1.3. Uspostava Koordinacijskog odbora za koordinaciju i praćenje provedbe Gender akcijskog plana u institucijama Federacije BiH (čine ga Gender centar FBiH i institucije Federacije BiH koje predloži Upravni odbor).

Nositelji odgovornosti: Vlada FBiH na prijedlog Gender centra FBiH.

Rok za provedbu: u roku od tri mjeseca od usvajanja Gender akcijskog plana BiH.

II.1.4. Usvajanje smjernica za izradu godišnjih operativnih planova koje izrađuju koordinacijski odbori te prioritete za svaku godinu provedbe Gender akcijskog plana BiH.

Nositelji odgovornosti: Upravni odbor.

Rok za provedbu: rujan 2013. godine.

II.1.5. Izrada prijedloga godišnjih operativnih planova za svaku godinu provedbe Gender akcijskog plana BiH.

Nositelji odgovornosti: koordinacijski odbori.

Rok za provedbu: do sredine rujna svake godine provedbe Gender akcijskog plana BiH.

II.1.6. Dostava mišljenja na prijedloge godišnjih operativnih planova koje izrađuju koordinacijski odbori.

Nositelji odgovornosti: Upravni odbor.

Rok za provedbu: do kraja studenog svake godine provedbe Gender akcijskog plana BiH.

II.1.7. Usvajanje godišnjih operativnih planova za svaku godinu provedbe Gender akcijskog plana BiH.

Nositelji odgovornosti: koordinacijski odbori.

Rok za provedbu: do kraja prosinca.

II.1.8. Usvajanje godišnjih izvješća i dostava izvješća Vijeću ministara BiH na razmatranje.

Nositelji odgovornosti: Koordinacijski odbor.

Rok za provedbu: do lipnja svake godine provedbe Gender akcijskog plana BiH za predhodnu godinu.

II.1.9. Uspostava institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na lokalnoj razini (u općinama i gradovima u BiH i kantonima u FBiH u kojima još nisu uspostavljeni).

Nositelji odgovornosti: lokalne razine vlasti (općine i gradovi u BiH i kantoni u FBiH)

Rok za provedbu: do kraja 2017. godine.

II.1.10. Ostvarivanje suradnje između institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na lokalnoj razini vlasti i organizacija civilnoga društva koje se bave pitanjima promicanja i zaštite ljudskih prava i ravnopravnosti spolova.

Nositelji odgovornosti: lokalne razine vlasti (općine i gradovi u BiH i kantoni u FBiH)

Rok za provedbu: 2013.-2017. godine.

II.1.11. Organizacija dvogodišnjeg koordinacijskog sastanaka institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim razinama ustroja vlasti.

Nositelji odgovornosti: Upravni odbor.

Rok za provedbu: 2013., 2015. i 2017. godine.

II.2. Praćenje i unaprjeđenje primjene međunarodnih i domaćih standarda ravnopravnosti spolova

Uvod

Prioritetna obveza koja proizlazi iz mandata institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, kao i zakonskih nadležnosti, jest praćenje i unaprjeđenje primjene međunarodnih i domaćih standarda iz područja ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Redovito se izrađuju i nadležnim institucijama dostavljaju izvješća o primjeni međunarodnih dokumenata, UN-a i Vijeća Europe, koji se odnose na ravnopravnost spolova i osnaživanje žena, a prema kojima je Bosna i Hercegovina obvezna izvješćivati. (UN-ova CEDAW, Pekinška deklaracija i platforma za akciju, UN-ova Rezolucija 1325, preporuke Vijeća Europe i europske direktive). U skladu s obavezom izvješćivanja o primjeni Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), izrađeno je *Četvrto i peto periodično izvješće Bosne i Hercegovine o CEDAW-u*. Nakon usvajanja u Vijeću ministara BiH i Zastupničkom doma Parlamentarne skupštine BiH Izvješće je dostavljeno UN-ovom Odboru za CEDAW na razmatranje.

U cilju unaprjeđenja primjene UN-ove Rezolucije Vijeća sigurnosti 1325 "Žene, mir i sigurnost", izrađen je *Akcijski plan za implementaciju UNSCR 1325 "Žene, mir i sigurnost" u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2010.-2013. godine* koji je usvojilo Vijeće ministara BiH¹. Bosna i Hercegovina postala je tako prva zemlja u jugoistočnoj Europi koja je usvojila akcijski plan za provedbu nevedene rezolucije.

U skladu sa člancima 26. i 27. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, Agencija za ravnopravnost spolova BiH i entitetski gender centri dužni su pratiti, sudjelovati u pripremi, pokretati inicijative i davati mišljenja o usuglašenosti zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koji se donose na državnoj i entitetskoj razini s odredbama toga zakona i drugim domaćim i međunarodnim standardima iz područja ravnopravnosti spolova.

Ocjena stanja

Prakse i rezultati Bosne i Hercegovine u primjeni međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova promicani su i prepoznati na međunarodnoj razini, o čemu svjedoči i činjenica da su predstavnici/e rodnih mehanizama pozivani na sastanke i *summite* na najvišoj razini širom Europe

¹ "Službeni glasnik BiH", broj 92/10.

i svijeta. To podrazumijeva i redovito sudjelovanje u radu tijela UN-a i Vijeća Europe, te redovito izvješćivanje o primjeni međunarodnih dokumenata UN-a i Vijeća Europe koji se odnose na različita pitanja ravnopravnosti spolova.

Standardi ravnopravnosti spolova primjenjuju se i u procesima integriranja Bosne i Hercegovine u Europsku uniju. Međutim, potrebno je unaprijediti suradnju s Direkcijom za europske integracije u BiH i Delegacijom Europske unije u BiH u cilju primjene standarda i mehanizama za ravnopravnost spolova u svim segmentima procesa pristupa europskim integracijama, uključujući IPA programiranje i druge programe pomoći Europske unije, a naročito u izvješćivanje o napretku Bosne i Hercegovine.

Proteklih godina posebna pozornost posvećena je usklađivanju nacrti i prijedloga zakona, podzakonskih i drugih normativnih akata, strategija, planova i programa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. To je kontinuirani proces koji treba daljnje unaprijediti.

Mjere i aktivnosti

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **učinkovito praćenje i unaprjeđenje primjene međunarodnih i domaćih standarda iz područja ravnopravnosti spolova u BiH, radi utvrđivanja mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim područjima društvenog života.**

II.2.1. Praćenje i unaprjeđenje primjene međunarodnih standarda iz područja ravnopravnosti spolova

II.2.1.1. Provedba, koordinacija i praćenje obveza BiH prema dokumentima UN-a i Vijeća Europe (Pekinška deklaracija, CEDAW i Preporuke, UN-ova Rezolucija 1325 i Akcijski plan za BiH, CAHVIO i Strategija provedbe CAHVIO za BiH);

II.2.1.2. Predstavljanje na međunarodnoj razini i sudjelovanje u aktivnostima tijela za ravnopravnost spolova i ljudskih prava žena, radnih skupina i mehanizama UN-a i Vijeća Europe;

II.2.1.3. Izrada redovitih izvješća za UN i Vijeće Europe, te izvješćivanje prema drugim međunarodnim dokumentima o ispunjavanju obveza Bosne i Hercegovine u području ravnopravnosti spolova;

II.2.1.4. Pokretanje inicijative za vođenje pregovora, zaključivanje i ratificiranje međunarodnih standarda iz područja ravnopravnosti spolova;

II.2.1.5. Suradnja s međunarodnim organizacijama u ispunjavanju obveza prema međunarodnim standardima iz područja ravnopravnosti spolova i ljudskih prava žena.

Nositelji odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Rok za provedbu: 2013.-2017. godine.

II.2.2. Praćenje i unaprjeđenje primjene domaćih standarda iz područja ravnopravnosti spolova

II.2.2.1. Davanje mišljenja o usuglašenosti nacrti i prijedloga zakona, podzakonskih i drugih normativnih akata, strategija, planova i programa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH;

II.2.2.2. Upućivanje inicijativa, mišljenja i preporuka za izmjene i dopune propisa u slučaju neusuglašenosti s odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH;

II.2.2.3. Sudjelovanje u pripremi zakona, podzakonskih i drugih akata, strategija, politika i programa u cilju utvrđivanja mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim područjima društvenog života;

II.2.2.4. Zaprimanje i obrada zamolbi, žalbi i predstavi osoba i skupina osoba u kojima se ukazuje na povrede nekog prava iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.

Nositelji odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Rok za provedbu: 2013.-2017. godine.

II.3. Jačanje i suradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova

Uvod

Naputci, obveze, ciljevi i smjernice za osnaživanje i održivost svih nacionalnih mehanizama, njihova suradnja i jačanje kapaciteta sadržani su u **Poglavlju 37. Memorandumu 21 "Nacionalni mehanizmi i međunarodna suradnja za jačanje kapaciteta zemalja u razvoju"** UN-ovog Odjela za ekonomske i socijalne poslove, **Studiji o učinkovitom funkcioniranju državnih mehanizama za integriranje rodni pitanja u državama članicama Vijeća Europe** (2004. godine), državnih mehanizmi: planovi akcije i integriranje rodni pitanja u državama članicama Vijeća Europe od 4. svjetske konferencije žena u Pekingu 1995. godine (2004. godine), **Priručniku Vijeća Europe o nacionalnim mehanizmima za promicanje rodne jednakosti i planovi akcije** – smjernice za uspostavu i primjenu državnih mehanizama za promicanje jednakosti, s primjerima dobrih praksi, 2001. godine, Ustavu Bosne i Hercegovine (1995. godine), Zakonu o upravi Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br.oj 32/02), te Milenijskim razvojnim ciljevima. Bosna i Hercegovina ima uspostavljene institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na državnoj, entitetskoj, kantonalnoj i općinskoj razini, čime su stvoreni osnovni preduvjeti za primjenu Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Svi institucionalni mehanizmi imaju precizno utvrđen mandat, što ukazuje na opredijeljenost vlasti za postizanje ravnopravnosti spolova i uključivanje rodni pitanja u sva područja društvenog života. Ipak, stvarni pokretač inicijativa, prijedloga mjera djelovanja, te ključni subjekt u ovom procesu su Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar Federacije BiH i Gender centar Republike Srpske. Ova tri institucionalna mehanizma za ravnopravnost spolova čine odlučujuću polugu u pokretanju i provođenju aktivnosti, projekata i programa iz područja ravnopravnosti spolova, kao i iniciranju uspostave takvih mehanizama na lokalnoj razini.

U svrhu što bolje provedbe Zakona i održivosti ovih mehanizama, potrebno je daljnje jačati njihove kapacitete, kao i međusobnu suradnju i koordinaciju. Od suštinskog je značaja suradnja i stručna podrška drugim institucijama u procesu uključivanja načela ravnopravnosti spolova.

Ocjena stanja

Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar Federacije BiH i Gender centar Republike Srpske imaju veoma uspješnu međusobnu suradnju. Svoj rad koordiniraju djelovanjem i održavanjem redovitih sastanaka Koordinacijskog odbora institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova BiH, odnosno Upravnog odbora, uspostavljenog u cilju praćenja provedbe FIGAP-a, a čine ga ravnateljice Agencije i entitetskih gender centara. Jačanje suradnje i kapaciteta je kontinuirani proces koji uključuje unaprjeđenje stručnosti i institucija za ravnopravnost spolova i drugih institucija na svim razinama ustoj vlasti, s ciljem daljnijeg razvijanja i primjene sustava, mehanizama i instrumenata za rodnu analizu, procjenu utjecaja sa stajališta ravnopravnosti spolova, te rodno odgovorno budžetiranje.

Provedene su brojne obuke državnih službenika, sudaca i tužitelja za primjenu standarda ravnopravnosti spolova. Većina ministarstava svjesna je obveza i zainteresirana za uključivanje načela ravnopravnosti spolova u planove i programe rada i

proračune. Međutim, u praksi je veoma često prisutno mišljenje kako su za stvaranje uvjeta (normativnih i drugih) radi postizanja *de facto* ravnopravnosti spolova odgovorni samo institucionalni mehanizmi za rodna pitanja, u prvom redu Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar Federacije BiH i Gender centar Republike Srpske. Međutim, integriranje standarda ravnopravnosti spolova u sve vladine politike, strategije, programe rada i proračune može se ostvariti samo u bliskoj suradnji institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova i institucija sustava koje su odgovorne za primjenu ovih standarda i praćenje stanja u pojedinim područjima društvenog života i rada. Kontinuirana suradnja, obuke i stručna podrška potrebni su svim sudionicima uključenim u procese kreiranja politika, kako bi mogli identificirati probleme i razvijati politike kojima će se uzimati u obzir pitanja ravnopravnosti spolova.

Neophodno sredstvo u tom procesu je **rodno odgovorno budžetiranje** koje podrazumijeva poštivanje načela ravnopravnosti spolova tokom pripreme budžeta, te raspodjele i dodjele finansijskih resursa. Napredak je postignut u instrukcijama za izradu dokumenata okvirnog proračuna (DOP-a) za proračunske korisnike na državnoj i entitetskoj razini, kojima se zahtijeva iskazivanje utjecaja politika, strategija i prioriteta programa na unaprjeđenje ravnopravnosti spolova. Ovu praksu treba nastaviti i ubrzati rodno odgovorno budžetiranje u institucijama na svim razinama vlasti, što će pridonijeti da sve politike, strategije, programi, zakoni i drugi propisi imaju ugrađen rodni aspekt na razini planiranja, provođenja, praćenja i ocjene rezultata.

Mjere i aktivnosti

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **jačati kapacitete, operativnost i održivost institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, kao i drugih institucija u procesima uključivanja načela ravnopravnosti spolova na svim razinama.**

- II.3.1.1. Definiranje kriterija za rad institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim razinama ustroja vlasti;
- II.3.1.2. Inicijativa za osnivanje novih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim razinama ustroja vlasti;
- II.3.1.3. Jačanje kapaciteta, suradnja i koordinacija institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim razinama ustroja vlasti;
- II.3.1.4. Kontinuirana koordinacija između Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Gender centra Vlade Federacije BiH i Gender centra Vlade Republike Srpske (djelovanjem Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provedbe Gender akcijskog plana BiH);
- II.3.1.5. Kontinuirana koordinacija između Agencije za ravnopravnost spolova BiH i institucija BiH (radom Koordinacijskog odbora za koordinaciju i praćenje provedbe Gender akcijskog plana u institucijama BiH);
- II.3.1.6. Kontinuirana koordinacija između Gender centra Vlade Republike Srpske i institucija Republike Srpske (radom Koordinacijskog odbora za koordinaciju i praćenje provedbe Gender akcijskog plana u institucijama Republike Srpske)
- II.3.1.7. Kontinuirana koordinacija između Gender centra Vlade Federacije BiH i institucija Federacije BiH (radom Koordinacijskog odbora za koordinaciju i praćenje provedbe Gender akcijskog plana u institucijama Federacije BiH);

II.3.1.8. Podrška Povjerenstvu za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine BiH;

II.3.1.9. Podrška povjerenstvima za ravnopravnost spolova domova Parlamenta Federacije BiH i Odboru jednakih mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske;

II.3.1.10. Podrška mehanizmima za ravnopravnost spolova na lokalnoj razini;

II.3.1.11. Organizacijsko i stručno jačanje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova (stručne obuke, publiciranje i distribucija edukativnih i stručnih materijala za unaprjeđenje znanja o ravnopravnosti spolova, unaprjeđenje resursno-edukacijskog i dokumentacijskog centra);

II.3.1.12. Provođenje zajedničkih programa, projekata i aktivnosti, sudjelovanje na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promidžbenim događajima;

II.3.1.13. Razvijanje mehanizama za izvješćivanje i razmjenu informacija svih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova.

Nositelji odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Rok za provedbu: 2013.-2017. godine.

II.3.2. Suradnja i podrška institucijama u procesu uključivanja načela ravnopravnosti spolova

II.3.2.1. Osnovne i napredne obuke državnih službenika o koncepciji ravnopravnosti spolova i obvezama prema domaćim i međunarodnim normativno-pravnim standardima ravnopravnosti spolova, te druge obuke o primjeni ovih standarda prema potrebama ciljnih skupina;

II.3.2.2. Obuke iz usklađivanja propisa sa standardima ravnopravnosti spolova, uključujući rodnu analizu propisa;

II.3.2.3. Koordinacija i podrška institucijama u uvođenju rodno odgovornog budžetiranja, uključujući obuke, podršku u izradi analiza proračuna radi utvrđivanja različitog utjecaja na žene i muškarce te rodnu analizu proračuna pri planiranju i procjeni prihoda i rashoda;

II.3.2.4. Podrška uvođenju posebnih politika i akcija u područjima kritičnim za unaprjeđenje položaja žena i za ravnopravnost spolova;

II.3.2.5. Koordinacija, rukovođenje i administriranje rada Koordinacijskog tijela za provedbu Akcijskog plana UNSCR 1325 u BiH;

II.3.2.6. Uspostava drugih oblika formalne i neformalne suradnje s institucijama vlasti u svim sektorima i na svim razinama u cilju razmjene informacija, planiranja i provođenja zajedničkih programa i aktivnosti, sudjelovanja (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promidžbenim događajima.

Nositelji odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske i agencije za državnu službu.

Rok za provedbu: 2013.-2017. godine.

II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva

Uvod

U suvremenom društvu mediji su, uz obitelj i obrazovne ustanove, najvažniji izvor informacija. Razvoj tehnologije u posljednjih je nekoliko desetljeća olakšao razvoj komunikacijskih mreža, koje imaju veliki utjecaj na formiranje

osobnog i javnog mišljenja o određenim pojavama i aktivnostima u društvu.

Opća deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Pekinška deklaracija i platforma za akciju, Deklaracija o ravnopravnosti žena i muškaraca Vijeća Europe, Aneks 1. Daytonskog mirovnog sporazuma, Gender Mapa puta EU i Gender akcijski plan BiH u svojoj temeljnoj koncepciji zahtijevaju prikazivanje žena i muškaraca na ravnopravan i nestereotipan način, uz puno poštivanje njihova ljudskog dostojanstva. U skladu s međunarodnim i domaćim pravnim standardima, tiskani i elektronički mediji u BiH, kroz uređivačku politiku, trebaju osigurati poštivanje ravnopravnosti po osnovi spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i seksualne orijentacije:

- prikazivanjem pozitivnih primjera *nediskriminacije i poštivanja ljudskih prava na spomenutim osnovama*, u javnoj i privatnoj sferi života;
- prikazivanjem svih osoba, bez obzira na njihov spol, rod, spolni identitet, rodni identitet, rodno izražavanje i seksualnu orijentaciju, na ravnopravan i nestereotipan način, s punim poštovanjem njihove osobnosti i ljudskoga dostojanstva;
- podizanjem svijesti o potrebi njihova ravnopravnog sudjelovanja u ekonomskom i društvenom razvoju;
- uklanjanjem seksizma, rodofobije, homofobije, bifobije, transfobije u jeziku medija;
- podizanjem svijesti javnosti o prisutnosti različitih oblika nasilja po osnovi spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja, seksualne orijentacije i pogubnog utjecaja toga nasilja na žrtve i društvo u cjelini;
- podizanjem svijesti javnosti o problemu seksualnog nasilja, rodoskrvnuća, obiteljskog nasilja, ekonomskog nasilja, trgovine ljudima i posljedicama na žrtve i društvo u cjelini;
- uklanjanjem stereotipa i predrasuda po osnovi spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i seksualne orijentacije usmjerenih na osobe koje se nalaze na javnim funkcijama i/ili u političkom životu BiH;
- medijskim promicanjem i ravnopravnom vidljivosti političkih kandidata i kandidatkinja, bez obzira na njihov spol, rod, spolni identitet, rodni identitet, rodno izražavanje i seksualnu orijentaciju;
- educiranjem novinara i novinarki o ravnopravnosti po osnovi spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja, seksualne orijentacije i uporabi rodno senzibiliziranoga jezika;
- promicanjem ravnopravnog sudjelovanja i zastupljenosti osoba različitih spolnih identiteta, rodnih identiteta, rodnog izražavanja i seksualne orijentacije na mjestima odlučivanja u medijima, naročito u upravljačkim, programskim i regulativnim tijelima.

Evidentno je da u našem društvu prevladavaju klasični stereotipi u načinu prikazivanja žena i muškaraca u medijima, što su pokazala mnoga istraživanja medijskih sadržaja, od kojih izdajamo "Gender Media Watch BiH 2002" i "Projiciranje gendera u bh. medijima" Agencije za ravnopravnost spolova BiH i gender centara RS-a i FBiH. Ova su istraživanja pokazala da su žene mnogo manje prisutne u medijskim sadržajima od muškaraca. Imidž žena i muškaraca u medijima koji kreiraju javno mnijenje, uglavnom se razlikuje. U vezi s vodećim položajima i stručnim znanjem, mediji se češće usredotočuju na muškarce – što je djelomično odraz "društvene stvarnosti", a djelomično "očigledno seksističkog pristupa i naročito rezultat

nepostojanja planirane politike za nejednake mogućnosti u području javnih medija". S druge strane, žene, kojima je dano manje prostora u društveno značajnim pitanjima, dominiraju u predstavljanju privatne sfere. U toj sferi one se javljaju u ulozi majki, kućnica, potrošačica, pasivne pratnje svojih muževa itd.

Pekinška platforma za akciju navodi područje "Žene i mediji" kao jedno od dvanaest područja u kojima treba osigurati odgovarajuću zastupljenost žena. U ovome dokumentu utvrđeni su koraci koji imaju za cilj postići ravnopravnu zastupljenost spolova u medijima. Istraživanja i dostupni rezultati (*Media Watch 2002*) potvrđuju da je Bosna i Hercegovina u cjelini društvena zajednica u kojoj se nedovoljna zastupljenost žena u političkom, gospodarskom i ostalim područjima javnog života odražava i na nedovoljnu zastupljenost u medijima i putem medija.

Ocjena stanja

Budući da mediji imaju veliku ulogu u stvaranju društvene svijesti, oni mogu usporiti ili ubrzati strukturalne promjene k ravnopravnosti spolova. Rad na uklanjanju ukorijenjenih uzroka diskriminacije žena i promjene svijesti javnosti o ulogama spolova zahtijeva intenzivnije aktivnosti na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini.

Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova proveli su niz mjera kako bi se ravnopravnost spolova poštivala u svim segmentima medijskog djelovanja. Zakon o Javnom RTV servisu, Zakon o Javnom RTV sustavu i Zakon o komunikacijama BiH usklađeni su sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. Standardi ravnopravnosti spolova ugrađeni su u Kodeks za tisak i Kodeks o emitiranju radijskog i televizijskog programa u BiH. Provedene su brojne medijske kampanje, održani okrugli stolovi, kao i obuke u cilju edukacije medija o načelima ravnopravnosti spolova, rodnim stereotipima, rodno osjetljivom izvještavanju i primjeni rodno osjetljivog jezika.

Zapaža se pozitivan pomak u poštivanju standarda ravnopravnosti spolova u medijima, uporabi rodno osjetljivog jezika i pridavanju značaja temama koje se odnose na pitanja ravnopravnosti spolova. Agencija i gender centri redovito promiču svoje aktivnosti putem medija, emitirani su spotovi u cilju sprječavanja i borbe protiv obiteljskog nasilja, promicanja žena za mjesta donošenja odluka i dr. Potrebno je nastaviti suradnju s medijima i poticati medijske sadržaje koji promiču ravnopravnost spolova u svim područjima društvenog djelovanja, uporabu neseksističkog jezika i iznošenje nesterotipnih slika, te isključuju korištenje bilo kakvog ponižavajućeg materijala po osnovi spola.

Mjere i aktivnosti

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama su **rodno osjetljivi elektronički i pisani mediji na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine.**

II.4.1. Promidžbeno djelovanje i podizanje svijesti

II.4.1.1. Podizanje svijesti javnosti obilježavanjem bitnih datuma iz područja ravnopravnosti spolova (tjedni ravnopravnosti spolova "Gender Week", međunarodne kampanje "16 dana aktivizma u borbi protiv nasilja po osnovi spola", te ostalih bitnih datuma u području ravnopravnosti spolova);

II.4.1.2. Medijsko promicanje aktivnosti provedenih u okviru procesa uključivanja načela ravnopravnosti spolovaučj;

II.4.1.3. Organiziranje promidžbenih događaja, kampanja, konferencija, radionica, okruglih stolova, tematskih sjednica itd. u različitim podrima društvenog života;

II.4.1.4. Unaprjeđenje i redovito ažuriranje sadržaja internetskih stranica Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Gender centra Vlade Federacija BiH, Gender centra

Republike Srpske, kao i internetskih stranica FIGAP-a i Akcijskog plana za provedbu UN-ove Rezolucije 1325;

II.4.1.5. Izrada, tiskanje i distribucija promidžbenih materijala i publikacija.

Nositelji odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Rok za provedbu: 2013.-2017. godine.

II.4.2. Jačanje odnosa s medijima

II.4.2.1. Poticanje usvajanja i provođenja mjera, smjernica, pravila ponašanja ili drugih odredaba u elektroničkim i pisanim medijima, koje uključuju uklanjanje diskriminacije po osnovi spola i štetnih rodni stereotipa u medijskim sadržajima, promicanje ravnopravnosti spolova kao ključnog segmenta ljudskih prava, uvođenje rodno osjetljivog jezika;

II.4.2.2. Poticanje medijskih sadržaja koji prikazuju žene i muškarce na ravnopravan i nestereotipan način, promiču njihov ravnopravan status i uloge u privatnoj i javnoj sferi, uz puno poštivanje njihova ljudskog dostojanstva;

II.4.2.3. Redovita procjena zastupljenosti žena na rukovodećim i upravnim razinama te u tehničkim službama elektroničkih i pisanih medija, javnih i privatnih, kao i u savjetodavnim, regulativnim i nadzornim tijelima unutar medijskih sektora;

II.4.2.4. Podrška projektima istraživanja medijskih sadržaja o zastupljenosti žena u obrazovnju, znanosti, kulturi, politici, gospodarstvu i društvenom životu, kao i utjecaj medija na oblikovanje vrijednosti sudova i ponašanja, potreba i interesa žena i muškaraca u svim fazama života;

II.4.2.5. Obuke o ravnopravnosti spolova za profesionalce u medijima.

Nositelji odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, profesionalne udruge novinara, regulativna tijela za medije i medijske kuće.

Rok za provedbu: 2013.-2017. godine.

II.5. Podrška programima i projektima institucionalnih i izvaninstitucionalnih partnera

Uvod

Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova pružaju redovitu stručnu podršku pripremi, provođenju i praćenju programa i projekata institucija i nevladinih organizacija koji se financiraju iz donatorskih sredstava i prilagođeni su potrebama i prioritetima institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova.

Međutim, u proteklome razdoblju najveći doprinos sustavnom uvođenju ravnopravnosti spolova u prioritetna područja društvenog djelovanja postignut je provođenjem programa FIGAP. **Program FIGAP odnosno Financijski mehanizam za provedbu Gender akcijskog plana BiH** uspostavljen je potpisivanjem Sprazuma o zajedničkom financiranju između Vijeća ministara BiH i skupine donatora krajem 2009. godine, čime su osigurana znatna sredstva za provedbu GAP-a do 2015. godine. Provođe ga izravno Agencija i entitetski gender centri, alocirajući veći dio proračunskih sredstava za programe i projekata institucija i nevladinih organizacija. Zbog toga je pažljivo planiranje i provođenje referentno ne samo za institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova, već i za institucionalne i izvaninstitucionalne partnere, kao i za donatore. Cilj FIGAP-a je da aktivnosti *gender mainstreaminga* postanu dijelom redovitog programa i proračuna institucija.

Ocjena stanja

U proteklome razdoblju provedeni su brojni projekti s institucionalnim i izvaninstitucionalnim partnerima koji su se odnosili na sljedeća područja: sprječavanje obiteljskog nasilja, provedbu UN-ove Rezolucije 1325, političku participaciju žena, rodno odgovorno budžetiranje, podršku radu lokalnih tijela vlasti na uvođenju standarda ravnopravnosti spolova, te druge specifične teme. Osim programa/projekata u sklopu FIGAP-a, bitno je spomenuti zajednički projekt institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova i UNDP/UNFPA "Prevenција i suzbijanje seksualnog i rodno utemeljenog nasilja u BiH". UN Women (ranije UNIFEM) nastavio je podupirati projekte za uvođenje rodno odgovornog bužetiranja i provedbu UNSCR-a 1325 u BiH.

Kako bi se postigla održivost na dulji rok, još uvijek je potrebno stalno pratiti i nadzirati proces, te usmjeravati institucije i nevladine organizacije zajedničkim mapiranjem potreba, planiranjem i stručnom pomoći u provedbi svih aktivnosti.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **da primjena standarda za ravnopravnost spolova postane dijelom redovitih programa i proračuna institucija, te uspostava stvarnog partnerstva između institucija i nevladinih organizacija.**

II.5.1. Stručna podrška pripremi i provođenju programa i projekata institucionalnih partnera na svim razinama ustroja vlasti koji se financiraju iz sredstava FIGAP-a i drugih donatorskih sredstava;

II.5.2. Dodjela sredstava iz FIGAP-a institucijama za programe mjera unaprjeđenja ravnopravnosti spolova, uključujući praćenje i ocjenu provedbe programa;

II.5.3. Stručna podrška pripremi i provođenju projekata nevladinih i drugih organizacija civilnoga društva koji se financiraju iz sredstava FIGAP-a i drugih donatorskih sredstava;

II.5.4. Dodjela grantova iz sredstava FIGAP-a nevladinim i drugim organizacijama civilnoga društva za projekte unaprjeđenja ravnopravnosti spolova, uključujući praćenje i ocjenu provedbe projekata.

Nositelji odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Rok za provedbu: 2013.-2017. godine.

II.6. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova

Uvod

Među najvažnijim instrumentima za učinkovito planiranje te provođenje i ocjenu učinaka mjera za unaprjeđenje ravnopravnosti spolova su rodno odgovorna statistika, analize i istraživanja iz perspektive ravnopravnosti spolova u svim društvenim područjima. S tim ciljem potrebno je poticati daljnje unaprjeđenje prikupljanja podataka razvrstanih po spolu u skladu s člankom 22. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, te provoditi analize i istraživanja u svim društvenim područjima. Kvantitativne i kvalitativne analize i istraživanja čine osnovu za periodičnu procjenu i ocjenu stanja sa stajališta položaja žena i muškaraca, te učinkovito planiranje i kreiranje politika utemeljeno na stvarnim potrebama. U skladu sa Zakonom, Agencija i gender centri dužni su analizirati i pratiti primjenu Zakona o ravnopravnosti spolova, provedbu Gender akcijskog plana BiH te sveukupno stanje ravnopravnosti spolova u BiH.

Na temelju prikupljenih podataka i analiza redovito se izrađuju izvješća, mišljenja, sugestije i preporuke radi upućivanja nadležnim tijelima.

Ocjena stanja

Agencija za ravnopravnost BiH i gender centri redovito prikupljaju i analiziraju podatke dostavljene od institucija, nevladinih i međunarodnih organizacija, u svrhu izrade redovitih izvješća o stanju ravnopravnosti spolova u BiH, te primjeni usvojenih strategija i akcijskih planova. Ta se izvješća upućuju na razmatranje i usvajanje Vijeću ministara BiH i entitetskim vladama (izvješća o stanju spolova u BiH, izvješća o primjeni Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, izvješća o primjeni državne i entitetskih strategija sprječavanja i borbe protiv obiteljskog nasilja, izvješća o provedbi Akcijskog plana za primjenu UN-ove Rezolucije 1325 za BiH). Uz ova izvješća, izrađuju se i nadležnim tijelima dostavljaju posebne analize i izvješća o primjeni aktualnih sektorskih strategija i akcijskih planova, kao što su Akcijski plan za unaprjeđenje položaja žena na selu u Republici Srpskoj, Akcijski plan za uvođenje rodno odgovornog budžetiranja u Federaciji BiH, Strateški plan za prevenciju nasilja u obitelji za Federaciju BiH 2009.-2010. te druge povremene analize i izvješća na zahtjev nadležnih tijela vlasti u BiH.

Mjere

- II.6.1. Izrada kvantitativnih i kvalitativnih analiza o statusu spolova u BiH kao osnove za učinkovito planiranje utemeljeno na stvarnim potrebama, te ocjena uvođenja standarda ravnopravnosti spolova u zakone, strategije, politike i programe;
- II.6.2. Provođenje ili pružanje podrške istraživanjima o ravnopravnosti spolova;
- II.6.3. Redovito izvješćivanje o stanju ravnopravnosti spolova u BiH na temelju izvješća nadležnih institucija;
- II.6.4. Redovito izvješćivanje o realizaciji sektorskih strategija i akcijskih planova (Akcijski plan za primjenu UNSCR-a 1325, strategija borbe i sprječavanja nasilja u obitelji, Akcijski plan za rodno odgovorno budžetiranje, Akcijski plan za unaprjeđenje položaja žena na selu itd...) na temelju izvješća nadležnih institucija.

Nositelji odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Rok za provedbu: 2013.-2017. godine.

III. STRATEŠKI CILJ 3.: Uspostava i jačanje suradnje i partnerstva

Uvod

Budući da je ostvarivanje ravnopravnosti spolova zajednički cilj koji se tiče društva u cjelini, uspostava i razvoj suradnje ključna je strategija za učinkovito promicanje i postizanje rezultata u području ravnopravnosti spolova. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova kontinuirano rade na uspostavi i jačanju formalnih i neformalnih oblika suradnje s drugim institucijama na svim razinama ustroja vlasti, nevladinih i drugim organizacijama civilnoga društva, akademskim i istraživačkim zajednicama, socijalnim partnerima i drugim relevantnim društvenim činiteljima, uključujući i širu suradnju na regionalnoj i međunarodnoj razini.

Suradnja s partnerima odvija se u multisektorskom pristupu, ovisno o nadležnostima i prioritetima, nekada na inicijativu Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine i entitetskih gender centra, nekada u obliku zajedničke aktivnosti, nekada na inicijativu institucionalnih ili izvaninstitucionalnih partnera i međunarodnih organizacija.

Time se osigurava participativni pristup i sudjelovanje svih, razmjena iskustava i dobrih praksi, što daje novu kvalitetu radu na provedbi politika i strategija usmjerenih k unaprjeđenju ravnopravnosti spolova.

Prioritetna područja unutar strateškog cilja 3.:

III.1. Suradnja na regionalnoj i međunarodnoj razini

Uvod

Bosna i Hercegovina pokrenula je regionalnu suradnju u području ravnopravnosti spolova potpisivanjem **Regionalne deklaracije o suradnji gender mehanizama Zapadnog Balkana** 2005. godine. Od potpisivanja Deklaracije, regionalna suradnja dio je redovitih programa rada Agencije za ravnopravnost spolova BiH. Tako je Bosna i Hercegovina stekla čelnu poziciju u regiji po pitanju ostvarivanja regionalne suradnje. Uslijed nedostatka sredstava, regionalni sastanci najčešće se organiziraju za vrijeme održavanja regionalnih konferencija i seminara. I ostale zemlje regije posvećuju sve veću pozornost ovome obliku suradnje u svojim programima rada i proračunima. Na taj način održava se kontinuitet redovitog sastajanja i razmjene informacija na regionalnim konferencijama, seminarima i forumima, čime je znatno unaprijeđena regionalna suradnja.

Suradnja s međunarodnim organizacijama (švedska Agencija za međunarodnu razvojnu suradnju -SIDA, austrijska razvojna agencija ADA, švicarska Agencija za razvoj i suradnju - SDC, UN Women u BiH, UNDP u BiH, UNFPA u BiH, EUPM, NATO, OESS i dr.), zajednički programi i aktivnosti prilagođeni su potrebama i prioritetima institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova i predstavljaju izravnu podršku provedbi Gender akcijskog plana BiH, kao i sektorskih strategija i akcijskih planova.

Ocjena stanja

Dosadašnji regionalni sastanci, zajednički projekti, aktivnosti i inicijative pokazali su se veoma korisnim i od zajedničkog interesa za sve zemlje u regiji. Međutim, *ad hoc* suradnjom ne može se postići željeni učinak ravnopravnosti spolova u regiji niti uspostaviti trajan i održiv sustav razmjene saznanja i praksi integriranja rodni pitanja, što je pogotovu važno u procesima europskih integracija zemalja u regiji.

Potrebno je ostvariti kontinuirani protok informacija, razmjenu iskustava i dobrih praksi, razmjenu i primjenu znanja stručnjaka i stručnjakinja iz područja rodni pitanja i ljudskih prava, iniciranje bilateralnih i multilateralnih sporazuma i projekata u vezi s ravnopravnošću spolova, pogotovu u kontekstu razvijanja zajedničkih projekata prekogranične suradnje u okviru fondova EU. I dalje postoji potreba i zajednički interes za formalnim uspostavljanjem regionalnog koordinacijskog tijela koje će biti nadležno za planiranje, realizaciju, praćenje, izvješćivanje i evaluaciju svih zajedničkih regionalnih projekata i aktivnosti.

U proteklome razdoblju realiziran je niz zajedničkih inicijativa, projekata i aktivnosti s međunarodnim organizacijama. Važno je naglasiti nastojanja Agencije i entitetskih gender centara za uspostavom koordiniranog pristupa ovim projektima i sa strane donatora i sa strane onih koji provode projekte. Cilj je sve aktivnosti provoditi u suradnji, uz pravovremenu razmjenu informacija, kombinaciju stručnih i financijskih resursa, kako bi se spriječilo udvostručavanje aktivnosti, preklapanje unutar različitih programa i fondova, te na najučinkovitiji način omogućilo korištenje raspoloživih sredstava, uključujući i sredstva FIGAP-a. Ovakav način rada ne samo što doprinosi financijskoj učinkovitosti provođenja projekata, već pridonosi i boljem suštinskom ispunjavanju planiranih ciljeva i prioriteta.

Mjere

Cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **daljnje unaprijediti regionalnu i međunarodnu suradnju i koordinaciju u provedbi programa, projekata i aktivnosti na unaprjeđenju ravnopravnosti spolova.**

III.1.1. Jačanje suradnje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na regionalnoj razini, uključujući razvijanje regionalnih politika i programa za unaprjeđenje ravnopravnosti spolova, kao i međusobnu razmjenu iskustava i najboljih praksi organiziranjem regionalnih sastanaka, konferencija i studijskih posjeta;

III.1.2. Suradnja s međunarodnim organizacijama razmjenom informacija i koordinacijom donatorske pomoći, planiranje i provođenje zajedničkih programa, projekata i aktivnosti, sudjelovanje (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, edukativnim i promidžbenim događajima.

Nositelji odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Rok za provedbu: 2013.-2017. godine.

III.2. Suradnja s organizacijama civilnoga društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom Uvod

Nastavljena je i unaprijedena suradnja s nevladinim i drugim organizacijama civilnoga društva u provođenju aktivnosti iz područja: obiteljskog nasilja, zdravlja - prevencije i zaštite, obrazovanja, sigurnosti, rodno osjetljivog budžetiranja i dr., u skladu s prioritetima iz GAP-a te sektorskih strategija i akcijskih planova. Time se postiže sve veća strateška orijentiranost projekata i aktivnosti nevladinih organizacija na podršku ciljnim skupinama koje su prepoznate u javnim politikama institucija na svim razinama vlasti, te prate ciljeve i prioritete institucija za ravnopravnost spolova. Sve manje je *ad hoc* projekata koji su ranije bili isključivo motivirani donatorskim ciljevima, a sve više strateškog i profesionalnog uključivanja nevladinih organizacija kao ravnopravnih partnera javnom sektoru.

Ocjena stanja

Nastojanja za unaprjeđenjem suradnje i razmjenom informacija između nevladinih organizacija i institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova rezultirala su smanjenjem broja *ad hoc* projekata, te sve većim uključivanjem nevladinih organizacija kao ravnopravnih partnera javnom sektoru. Tome je veoma doprinijela i realizacija projekata podržanih iz FIGAP-a. Općine u kojima su aktivne ženske nevladine organizacije, a koje su ostvarile suradnju s lokalnim tijelima vlasti, imale su kvalitativni napredak u uvođenju standarda za ravnopravnost spolova u lokalnoj samoupravi. Potrebno je daljnje uspostavljati i jačati formalnu i neformalnu suradnju i provođenje zajedničkih projekata i aktivnosti s nevladinim i drugim organizacijama civilnoga društva, medijima, akademskim i istraživačkim zajednicama, socijalnim partnerima i drugim relevantnim društvenim činiteljima.

Mjere

Cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **unaprijediti suradnju i uspostaviti stvarno partnerstvo s nevladinim i drugim organizacijama civilnoga društva.**

III.2.1. Jačanje suradnje s nevladinim organizacijama, planiranje i provođenje zajedničkih projekata i aktivnosti, sudjelovanje (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promidžbenim događajima;

III.2.2. Unaprjeđenje redovite formalne i neformalne suradnje s drugim organizacijama civilnoga društva, uključujući medijske organizacije, socijalne partnere, istraživačke i akademske institucije, profesionalne organizacije i specifične interesne skupine radi podizanja svijesti o ravnopravnosti spolova.

Nositelji odgovornosti: Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, organizacije civilnog društva, socijalni partneri i akademska zajednica.

Rok za provedbu: 2013.-2017. godine.

Broj 01-02-1118-3/13
03. prosinca 2013. godine

Ministar
Mr. sc. **Damir Ljubić**, v. r.

ЏЕНДЕР АКЦИОНИ ПЛАН БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ ЗА ПЕРИОД 2013-2017. ГОДИНЕ

УВОД

На 5. сједници Савјета министара Босне и Херцеговине, одржаној 18. 04. 2012. године, размотрен је и усвојен *Извјештај о реализацији Џендер (Gender) акционог плана Босне и Херцеговине (ГАПБиХ) у периоду 2006-2011. године*. Бројне активности ГАПБиХ реализоване су у складу са предвиђеним роковима, а томе је увелико допринијело и успостављање Финансијског механизма за спровођење Џендер акционог плана БиХ (ФИГАП 2009-2014), који подржава група међународних донатора у БиХ. Савјет министара је уз Извјештај усвојио и Приједлог структуре Џендер акционог плана Босне и Херцеговине за период 2013-2017. године и задужио Агенцију за равноправност полова БиХ при Министарству за људска права и избјеглице БиХ да координира његову изradу.

Обавеза Босне и Херцеговине да изради периодични Џендер акциони план произлази из међународних и домаћих докумената као што су:

CEDAW – Конвенција УН-а о елиминацији свих облика дискриминације жена (1979) у члановима 2, 3 и 4 утврђује обавезе држава потписница с циљем елиминисања дискриминације, развоја и напретка жена, те убрзавања остваривања равноправности жена и мушкараца. Те обавезе, између осталог, укључују следеће:

- *Државе потписнице би требало да предузму у свим областима, нарочито у политичким, социјалним, економским и културним областима, све одговарајуће мјере, укључујући законодавне, како би обезбједили пуни развој и напредак жена, гарантујући им уживање људских права и основних слобода засновано на једнакости са мушкарцима.*
- *С циљем убрзавања равноправности између жена и мушкараца, усвајање привремених мјера држава потписница чији је циљ де факто било убрзавање остваривања равноправности жена и мушкараца не треба сматрати дискриминацијом као што је дефинисано у садашњој конвенцији, али не треба ни на који начин захтијевати, као посљедицу, одржавање неједнаких или одвојених стандарда; ове мјере треба да буду укнуте када се постигну циљеви једнаких могућности и третмана.*

Након разматрања Иницијалног, другог и трећег извјештаја Босне и Херцеговине о Конвенцији CEDAW 2006. године, Комитет за елиминацију дискриминације жена (Комитет УН-а за CEDAW) доставио је Закључне

коментаре и Препоруке CEDAW/C/BiH/CO/3 за Босну и Херцеговину.

У Пекиншкој декларацији и платформи за акцију (1995) у поглављу IV - "Стратешки циљеви и акције" предложено је да се у "...свакој од критичних области које изазивају забринутост дијагностикује проблем и предложи стратешки циљеви са конкретним акцијама које треба да предузму различити актери да би се унаприједио положај свих жена, а посебну пажњу треба обратити групама које су најугроженије.

Платформа за акцију констатује да се жене суочавају са препрекама ка потпуној равноправности и напретку због фактора као што су раса, животна доб, језик, националност, култура, вјероисповијест или инвалидност, због тога што припадају урођеничким народима или због неког другог статуса. Многе жене налазе на специфичне препреке које су у вези са њиховим породичним статусом, посебно ако су једини родитељи својој дјеци; као и у вези са њиховим друштвено-економским статусом, укључујући ту и животне услове у руралним изолованим или сиромашним областима. Постоје и додатне препреке за жене избјеглице, друге расељене жене, укључујући и унутрашње расељене жене имигранте или мигранте, чак и неке жене које мигрирају због запослења. Многе жене су такође посебно угрожене еколошким катастрофама, тешким и заразним болестима и различитим облицима насиља над женама.

У Препоруци CM/Rec (2007)17 Комитета министара Савјета Европе "Стандарди и механизми за равноправност полова" наглашава се да је равноправност полова брига и одговорност друштва у цјелини. У поглављу ове препоруке, које се односи на стратегије, механизме и средства за остваривање равноправности полова, обавеза држава чланица је, између осталог:

- Усвајање и спровођење ефикасног периодичног државног акционог плана за равноправност полова, као и показатеља помоћу којих би се мјерио исход и постигнути напредак током поменутог спровођења, пружала подршка систематичном и редовном извјештавању и, уколико је то неопходно, вршила ревизија акција и стратегије како би се циљеви у склопу поменутих акционих планова што боље остварили.

У Закону о равноправности полова у Босни и Херцеговини - пречишћени текст ("Службени гласник БиХ", број: 32/10), у члану 26. тачка ц) дефинисана је обавеза Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине да у оквиру својих надлежности "иницира и координира израду Цендер акционог плана Босне и Херцеговине, у сарадњи са ентитетским цендер центрима, а који усваја Савјет министара Босне и Херцеговине", а у тачки д) да "прати примјену и координира активности са свим релевантним субјектима у процесу спровођења Цендер акционог плана Босне и Херцеговине из члана 24. став (2) овог закона;".

Структура ГАПБиХ за период 2013-2017. године

Цендер акциони план Босне и Херцеговине за период 2013-2017. године је стратешки документ који садржи стратешке циљеве, програме и мјере за остваривање равноправности полова у свим областима друштвеног живота и рада, у јавној и приватној сфери. Он даје смјернице за израду годишњих оперативних планова на ентитетском, кантоналном и локалном нивоу. ГАПБиХ прати приоритете свих нивоа организације власти у Босни

и Херцеговини, ослањајући се на Цендер акциони план БиХ 2006-2011. године, државну и ентитетске стратегије развоја, Стратегију за равноправност мушкараца и жена Европске уније и друге релевантне стратешке документе Савјета Европе, Европске уније и Уједињених нација.

Овај стратешки документ и даље садржи све области друштвеног живота, али су утврђене приоритетне и трансферзалне ("cross-cutting") области, као и области које се односе на јачање система, механизма и инструмената за постизање равноправности полова, те јачање сарадње и партнерства. На тај начин јасније су дефинисане обавезе институционалних механизма за равноправност полова, те обавезе и одговорности ресорних министарства у свакој приоритетној области. Цендер акциони план Босне и Херцеговине за период 2013-2017. садржи три стратешка циља у оквиру којих су дефинисане приоритетне области дјелатности, односно програми и мјере потребни за остваривање тог циља.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1: Израда, спровођење и праћење програма мјера за унапређење равноправности полова у институцијама власти, по приоритетним областима

Приоритетне области:

- 1.1. Спречавање и сузбијање насиља по основу пола, укључујући насиље у породици, као и трговине људима;
- 1.2. Јавни живот и доношење одлука;
- 1.3. Рад, запошљавање и приступ економским ресурсима;
- 1.4. Образовање, наука, култура и спорт;
- 1.5. Здравље, превенција и заштита;
- 1.6. Социјална заштита.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2: Изградња и јачање система, механизма и инструмената за постизање равноправности полова

Приоритетне области:

- II.1. Координација спровођења и надзор над спровођењем Цендер акционог плана БиХ;
- II.2. Праћење и унапређење примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова;
- II.3. Јачање и сарадња институционалних механизма за равноправност полова;
- II.4. Подизање свијести о равноправности полова у свим сегментима друштва;
- II.5. Подршка програмима и пројектима институционалних и ванинституционалних партнера;
- II.6. Праћење и оцјена напретка у постизању равноправности полова.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3: Успостављање и јачање сарадње и партнерства

Приоритетне области:

- III.1. Сарадња на регионалном и међународном нивоу;
- III.2. Сарадња са организацијама цивилног друштва, социјалним партнерима, академском заједницом.

Свака област у сваком стратешком циљу садржаваће:

- Кратку анализу стања, укључујући и важеће домаће и међународне прописе и документе;
- Програме мјера у складу са Законом о равноправности полова у БиХ;
- Надлежне носиоце одговорности и рокове. Примарни носиоци одговорности у стратешким циљевима 2 и 3 су институционални механизми за равноправност полова, а у стратешком циљу 1 примарни носиоци одговорности су надлежна тијела државне управе у складу са законски прописаним дјелокуром рада;

- Обавезу извјештавања.

За постизање сва три стратешка циља од једнаког значаја су и **трансферзалне области**, које представљају интегрални дио свих наведених приоритетних области. Међутим, планирању и реализацији активности и мјерама дјеловања у овим областима такође ће се приступати стратешки, системски и мултисекторски.

Трансферзалне области су:

- Медији;
- Унапређење положаја вишеструко маргинализованих група жена и мушкараца;
- Улога мушкараца;
- Усклађивање, приватног и професионалног живота.

СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ И ПРИОРИТЕТИ

I. СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1: Израда, спровођење и праћење програма мјера за унапређење равноправности полова у институцијама власти, по приоритетним областима

Увод

Законом о равноправности полова у БиХ утврђене су обавезе свих институција власти да предузму одговарајуће и потребне мјере ради примјене одредаба прописаних овим законом и Цендер акционим планом Босне и Херцеговине.

Да би преузете обавезе биле испуњене, институције власти морају успоставити и спроводити активне јавне политике и стратешке мјере за постизање равноправности полова. Интеграција стандарда равноправности полова у све области друштвеног живота (цендер "mainstreaming") није само обавеза институција за равноправност полова већ свих надлежних институција које су дужне да уведе и примјењују ове стандарде у свом дјелокругу.

У стратешком циљу 1 дефинисане су обавезе надлежних институција власти у приоритетним областима Закона о равноправности полова у БиХ и међународних стандарда за равноправност полова. У њима су наведене мјере које су надлежне власти дужне да предузму у периоду спровођења Цендер акционог плана БиХ. Рокови као и носиоци активности биће утврђени годишњим оперативним плановима који ће бити дефинисани у складу са надлежностима институција установљеним одговарајућим законским оквиром.

Агенција за равноправност полова БиХ, Цендер центар ФБиХ и Цендер центар РС-а наставиће да пружају стручну подршку надлежним институцијама власти у спровођењу активности. Активности Агенција за равноправност полова БиХ, Цендер центар ФБиХ и Гендер центар РС биће додатно дефинисане у стратешком циљу 2.

Статешки циљ 1 укључује мјере и активности у шест приоритетних области:

1. Спречавање и сузбијање насиља по основу пола, укључујући насиље у породици, као и трговине људима;
2. Јавни живот и доношење одлука;
3. Рад, запошљавање и приступ економским ресурсима;
4. Образовање, наука, култура и спорт;
5. Здравље;
6. Социјална заштита;

Мјере у наведеним областима дефинишу се према сљедећој структури:

- Увођење и примјена међународних и домаћих стандарда за равноправност полова, као обавеза које директно или индиректно регулишу питања равноправности полова;

- Спровођење анализа са аспекта равноправности полова (цендер анализа) закона, стратегија, акционих планова, програма и других аката;
- Вођење статистичке евиденције, анализа и редовно објављивање података, разврстаних према полу;
- Израда и спровођење мјера за унапређење равноправности полова у институцијама у складу са обавезама из Закона о равноправности полова у БиХ;
- Спровођење обука о равноправности полова;
- Реализовање промотивних активности, информационих кампања и кампања за подизање свијести јавности о равноправности полова;
- Редовно праћење и извјештавање о напретку институција у примјени међународних и домаћих стандарда за равноправност полова.

Принципи за дефинисање мјера и активности институција:

- **Принцип коришћења међународних стандарда у области равноправности полова**

Приликом осмишљавања и спровођења активности институције користе међународне стандарде у области равноправности полова, а посебно стандарде који произлазе из докумената Уједињених нација, Савјета Европе и Европске уније. У свакој области ГАПБиХ набројани су основни документи из којих произлазе међународни стандарди.

- **Принцип усклађивања прописа са Законом о равноправности полова у БиХ**

У складу са чланом 24. (став 3) Закона о равноправности полова у БиХ, сви закони, подзаконски акти, стратегије и акциони планови морају се усклађивати са одредбама овог закона и са међународним стандардима у области равноправности. Усвојени међународни документи захтијевају увођење одредаба за постизање равноправности полова и забрану дискриминације по основу пола у правни систем, а не само у законе којима се директно регулишу питања равноправности полова и дискриминације.

- **Принцип отклањања дискриминације по основу пола**

Активности институција биће усмјерене на отклањање узрока који доводе до дискриминације по основу пола, која настаје због биолошких разлика између особа женског и мушког пола, али и оних социолошки и културолошки условљених разлика између особа мушког и женског пола.

- **Принцип равноправности полова**

У складу са потребама, активности ГАПБиХ требало би да буду усмјерене на постизање равноправности полова с циљем осигурања да особе мушког и женског пола имају једнак статус, једнаке могућности за остваривање свих права, једнаку корист од остварених резултата, те да су једнако присутне у свим областима јавног и приватног живота. Активности ГАПБиХ биће усмјерене на оснаживање жена у оним областима у којима су жене посебно искључена група, увођењем посебних мјера предвиђених Законом о равноправности полова у БиХ.

- **Принцип сарадње са институцијама за равноправност полова**

Приликом осмишљавања и реализовања активности из ГАПБиХ било би неопходно да институције остваре континуирану сарадњу са институцијама за равноправност полова (Агенцијом за равноправност полова БиХ, Цендер центром Владе Федерације БиХ и Цендер центром Владе Републике Српске) како би се међусобни капацитети користили за постизање ефикасних, ефективних и одрживих резултата.

- **Принцип анализе утицаја буџета на различите потребе жена и мушкараца (родно одговорно буџетирање)**

Приликом планирања активности и израде анализа стања у појединачним областима неопходно је да сваки буџетски корисник уради анализу како би се оцијенио утицај постојећих буџетских средстава на задовољавање различитих потреба жена и мушкараца. Ова анализа требало би да послужи као основ за планирање активности по областима Центер акционог плана БиХ.

- **Принцип сарадње са невладиним организацијама**

У планирању и спровођењу активности надлежне институције би по потреби требало да остваре сарадњу са невладиним организацијама у оним областима у којима су невладине организације изградиле капацитете за рад на питањима равноправности полова. Невладине организације које раде са крајњим корисницима имају информације о потребама тих група и могу да допринесу ефикаснијој реализацији активности ГАПБиХ.

- **Принцип унапређења одрживости активности**

Приликом осмишљавања и спровођења активности ГАПБиХ од институција, сви носиоци одговорности дужни су да предузму одговарајуће мјере дефинисане чланом 24. Закона о равноправности полова у БиХ. Ово укључује:

- доношење програма мјера ради постизања равноправности полова у свим областима и на свим нивоима власти,
- доношење нових или измјену и допуну постојећих закона и других прописа ради усклађивања са одредбама овог закона и међународним стандардима за равноправност полова,
- реализовање активности и мјера Центер акционог плана БиХ кроз редовне програме рада уз обезбјеђивање буџетских средстава,
- обезбјеђење прикупљања, вођења, анализе и приказивања статистичких података разврстаних по полу.

Сви носиоци активности дужни су да приликом израде предлога активности за спровођење ГАПБиХ анализирају стање полова у одређеној области те да предлажу мјере за отклањање уочене неравноправности полова у тој области.

- **Принцип укључивања трансверзалних области**

Приликом планирања активности у институцијама, неопходно је укључивати области које су трансверзалне, односно које се прожимају као интегрални дио сваке приоритетне области.

Трансферзалне области су:

- **Медији**

Стереотипи и предрасуде су основни узрок неравноправност полова и дискриминације по основу пола, те би све активности требало да буду усмјерене на промјену свијести шире и стручне јавности у погледу равноправности полова. С обзиром да медији имају велики утицај на друштвене промјене, медијска промоција равноправности полова, као принципа људских права, може убрзати структуралне промјене ка равноправности полова.

- **Унапређење положаја вишеструко маргинализованих група жена и мушкараца**

Отежавајућа околност за остваривање права је дискриминација и искљученост по више различитих основа као што су пол и доб, пол и припадност националној мањини, пол и имовинско стање, пол и инвалидитет. Приликом планирања активности потребно је обратити

посебну пажњу на специфичне потребе вишеструко искључених група, односно особа које су изложене вишеструкој дискриминацији, укључујући родне аспекте и проблеме.

- **Улога мушкараца**

Нервноправност полова и дискриминација по основу пола су питања која утичу на остваривање права и жена и мушкараца. Ради ефикасног рада на отклањању неравноправности полова и дискриминације по основу пола, неопходно је подстицати веће укључивање мушкараца као природних партнера. Укључивање мушкараца и дјечака у све сегменте равноправности полова доводи до смањења насиља у којима су починиоци мушкарци, води ка унапређењу партнерских и породичних веза, јача иницијативе женског покрета, утиче на побољшање здравља и жена и мушкараца, дјечака и дјевојчица, те доводи до убрзања и ефикасности свих других интервенција на пољу равноправности полова.

- **Усклађивање приватног и професионалног живота.**

Родни стереотипи и појела на родне улоге утичу на друштвене моделе који жену често сматрају одговорном за породични и приватни живот (за неплаћени рад), а мушкарца за јавну сферу и пословни живот (за плаћени рад). Ово резултира неједнаком подјелом домаћих и породичних обавеза, што је један од главних разлога за дискриминацију жена на тржишту рада, ограничавајући њихово политичко и друштвено учешће. Због тога је потребно подстицати мјере за усклађивање приватног и професионалног живота као што је, између осталог, развој пословне праксе која уважава породични живот и једнако је доступна женама и мушкарцима.

- **Принцип координације, сарадње и поштовања уставом установљене подјеле надлежности**

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Центер центар Републике Српске и Центер центар Федерације Босне и Херцеговине, у поступку израде и спровођења Центер акционог плана, поштоваће принцип координације, сарадње и поштовања уставима установљене подјеле надлежности. При томе Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине координира процесом израде и спровођења овог плана на начин да у том процесу остварује блиску сарадњу са центер центрима Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине, који преузимају координацију и сарадњу са институционалним и ванинституционалним партнерима на нивоу ентитета и локалних заједница у областима које су у надлежности ентитета и локалних самоуправа. У овом процесу узимају се у обзир важећи закони, политике, стратегије и приоритети ентитета и у планирању циљева, мјера и активности и приликом извјештавања. Центер центар Републике Српске и Центер центар Федерације Босне и Херцеговине имају обавезу да поштују надлежности установљене на нивоу Босне и Херцеговине. Планови и Извјештаји о напретку Центер акционог плана подносиће се на усвајање надлежним тијелима Босне и Херцеговине, Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине. Овај принцип подразумева и обавезу размјене информација, међусобног извјештавања о напретку и препрекама и заједничку и појединачну промоцију и размјену искустава и добрих пракси у Босни и Херцеговини, Републици Српској, Федерацији Босне и Херцеговине, у региону и на међународном нивоу.

Приоритетне области у оквиру стратешког циља 1:

I.1. Спречавање и сузбијање насиља по основу пола, укључујући насиље у породици као и трговине људима Увод

Босна и Херцеговина, чији је циљ да се у наредном периоду прикључи европским интеграцијама, има задатак да усклади своје прописе са европским документима којим се регулише питање насиља и трговине људима (trafficking). Ови документи су многобројни, а најважније је истаћи следеће: **Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена; Декларацију УН-а о елиминацији насиља над женама (А/РЕС/48/104, 20 децембар 1993. године); Резолуцију Савјета безбједности Уједињених нација 1325 – Жене, мир и сигурност"; Пекиншку декларацију и платформу за акцију, усвојену на Четвртој свјетској конференцији жена у Пекингу 1995. године, Конвенцију Савјета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици и Препоруке Савјета Европе *Rec (2002)5*. Савјет Европске уније је 8. децембра 2008. године усвојио Смјернице Европске уније о сузбијању насиља и свих облика дискриминације жена и дјевојчица¹.**

Држава Босна и Херцеговина је према члану II Устава обавезна да обезбједи највиши ниво међународно признатих људских права и основних слобода. Устав Босне и Херцеговине пружа заштиту од злостављања, нехуманог и понижавајућег поступања или кажњавања (став 3 (б)); право на фер суђење у грађанским и кривичним поступцима (став 3 (е)); право на приватни и породични живот и смјештај (став 3 (ф)).

Устав Босне и Херцеговине гарантује највиши степен међународно признатих људских права и основних слобода тиме што је у свој уставни систем инкорпорирао 15 најважнијих инструмената за заштиту људских права. Обавеза Босне и Херцеговине да примјени највише међународно признате стандарде људских права произлази и из Дејтонског мировног споразума. Устав Босне и Херцеговине предвиђа да су "општи принципи међународног права саставни дио правног поретка Босне и Херцеговине и ентитета".

Такође, забрањује се дискриминација, те гарантује уживање права и слобода предвиђених овим документом свим лицима без разлике по било ком основу, укључујући и пол. Стога, у складу са Уставом Босне и Херцеговине, држава мора обезбједити права и слободе. Насиље над женама, као израз неравнотеже моћи и неправедности полова, присутно је вијековима у свим облицима историјског развоја, у свим друштвима без обзира на политички и економски систем, богатство, расу или културу. Од рођења до смрти, жене се суочавају са дискриминацијом и насиљем које чине држава, заједница и породица. Најмање свака трећа жена на свијету током свог живота ће бити жртва насиља.

Према Закону о равноправности полова у Босни и Херцеговини, насиље на основу пола је **"свако дјеловање којим се наноси или може бити нанијета физичка, психичка, сексуална или економска штета или патња, као и пријетња таквим дјеловањем које спутава особу или групу особа да ужива у својим људским правима и слободама у јавној и приватној сфери живота"**. Како се велики дио насиља одвија у породици, важно је нагласити да са овог становишта насиље у породици представља **"сваки облик контроле или доминације који угрожава**

или повређује физички или морални интегритет жене у породици". (Лукић, 1997)

У Босни и Херцеговини велики број жена суочава се са проблемом насиља у породици. Наше друштво је изграђено на дубоким патријархалним темељима, тако да жене жртве насиља не уживају подршку друштва и суочене су са традиционалним предрасудама и неријетко настављају живот са насилном особом, првенствено због економске зависности и страха за дјецу.

Трговина људима, нарочито трговина женама ради проституције, јесте проблем који је посљедњих година постао изузетно актуелан на просторима Босне и Херцеговине. Наиме, отварање државних граница, прелазак на тржишну економију, повећање незапослености и сиромаштва, распад државне структуре и смањење контроле кретања у неким дијеловима Европе, створили су повољне услове на просторима наше државе за развој илегалне трговине, а посебно трговине људским бићима ради сексуалног искоришћавања и на просторима наше државе.

Оцјена стања

Насиље у породици, као један од највећих изазова босанскохерцеговачког друштва, јесте проблем који је изашао из приватне у јавну сферу. С циљем адекватног одговора на овај проблем, усвојени су ентитетски закони о заштити од насиља у породици и стратегије на нивоу државе и ентитета. Стратегија превенције и борбе против насиља у породици за БиХ за период 2009-2011. године обухватала је активности које су реализоване на нивоу државе, те координацију активности ентитетских стратешких и акционих планова, који су успјешно реализовани.

Жртве насиља у породици у БиХ доспјеле су у средиште интересовања и заштите друштва, услед промјене законских прописа, едукације, јачања капацитета и унапређења праксе институција за ефикаснију примјену закона, као и побољшања сарадње институција и невладиних организација. Жртве насиља у породици су све више охрабрене да насиље пријаве надлежним институцијама, субјектима заштите и да се за помоћ обратe невладиним организацијама које се баве питањима насиља у породици. У Босни и Херцеговини дјелује 10 сигурних кућа и два сигурна стана и два СОС телефона (1265 Федерација БиХ и 1264 Република Српска).

Неопходно је пружити даљу подршку примјени закона, подзаконских аката и стратешких планова превенције и заштите од насиља у породици и над женама, омогућити одрживо функционисање сигурних кућа и других сервиса који помажу жртвама насиља, наставити успостављање рефералних механизма, спровођење истраживања и успостављање јединствене базе статистичких података о случајевима насиља у породици. Такође, потребно је наставити радити са починиоцима насиља, као и спроводити информативне кампање, укључујући и конкретне поруке дјечама и мушкарцима о њиховој одговорности у погледу превенције и укидања насиља над дјевојчицама и женама.

Основни узроци који доводе до појаве трговине људима у Босни и Херцеговини су: тешка економска ситуација, непостојање могућности запошљавања, велики број расељених лица и тешке економске прилике у породицама које доводе младе жене и дјевојке у ситуацију да намамљене лажним огласима којима се нуди запослење постају жртве трговине људима и проституције. Савјет министара БиХ је 2008. године усвојио **Акциони план за**

¹ En, EU Guidelines on violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them.

спречавање трговине људима у БиХ за 2008-2012. годину, у којем су додатно разрађени циљеви и мјере за подршку, превенцију, заштиту жртава трговине, кривичном гоњењу починилаца и међународној сарадњи. У сарадњи надлежних институција и међународних организација реализован је низ активности усмјерених на подизање свијести јавности о трговини људима и посебно рањивим категоријама становништва, те о родном аспекту овог проблема, укључујући рад са дјевојчицама и женама које припадају рањивим групама (Ромкиње, расељена лица, дјеца без родитеља, дјеца из сиромашнијих породица).

Наставак активности усмјерених на борбу против трговине људима, те спречавању и сузбијању овог феномена подразумева, између осталог, даље јачање координације за побољшану помоћ жртвама и ефикасније кривично гоњење трговаца људима. Институционални механизми за равноправност полова ће и даље предузимати активности на подизању свијести о проблему трговине људима, нарочито женама и дјевојчицама ради проституције и пружања сексуалних услуга, те превентивно дјеловање на отклањању узрока који доводе до трговине људима посебно међу рањивим категоријама.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **спречавање и сузбијање насиља над женама и мушкарцима у јавној и приватној сфери, као и свих облика трговине људима, успостављањем ефикасног система заштите и превенције**

- I.1.1. Увођење и примјена међународних и домаћих стандарда за равноправност полова, као обавеза којима се директно или индиректно регулишу спречавање и сузбијање насиља по основу пола, укључујући насиље у породици, као и трговину људима;
- I.1.2. Редовно систематско прикупљање, анализа и објављивање података и информација о типовима и обиму насиља по основу пола, укључујући насиље у породици, као и о трговини људима;
- I.1.3. Успостављање ефикасног система заштите и превенције насиља по основу пола, као и превенције и кажњавања трговине људима, нарочито жена и дјеце, укључујући заштиту потенцијалних и стварних жртава, њихову рехабилитацију и судско гоњење починилаца;
- I.1.4. Спровођење активности државне и ентитетских стратегија и акционих планова за превенцију и борбу против насиља по основу пола, укључујући насиље у породици, те за превенцију и борбу против трговине људима;
- I.1.5. Спровођење или подршка истраживањима о размјерама и аспектима проблема насиља по основу пола, укључујући насиље у породици, као и трговине људима;
- I.1.6. Реализовање едукативних програма за професионалце, пружаоце услуга, укључујући и посебне обуке за превенцију и сузбијање насиља по основу пола и трговине људима, укључујући идентификовање и помоћ жртвама, те заштиту њихових људских права;
- I.1.7. Подршка програмима психосоцијалног третмана починилаца или оних који прибјегавају насилном понашању у породици и другим срединама, као и програмима за реинтеграцију жртава насиља и трговине људима у друштво, укључујући и реинтеграцију у образовни систем и на тржиште рада;

I.1.8. Спровођење промотивних активности, информативних кампања и кампања за подизање свијести јавности у погледу насиља над женама као кршењу људских права, укључујући и конкретне поруке упућене дјечацима и мушкарцима о њиховој одговорности у погледу превенције и укидања насиља над женама и у породици.

I.1.9. Реализовање промотивних активности, информативних кампања и кампања за подизање свијести жена, дјевојака и дјевојчица, као нарочито угрожених категорија, о појави трговине људима.

I.1.10. Праћење и извјештавање о појавним облицима насиља по основу пола, као и трговине женама и дјевојчицама и предузетим мјерама за сузбијање ових појава.

Носиоци одговорности: Органи власти на државном и ентитетском нивоу, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са ресорним надлежностима прописаним важећим законским прописима.

Рок за реализацију: 2013- 2017. године

I.2. Јавни живот и доношење одлука

Увод

Резолуција Савјета безбједности УН-а 1325 (2000) и Резолуција Европског парламента о учешћу жена у мирном рјешавању сукоба (2000/2025(INI)) дају упуте и смјернице владама Босне и Херцеговине и ентитета као и осталим актерима за предузимање одговарајућих мјера ради унапређења положаја жене у друштву и спречавања сваког облика насилног рјешавања проблема.

Цијела идеја парламентарне демократизације почива на заступљености свих њених грађана и грађанки. Друштво без пуног учешћа жена и мушкараца у доношењу одлука је недемократизовано друштво. **Конвенција УН-а о елиминацији свих облика дискриминације жена усвојена 1979. године, Пекиншка декларација и платформа за акцију из 1995. године, Препорука Rec (2003) 3 Савјета министара земљама чланицама о равноправном учешћу жена и мушкараца у политичком и јавном доношењу одлука, усвојена 12. марта 2003. године, дају смјернице земљама чланицама за укључивање равномјерног броја жена и мушкараца у доношење одлука на свим нивоима власти. Изградња савременог друштва зависи, између осталог, и од женских радних способности, њихових искустава и става. Недостатак равнотеже између друштвеног утицаја жена и мушкараца значи редукацију у многим могућностима босанскохерцеговачког друштва. Као што се наводи у извјештају Свјетске банке из 1999. године, демократија и равномјерна заступљеност полова гарантује бољи економски развој.**

Због тога с правом можемо рећи да је за босанскохерцеговачко друштво у цјелини од суштинског значаја равномјерно учешће и подјела одговорности жена и мушкараца у јавном животу и приликом доношења одлука, као што је дефинисано **чланом 20. Закона о равноправности полова у Босни и Херцеговини**. Питање равноправности полова у Босни и Херцеговини мора постати дио сваке прогресивне политике, на свим нивоима и у свим сферама.

Ради бржег постизања равноправне заступљености полова у креирању политика и доношењу одлука на свим нивоима организовања власти у Босни и Херцеговини, приликом новелирања Закона о равноправности полова у БиХ, члан 20. усклађен је са Препоруком (2003)3 Комитета министара Савјета Европе, која прописује да: "Равноправна заступљеност полова постоји у случају када је један од полова заступљен најмање у проценту од 40% у државним

органима на свим нивоима организације власти и органима локалне самоуправе, укључујући законодавну, извршну и судску власт, политичке партије..."

Оцјена стања

Потребно је уложити додатне напоре како би се члан 20. Закона о равноправности полова примјењивао у пракси. Изборни закон Босне и Херцеговине није у потпуности усклађен са Законом о равноправности полова у БиХ. Посебан помак представља усвајање измјена и допуна којим су уведене афирмативне мјере приликом усклађивања Закона о финансирању политичких партија са Законом о равноправности полова у БиХ.

На кандидатским листама политичких партија на Општим изборима 2010. године представљен је највећи број кандидаткиња у односу на два ранија изборна циклуса 2002. и 2006. године, што није значајније утицало на остваривање равноправног учешћа жена и мушкараца у политичком и јавном животу. Могућности политичке партиципације жена и њиховог политичког утицаја у јавној и медијској сфери су још увијек изразито ограничене.

Велику препреку равноправној заступљености жена у политичком животу представља недовољна подршка политичких партија женама чланицама у креирању политичких програма и политичкој афирмацији, иако статут политичких партија не садрже одредбе којима би се забрањивало женама да учествују у раду партијских органа. Одређени, мањи број политичких партија је у својим актима дефинисао своје обавезе с циљем постизања једнакости и равноправности полова у пракси. Међутим, још увијек постоји традиционалан приступ положају жене и друштвено успостављени обрасци понашања и односа који, уз недовољну законску регулативу, утичу на подзаступљеност и недовољно учешће жена у јавном животу као и на мјестима доношења одлука. Неопходно је да сви актери, укључујући политичке партије и медије, учествују у афирмацији жена као равноправних носилаца политичких функција на свим нивоима власти у БиХ.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **постизање равноправне заступљености полова у креирању политика и доношењу одлука на свим нивоима организовања власти у Босни и Херцеговини.**

I.2.1. Интеграција међународних и домаћих стандарда за равноправност полова, као обавеза које директно или индиректно регулишу равноправно учешће у јавном животу, укључујући учешће у законодавним органима, извршној власти, јавној управи, судству и дипломатији;

I.2.2. Спровођење родно заснованих анализа и истраживања о учешћу жена и мушкараца у јавном животу и доношењу одлука на основу редовног вођења и објављивања статистичке евиденције разврстане према полу о заступљености на изборним кандидатским листама, резултатима избора на свим нивоима власти, те заступљености жена и мушкараца у извршној власти, јавној управи, судству и дипломатији;

I.2.3. Израда и спровођење мјера за унапређење равноправне заступљености у јавном животу и на мјестима доношења одлука;

I.2.4. Извођење обука ради јачања капацитета политичких партија с циљем повећања броја жена у јавном животу на свим нивоима одлучивања;

I.2.5. Јачање улоге и одговорности медија, спровођење промотивних активности, информативних кампања и кампања за подизање свијести јавности о важности равноправне заступљености жена и мушкараца на свим нивоима политичког и јавног одлучивања;

I.2.6. Редовно праћење и извјештавање о заступљености жена и мушкараца на позицијама доношења одлука, изборних листи и других процеса селекције кандидата за руководеће позиције у тијелима на свим нивоима организације власти, регионалном и међународном нивоу;

Носиоци одговорности: Органи законодавне и извршне власти на државном и ентитетском нивоу, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са ресорним надлежностима прописаним важећим законским прописима, Централна изборна комисија.

Рок за реализацију: 2013 - 2017. године

I.3. Рад, запошљавање и приступ економским ресурсима

Увод

Према стандардима Уједињених нација: **"Под развојем се подразумева свеукупни развој који обухвата развој политичких, економских, друштвених, културних и других димензија људског живота, као и развој економских и других материјалних ресурса, те физички, морални и интелектуални развој људских бића."**

Босна и Херцеговина, чији је циљ да се у наредном периоду прикључи европским интеграцијама, има задатак да усклади државне и ентитетске прописе са европским документима којима се регулише област запошљавања и тржишта рада. Као посебно значајни документи за ову област издвајају се: **Резолуција Савјета Европе (29. мај 1990. године)** која се односи на заштиту достојанства жена и мушкараца на послу, **Препорука Европске комисије (27. новембар 1991. године)** која се односи на заштиту достојанства жена и мушкараца на послу, укључујући борбу против сексуалног узнемиравања, **Директива Савјета Европе 86/378/ЕЕЗ (5. јули 2006. године)** о примјени стандарда једнаких могућности и једнаког третирања мушкараца и жена у питањима запошљавања и обављања занимања, **Европска ревидирана социјална повеља, 2004. године, Европска конвенција о заштити основних људских права и слобода, 12. 07. 2002. године, Пекиншка декларација и платформа за акцију, усвојена на Четвртој конференцији жена у Пекингу 1995. године, те Препорука Парламентарне скупштине Савјета Европе 1700(2005)** о сузбијању дискриминација жена као радне снаге и на радном мјесту (27. април, 2005. године). Босна и Херцеговина је потписница **81 конвенције Међународне организације рада (МОР)**, тако да је у протеклом периоду направљен велики помак када је у питању усклађивање закона из области рада са међународним законским оквиром.

Према важећим законима из области рада, у Босни и Херцеговини је забрањена свака врста дискриминације по основу права на рад и запошљавање. Донесен је и Закон о забрани дискриминације којим је утврђен поступак заштите од дискриминације у правном систему БиХ.

Економски развој је вишедимензионалан процес и у великој мјери зависи од очувања макроекономске стабилности и отворености привреде у Босни и Херцеговини. Економски раст и равномјеран економски развој стварају претпоставке за већу запосленост и ефикаснији систем социјалне заштите, што коначно води ка

смањењу сиромаштва. Земље које се припремају за приступање Европској унији мораће, такође, спровести привредне реформе и јасну макроекономску политику.

Законом о равноправности полова у Босни и Херцеговини (чланови 12-16) регулисано је питање запошљавања, рада и приступа свим облицима ресурса. Закон забрањује дискриминацију по основу пола у раду и радним односима. Законом је забрањено ускраћивање једнаке плате за рад једнаке вриједности за оба пола, онемогућавање напредовања на послу под једнаким условима, онемогућавање једнаких услова за образовање, неравномјерна прилагођеност радних и помоћних просторија за рад потребама особа оба пола, различит третман због трудноће, порођаја или коришћења права на породилско одсуство, било који неповољан третман родитеља или старатеља у усклађивању обавеза из професионалног и породичног живота или свака друга радња или дјело које представља неки од облика директне или индиректне дискриминације, утврђених чланом 4. ст. (1) и (2) пречишћеног текста Закона о равноправности полова у БиХ.

Област рада, запошљавања и приступа ресурсима је изузетно сложена са аспекта равноправности полова јер подразумева област тржишне економије и економије бриге, формалну и неформалну сферу економије, те мултидимензионалне аспекте приступа различитим економским и друштвеним ресурсима који проистичу из рада као свакодневне друштвене активности. Једнаке могућности на тржишту рада и у економском животу, економска независност и могућност доношења одлука унутар економских структура од виталног су значаја за остварење равноправности полова.

У Босни и Херцеговини постоји веома јака веза између друштвене улоге жене, њеног образовања, занимања и положаја на тржишту рада. Питање једнаких могућности за постизање прихода, бенефиција и вредновање неплаћеног рада треба посматрати у свјетлу међународних стандарда, Закона о равноправности полова у Босни и Херцеговини, Државног плана акције, Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW). Такође је веома битно нагласити да до сада у Босни и Херцеговини нису обављена свеобухватна истраживања о приходима и бенефицијама са гендер аспекта и да је опште знање и свијест о утицају неплаћеног рада на друштво, економију, развој и смањење сиромаштва веома ниско.

Оцјена стања

С циљем укидања дискриминације по основу пола у области рада и запошљавања, Закон о измјенама и допунама Закона о државној служби БиХ и ентитетски закони о раду усклађени су са Законом о равноправности полова у БиХ. Стратегије запошљавања на нивоу државе и ентитета су, такође, усклађене са стандардима равноправности полова. Међутим, и поред тога, присуство жена на тржишту рада није на задовољавајућем нивоу. Осим чињенице да жене чине 51,7% од укупно процијењеног броја радно способног становништва, само 35,6% запослених су жене. То је најнижи проценат учешћа жена у југоисточној Европи. Структура запослених особа је равномјерна за оба пола, али детаљнији увид показује да је процентуални удио млађих жена на тржишту рада мањи у односу на њихове колеге. Најчешћи разлози за овакву ситуацију су: напуштање посла због бриге о дјечи, већа потражња за млађом радном снагом, ранија доб пензионисања жена, итд.

У Босни и Херцеговини су још увијек присутни стереотипи о пожељним занимањима и професијама којима се више баве жене или мушкарци. Могућност босанскохерцеговачких жена да одговоре на захтјеве које диктира тржиште рада знатно је ограничена. Нема посебних програма стручног усмјеравања намијењених женама, посебно младим женама, које тек треба да изаберу врсту образовања и занимања за које ће се обучавати, што би било од велике помоћи. Адекватни програми стручног усмјеравања утицали би и на промјену уочене родне стереотипизације у избору занимања и рада, те каснијег напредовања. Држава још није системски ријешила питање образовања одраслих и преквалификације, која се показала неопходном након затварања индустријских предузећа у БиХ. Нема посебних програма запошљавања, преквалификације или рехабилитације који се односе на жене са инвалидитетом, а такође нема релевантних статистичких података нити посебних мјера за заштиту жена са инвалидитетом у области рада и запошљавања.

Због тога овој области треба посветити посебну пажњу при креирању будућих програма мјера, који ће обезбиједити примјену домаћих и међународних стандарда о једнаком третману и могућностима оба пола приликом запослења и услова на раду, укључујући флексибилно радно вријеме, могућност напредовања у каријери, заштиту материнства и очинства, као и једнако право у приступу и понуди робе и услуга.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи превиђеним мјерама је **елиминисање дискриминације по основу пола у раду, запошљавању и на тржишту рада те обезбјеђење једнаких могућности женама и мушкарцима у приступу економским ресурсима, укључујући и смањење сиромаштва путем нових макроекономских и развојних стратегија.**

- I.3.1. Идентификовање приоритетних закона, стратегија, акционих планова, програма и других аката у области рада, запошљавања и приступа ресурсима с циљем увођења међународних и домаћих стандарда за равноправност полова;
- I.3.2. Спровођење гендер анализе стратегија, политика, програма и пројеката у области тржишта рада, запошљавања, приступа економским ресурсима, с циљем утврђивања недостатака, предности, стварних потреба и могућности са аспекта равноправности полова;
- I.3.3. Редовно прикупљање, анализа и објављивање податка разврстаних према полу о учешћу жена и мушкараца на тржишту рада и економском животу, укључујући учешће на мјестима одлучивања, напредовање у каријери, приход, наднице, рад на неодређено/одређено вријеме, услови пословног уговора, приступ кредитима, итд.;
- I.3.4. Израда и спровођење програма мјера и активности за отклањање дискриминације по основу пола у области рада, запошљавања и приступа економским ресурсима, укључујући јачање институционалних капацитета за примјену међународних и домаћих стандарда у овој области, увођење родно одговорних буџета, те успостављање одговарајућих институционалних механизма за равноправност полова који ће координирати примјену ових мјера;
- I.3.5. Подршка истраживањима и програмима за повећање учешћа жена у радној снази и смањење незапослености, развоја женског предузетништва, као и заступљености

у пољопривредној производњи и неформалном сектору, те економском и друштвеном оснаживању жена;

I.3.6. Подршка истраживањима и програмима који се односе на унапређење положаја жена у области руралног развоја, као и интегрисање родних питања у програме везане за одрживи развој и заштиту животне средине;

I.3.7. Организовање програма обука за жене, с циљем оспособљавања за тражење, избор и добијање адекватног запослења, укључујући преквалификацију и самозапошљавање, покретање и развијање предузетништва;

I.3.8. Унапређење мјера за усклађивање пословног и приватног живота укључујући заштиту материнства и очинства, унапређење одредаба о плаћеном породилском одсуству, плаћеном родитељском одсуству за оба родитеља, као и посебне мјере које олакшавају запосленицима/запосленицама усклађивање професионалних и породичних обавеза;

I.3.9. Спровођење промотивних активности, информативних кампања и кампања за подизање свијести јавности о праву жена и мушкараца на једнак приступ запошљавању, тржишту рада и економским ресурсима у области заштите животне средине и одрживог развоја;

I.3.10. Праћење напретка и извјештавање о заступљености жена и мушкараца у области рада, запошљавања и приступа економским ресурсима, као и у области женског предузетништва.

Носиоци одговорности: Органи законодавне и извршне власти на државном и ентитетском нивоу, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са ресорним надлежностима прописаним важећим законским прописима.

Рок ра реализацију: 2013 - 2017. године

I.4. Образовање, наука, култура и спорт

Увод

Образовање је један од најважнијих елемената у постизању равноправности полова, а посебно у времену када постоји потреба за континуираним образовањем и стручним усавршавањем независно од доби. Посебну пажњу треба посветити образовању жена, нарочито у руралним подручјима, као и других рањивих група, с циљем превазилажења традиционално утемељених подјела према полу образовних профила, занимања и позиција на тржишту рада. Ово је од изузетног значаја у периоду транзиције кроз коју пролази Босна и Херцеговина.

Према законској регулативи која се односи на сектор образовања, у Босни и Херцеговини не постоји дискриминација по основу пола. Велики број међународних и домаћих докумената, од којих је најважније истаћи: **Конвенцију УН-а о елиминисању свих облика дискриминације жена усвојену 1979. године, Конвенцију УН-а о правима дјетета од 20. новембра 1989. године, Европску повељу о учешћу младих у животу на општинском и регионалном нивоу из 1992. године, Пекиншку декларацију и платформу за акцију из 1995. године, Устав Босне и Херцеговине дио II 3. (Л), те уставе ентитета, члан 10. Закона о равноправности полова у Босни и Херцеговини, те закони из области образовања у Босни и Херцеговини, гарантују право на школовање и образовање без икакве дискриминације по било ком основу, па и по основу пола. Потребно је обратити пажњу и на **Препоруку Савјета Европе CM/Rec (2007)13 о родно освијештеној политици у образовању и****

на Смјернице за сузбијање дискриминације жена и дјевојака у спорту дате у Препоруци Савјета Европе 1701(2005).

Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању у БиХ, Оквирни закон о основном и средњем образовању у БиХ и Оквирни закон о високом образовању у БиХ чине правни оквир о образовању у Босни и Херцеговини који се примјењује на нивоу државе. Ови закони такође обавезују институције и образовне установе Федерације БиХ (укључујући кантоне), Републике Српске и Брчко Дистрикта да примјењују и поштују принципе и норме утврђене овим законом и да обезбједије образовање под једнаким условима за све ученике те да обезбједије једнаке могућности за образовање и могућност избора на свим нивоима образовања без обзира на пол.

У пракси постоји јаз и процентуални несразмјер између образовања жена и мушкараца исте доби. Генерално, већи број дјечака завршава основно и средње образовање, док је број дјевојака које дипломирају на факултетима већи од броја дјечака. Ипак, број мушкараца магистара наука и специјалиста те доктора наука већи је од броја жена са овим титулама. Такође, постоји јаз у образовању између жена из урбаних, субурбаних и руралних средина. Полна сегрегација у образовању је такође присутна, тако да жене доминирају у друштвеним и медицинским, а мушкарци у техничким областима образовања. На руководећим мјестима у области образовања доминирају мушкарци. Роми су, као национална мањина, неадекватно обухваћени образовањем. Међу овом популацијом наглашена је висока стопа неписмености и мала стопа обухваћена основним, средњим и високим образовањем. Уџбеници у Босни и Херцеговини садрже полне стереотипе о мушкарцима, женама и њиховим друштвеним улогама.

Оцјена стања

Иако је једнак број дјечака и дјевојчица, жена и мушкараца укључен у процес образовања у Босни и Херцеговини, ограничене су могућности напредовања за дјевојчице и жене и приступ позицијама за које су потребне високе квалификације, прије свега због постојања стереотипа који се односе на мушка/женска занимања и питања усклађивања професионалног и породичног живота. Посебну пажњу заслужује питање образовања припадника рањивих група: припадника националних мањина, особа из руралних средина, особа са инвалидитетом, избјеглих и расељених особа, због бројних препрека са којима се сусрећу. Саставни дио образовног система треба да буде и cjеложивотно учење отворено и доступно свима, јер то доприноси друштвено-економској ревитализацији, већој могућности запошљавања и конкурентности на тржишту знања, те повећаној мобилности и професионалној флексибилности појединца.

Анализа званичних статистичких података упућује на закључак да постоје разлике у обухвату женске и мушке дјеце у појединим нивоима образовања. У просјеку, подједнак број дјевојчица/дјевојака и дјечака/младића обухваћен је основним и средњошколским образовањем. У високошколском образовању проценат уписаних и дипломираних студенткиња је у просјеку нешто већи (59%) у односу на број студената те је сходно томе и већи број дипломираних студенткиња. Статистички подаци о броју особа које стекну звање магистара наука и специјалисте показују да од 2008. већи број жена стиче ово звање у односу на мушкарце. Регистровано је повећање броја доктора наука сваке године, а за жене у просјеку износи

35% у односу на укупан број доктора наука. Анализа показује да приликом стицања већег степена образовања долази до смањења броја жена, тако да их је само једна трећина са титулом доктора наука.

Већи број жена ради у настави у предшколским установама (98%) и основним школама (69%), док се број мушкараца наставника повећава у средњим школама (43%) и преовладава у високом образовању (60%). Још није потпуно заживјела статистика разврставања према полу руководећег кадра на свим нивоима образовања. Статистички подаци разврстани према полу морају се проширити квантитативно и квалитативно, увођењем праћења података: о стопи писмености по полу, о укупном броју дјеце пристигле за упис у основно, средње и високо образовање у односу на број уписане дјеце, о стипендијама, маргинализованим групама, стопи и разлозима напуштања школовања, образовању одраслих, подршци научно-истраживачком раду и другим подацима који се могу идентификовати као релевантни у процесу реформе образовања.

Постоје позитивни помаци у увођењу стандарда за равноправност полова у области културе и спорта. Цендер компонента уграђена је у Акциони план за спровођење Стратегије културе БиХ у склопу којег су одржане обуке о теми "Цендер и култура у БиХ" за представнике релевантних министарстава и других институција из области културе у БиХ, који ће даље изводити обуке на локалном нивоу. Такође, приликом додјеле средстава културно-умјетничким и спортским удружењима, те суфинансирања пројеката у области науке води се рачуна о пропорционалној заступљености оба пола.

С обзиром да је једнак приступ и могућности у областима образовања, културе и спорта битан за бољи друштвени и економски развој, те покретачка снага друштвених промјена, потребно је наставити рад на укључењу принципа равноправности полова у законски оквир, политике и реформе у овим областима, наставити едукацију професионалног особља, те спровођење истраживања о различитим аспектима родне равноправности и у образовању и у областима науке, иновација, културе и спорта.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **стварање једнаких могућности и приступа образовању за дјевојчице и дјечаке, жене и мушкарце у било којој животној доби, укључујући припаднике/припаднице рањивих група, на било којем подручју (рурално/урбано) и са истим перспективама за будући професионални живот.**

- I.4.1. Идентификовање приоритетних закона, стратегија, акционих планова, програма и других аката у области образовања, науке, културе и спорта, с циљем увођења и примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова у овим областима;
- I.4.2. Спровођење гендер анализа стратегија, политика, програма и пројеката у области образовања, науке, културе и спорта, с циљем утврђивања недостатака, предности, стварних потреба и могућности са аспекта равноправности полова;
- I.4.3. Редовно прикупљање, анализа и објављивање података разврстаних према полу о приступу и учешћу жена и мушкараца на свим нивоима у образовном систему, науци, култури и спорту;
- I.4.4. Редовно праћење и процјена приступа оба пола на постдипломским програмима и стицању научних

знања, као и приступ грантовима и стипендијама под истим условима, научноистраживачким програмима и пројектима, као и у процесима руковођења и координације;

- I.4.5. Израда и реализација програма мјера и активности за остваривање једнаких права и једнаког приступа образовању, науци, култури и спорту, укључујући јачање професионалних капацитета за примјену домаћих и међународних стандарда у наведеним областима, увођење родно одговорних буџета, те успостављање одговарајућих институционалних механизма за координацију спровођења ових мјера;
- I.4.6. Подршка истраживањима о равноправности полова у областима образовања, науке, културе и спорта, као и програмима усмјереним ка елиминацији дискриминаторних и стереотипних ставова у образовним, научним, културним и спортским садржајима;
- I.4.7. Подршка програмима цјеложивотног образовања за приоритетне циљне групе као што су: одрасли без завршене основне или средње школе, одрасли са завршеном средњом школом која не одговара потребама тржишта рада, особе са посебним потребама, Роми, повратници, старије особе као и особе које желе напредовати у раду и занимању, те усавршавати предузетничке способности;
- I.4.8. Подршка програмима једнаких могућности оба пола за јачање капацитета, приступ и употребу нових информационих и комуникационих технологија у влади, јавним и приватним предузећима, медијима као и у сектору образовања;
- I.4.9. Подршка цендер/родним студијама и истраживачким активностима на универзитетима и истраживачким институтима.
- I.4.10. Реализовање промотивних активности, информативних кампања и кампања подизања свијести јавности о равноправности полова као принципу људских права, а с циљем мијењања постојећих стереотипних ставова и понашања у вези са улогама жена и мушкараца;
- I.4.11. Праћење напретка и извјештавање о заступљености и приступу жена и мушкараца у областима образовања, науке, културе и спорта.

Носиоци одговорности: Органи законодавне и извршне власти на државном и ентитетском нивоу, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са ресорним надлежностима прописаним важећим законским прописима.

Рок за реализацију: 2013 - 2017. године

I.5. Здравље, превенција и заштита

Увод

Здравље је кључна претпоставка за квалитетан живота сваког човјека. Инвестирање у здравље грађана је један од најзначајнијих подухвата у процесу јачања социјалне и економске стабилности сваке земље. Здравље укључује физичку, емоционалну, социјалну, културну и духовну добробит и одређено је и биолошким факторима и социјалним, економским и политичким контекстом у којем жене и мушкарци живе. Здравствена заштита је често недовољна и нарочито је условљена економском ситуацијом, као и чињеницом да жене и мушкарци често нису довољно информисани о могућностима и услугама које им стоје на располагању. Инвестирање у здравље жена и мушкараца, као и њихову информисаност о овим питањима, значи квалитетнији живот за жене и мушкарце,

квалитетнији живот породице, квалитетније репродуктивно здравље и здраво планирање породице.

Велики број међународних докумената, од којих је најважније истаћи: **Међународни уговор о економским, социјалним и културним правима из 1966. године, Конвенцију о уклањању свих облика дискриминације жена из 1979. године, Конвенцију о правима дјетета из 1989. године, Препоруке Свјетске здравствене организације о "Здрављу за све у 21. вијеку", Декларацију о правима пацијената у Европи из 1994. године, Устав Босне и Херцеговине из 1995. године, Резолуцију о политици здравља за све грађане Босне и Херцеговине ("Службени гласник БиХ", број: 12/02), Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини - пречишћени текст, налажу мјере и пружају смјернице за организовање здравственог система који ће свим грађанима омогућити адекватну помоћ и заштиту, с циљем постизања здравијег и квалитетнијег живота. За ову област значајна је и **Препорука бр. (2008)1 Комитета министара Савјета Европе** земљама чланицама о укључивању родних разлика у здравствену политику (30. јануар, 2008), као и **Стандардна правила за изједначавање могућности особа са инвалидитетом**, у дијелу који се односи на здравствену заштиту, усвојени у Генералној скупштини УН 1993. године.¹**

Законом о равноправности полова у Босни и Херцеговини одређено је да сви имају право на социјалну и здравствену заштиту без обзира на пол. Законом је забрањена дискриминација у било којем облику или на било ком основу у коришћењу свих облика права утврђених важећим законима, а надлежне власти треба да обезбиједи законе и друге акте и механизме који се односе на приступ и коришћење социјалне заштите и који особу не дискриминирају на основу пола било директно или индиректно.

Оцјена стања

У Босни и Херцеговини су учињени значајни напори на усклађивању закона, прописа и стратегија којима се регулишу област здравља и здравствена заштита, са домаћим и међународним стандардима за равноправност полова. Институционални механизми за равноправност полова активно су учествовали у различитим пројектима који су се односили на специфичне здравствене потребе жена и мушкараца, заштиту репродуктивног здравља младих и заштиту адолесцената од полно преносивих болести, превенцију и лијечење ХИВ-а итд.

Међутим, постоји разлика између утврђених права на здравствену заштиту и могућности за њихово остварење у пракси, што се нарочито односи на жене из руралних области и жене припаднице рањивих група. Постоји низ баријера које онемогућавају доступност здравствене заштите за становнике БиХ, међу којима се посебно издвајају: различите стопе доприноса за здравствено осигурање, неуплаћивање доприноса од послодавца, неријешени проблеми координације између ентитета, кантона итд.

Неопходно је наставити улагати напоре у примјени домаћих и међународних стандарда којима се обезбјеђују једнака права жена и мушкараца на здравље, укључујући сексуално и репродуктивно здравље, као и пружити подршку политикама и стратегијама за рјешавање специфичних потреба мушкараца и жена. Потребно је

водити статистичке податке и анализе о: заступљености жена на руководећим функцијама и мјестима одлучивања у области здравља, заступљености жена и мушкараца у гранама медицине, специјализацијама и другим врстама усавршавања, осигураницима према категоријама из здравственог осигурања, коришћењу права из здравственог осигурања. Важно је и даље промовисати едукацију и информисање о здрављу и приступу здравственим услугама, укључујући сексуално и репродуктивно здравље, планирање породице и сл. путем образовног система, здравствених установа и медија.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **побољшање здравственог стања жена и мушкараца захваљујући једноставнијем и ефикаснијем приступу информацијама и здравственим установама.**

- I.5.1. Идентификовање приоритетних закона, стратегија, акционих планова, програма и других аката у области здравствене заштите и превенције, с циљем увођења и примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова у овим областима;
 - I.5.2. Родно засноване анализе стратегија, политика, програма и пројеката у области здравствене заштите с циљем утврђивања недостатака, предности, стварних потреба и могућности са аспекта равноправности полова;
 - I.5.3. Редовно прикупљање, анализа и објављивање податка разврстаних према полу о учешћу, приступу и коришћењу здравствених услуга;
 - I.5.4. Израда и реализација програма мјера и активности за остваривање једнаких права и једнаког приступа здравственој заштити, укључујући јачање професионалних капацитета за примјену домаћих и међународних стандарда у наведеним областима, увођење родно одговорних буџета, те успостављање одговарајућих институционалних механизма за координацију спровођења ових мјера;
 - I.5.5. Организовање обука о равноправности полова за професионалне раднике у области здравства како би се обезбиједило пружање здравствених услуга које узимају у обзир различите потребе и интересе жена и мушкараца;
 - I.5.6. Подршка истраживањима о равноправности полова у области здравства, као и програмима усмјерним на унапређење здравствене превенције и заштите, заштите менталног здравља мушкараца и жена, заштите сексуалног и репродуктивног здравља са посебним нагласком на рањиве групе;
 - I.5.7. Реализовање промотивних активности, информативних кампања и кампања подизања свијести јавности о здрављу, укључујући сексуално и репродуктивно здравље, те потпуно информисање о опцијама породичног планирања, путем медија и здравствених и образовних установа;
 - I.5.8. Праћење напретка и извјештавање о заступљености жена и мушкараца у области здравства, приступу и коришћењу здравствених услуга, превенције и заштите.
- Носиоци одговорности:** Органи законодавне и извршне власти на државном и ентитетском нивоу, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са ресорним надлежностима прописаним важећим законским прописима.

Рок за реализацију: 2013 - 2017. године

¹ Савјет министара БиХ је прихватио Стандардна правила за изједначавање могућности особа са инвалидитетом одлуком од 30. 09. 2003. године.

I.6. Социјална заштита

Увод

Босна и Херцеговина је на путу ка европским интеграцијама, те има обавезу и задатак хармонизација закона из области социјалне и дјечије заштите са међународним стандардима, као и предузимања акција како би се ови међународни документи и закони примјенивали, у сврху што скоријег испуњавања услова за њен улазак у Европску унију.

Најзначајнији међународни документи из ове области су: **Универзална декларација о људским правима и слободама, Конвенција Уједињених нација о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW) усвојена 1979. године, Конвенција УН-а против тортуре и осталог нечовјечног, нехуманог и деградирајућег третмана или кажњавања, Конвенција УН-а о правима дјетета усвојена 20. новембра 1989. године, конвенције Међународне организације рада, Европска конвенција о људским правима и основним слободама, Европска ревидирана социјална повеља, Пекиншка декларација и платформа за акцију из 1995. године, Директива Савјета Европске комисије 86/378/ЕЕЦ од 24. јула 1986. године о примјени принципа једнаког третмана за мушкарце и жене у шемама социјалне сигурности у запослењу, Директива 79/7/ЕЕЦ од 19. децембра 1978. године о прогресивној примјени принципа једнаког третмана за мушкарце и жене по питањима социјалне сигурности, Устав Босне и Херцеговине, Устав Федерације Босне и Херцеговине, Устав Републике Српске, те Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини.**

Социјалну сигурност могуће је посматрати као општу животну сигурност са аспекта стицања, коришћења и заштите природних права људских бића и посебно њихових грађанских, политичких, социјално-економских и културних права, у сагласности са универзалним међународним документима. Социјална сигурност подразумијева систем организованих правно-економских, нормативних и институционализованих социјалних мјера и активности у свим подручјима успостављања и остваривања социјалних потреба човјека и његове породице.

Оцјена стања

Законима о социјалној заштити у БиХ регулишу се одређена права особа које се налазе у стању потребе проузроковане ратним догађајима, елементарним несрећама, општом економском кризом, психофизичким стањем појединаца или других разлога, које се не могу отклонити без помоћи друге особе. Корисници социјалне заштите су и дјеца, која се налазе у стању посебне социјалне потребе, те уопште особе са инвалидитетом и особе ометене у физичком или психичком развоју, материјално неосигуране и за рад неспособне особе, старе особе без породичног старања, особе са друштвено негативним понашањем, особе и породице у стању социјалне потребе којима је услед посебних околности потребан одговарајући облик социјалне заштите. Жене се најчешће појављују као економски угрожене особе.

Могуће је запазити разлике у коришћењу социјалних услуга према полу. Мушкарци изразито преовладавају када је у питању друштвено неприхватљиво понашање, скитање, кривична дјела, наркоманија и алкохолизам, док жена има више међу особама склоним проституцији, мада је ових особа најмање регистровано. Нема доступних података нити релевантних истраживања која би документовала ниво познавања права и процедура за остваривање права из

социјалне заштите међу мушкарцима и женама у БиХ. Стога су у мањем броју и кориснице услуга социјалне заштите. Не постоје подаци о броју особа које су добиле информације о могућности остваривања права из социјалне заштите.

Вишеструко маргинализоване групе жена и мушкараца суочавају се са немогућношћу запошљавања и непознавањем права из области социјалне и здравствене заштите. Потребно је наставити радити на анализама положаја, мапирању потреба и подршци социјално искљученим групама те усклађивању и примјени закона, прописа, стратегија и акционих планова који се односе на унапређење положаја особа које се могу третирати као социјално искључене.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **постизање социјалне сигурности свих грађана и грађанки, путем измјена и усклађивања законске регулативе у области социјалне инклузије, те развојем и примјеном савремених социјалних политика и програма социјалне заштите**

- I.6.1. Идентификовање приоритетних закона, стратегија, акционих планова, програма и других аката у области социјалне заштите, с циљем увођења и примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова у овим областима;
- I.6.2. Родно засноване анализе стратегија, политика, програма и пројеката у области социјалне заштите с циљем утврђивања недостатака, предности, стварних потреба и могућности са аспекта равноправности полова;
- I.6.3. Редовно прикупљање, анализа и објављивање податка разврстаних према полу о учешћу, приступу и коришћењу социјалне заштите;
- I.6.4. Израда и реализација програма мјера и активности за остваривање једнаких права и једнаког приступа социјалној заштити, укључујући јачање професионалних капацитета за примјену домаћих и међународних стандарда у овој области, увођење родно одговорних буџета, те успостављање одговарајућих институционалних механизма за координацију спровођења ових мјера;
- I.6.5. Подршка истраживањима у области социјалне заштите, као и програмима усмјереним на унапређење социјалне заштите, који третирају специфичан положај жена на тржишту рада те у друштвеном и економском животу, на примјер: повремени посао, прекиди у каријери, мањи просјек плате. итд.;
- I.6.6. Подршка програмима пензијског система који третирају специфичне аспекте радне каријере и неједнаке подјеле дужности између мушкараца и жена (брига о дјечи, брига о осталим члановима породице, итд.), укључујући, када је то неопходно, компензационе мјере, како би се ублажиле негативне посљедице потојећег пензијског система на жене;
- I.6.7. Подршка програмима намијењеним вишеструко маргинализованим групама које су изложене ризику од сиромаштва и изолованости, а које углавном чине жене, како би се подржало њихово укључивање на тржиште рада и остваривање права на социјалну заштиту;
- I.6.8. Реализовање промотивних активности, информативних кампања и кампања подизања свијести јавности о важности равноправности полова у приступу и коришћењу социјалне заштите;

1.6.9. Праћење напретка и извјештавање о заступљености жена и мушкараца у области социјалне заштите, приступу и коришћењу социјалних услуга и социјалне заштите.

Носиоци одговорности: Органи законодавне и извршне власти на државном и ентитетском нивоу, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са ресорним надлежностима прописаним важећим законским прописима.

Рок за реализацију: 2013 - 2017. године

II. СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2: Изградња и јачање система, механизма и инструмената за постизање равноправности полова

Увод

Једнако право жена и мушкараца на уживање универзалних људских права основни је принцип главних међународних инструмената за заштиту људских права и општеприхваћено је у међународном законодавству. Равноправност полова је основно људско право, садржано у многим правним инструментима, декларацијама, као и у многим националним уставима, што је случај и са Уставом Босне и Херцеговине.

Општа забрана дискриминације на бројним основама, па тако и на полној, била је први корак у том процесу, па је тај приступ укључен у **Повељу Уједињених нација 1945. године** и у **Општу декларацију о људским правима 1948. године** као и у два споразума усвојена 1966. године, **Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима** и **Међународни пакт о грађанским и политичким правима**.

Такви ставови су даље разрађени на нивоу Савјета Европе у **Европској конвенцији о људским правима и основним слободама (1950)**, **Декларацији о равноправности жена и мушкараца Савјета Европе (1988)**, **Декларацији о равноправности жена и мушкараца као основном критеријуму демократије**, усвојеној на Четвртој европској министарској конференцији о равноправности жена и мушкараца (Истанбул, 1997), те **Препоруци Савјета Европе из области равноправности жена и мушкараца**.

Да би држава испунила своју обавезу укидања дискриминације по основу пола, те остваривања равноправности полова, потребно је даље успостављање или јачање система, механизма и инструмената за равноправност полова. За постизање тог циља неопходно је да институционални механизми на свим нивоима законодавне и извршне власти имају неопходан ауторитет, видљивост, политичко признање, неопходно финансирање и људске ресурсе, те да њихово дјеловање буде у потпуности подржано од политичке власти на свим нивоима.

Агенција за равноправност полова БиХ, у сарадњи са ентитетским цендер центрима, успоставила је **Финансијски механизам за спровођење Цендер акционог плана БиХ (ФИГАП 2009-2014)**, чиме су обезбијеђена значајна средства за спровођење Цендер акционог плана за период од пет година. Развојни циљ **ФИГАП-а** је да допринесе повећаном нивоу равноправности полова у босанскохерцеговачком друштву. То подразумева да је концепт равноправности полова прихваћен као приступ у формулисању и примјени програма и политика у свим секторима друштва и на свим нивоима власти. **ФИГАП** је један од важних инструмената за постизање равноправности полова у Босни и Херцеговини, То је већ препознатљив нови финансијски механизам у региону и

представља примјер добре праксе који излази из оквира појединачних програма, пројеката и иницијатива.

Спровођење активности стратешког циља 2 је прије свега у одговорности Агенције за равноправност полова БиХ, Цендер центра Федерације БиХ и Цендер центра Републике Српске, а у складу са члановима 26. и 27. Закона о равноправности полова у Босни и Херцеговини.

Приоритетне области у оквиру стратешког циља 2:

II.1. Координација спровођења и надзор над спровођењем Цендер акционог плана БиХ

Увод

Јачање капацитета и координација рада институционалних механизма за равноправност полова један је од важних предуслова за ефикасно спровођење Цендер акционог плана БиХ на свим нивоима власти.

Оцјена стања

Законом о равноправности полова у БиХ надзор над примјеном овог закона повјерен је Агенцији за равноправност полова БиХ, која овај надзор врши у сарадњи са цендер центрима. Поред тога Агенција и цендер центри су кључни институционални механизми за равноправност полова у оквиру Савјета министара, Владе Федерације БиХ односно Владе РС-а, који су задужени да усмјеравају напоре у борби против дискриминације и постизање равноправности полова у БиХ израдом стратешких докумената и акционих планова.

У Босни и Херцеговини већ су основани бројни институционални механизми за равноправност полова у надлежним институцијама власти али и на локалном нивоу (општине и градови у БиХ и кантони у ФБиХ). Иако до сада није остварен уједначен приступ у успостављању ових механизма као и у њиховим надлежностима у складу са Законом о равноправности полова у БиХ, ови механизми би морали бити надлежни за:

- спровођење Закона о равноправности полова у Босни и Херцеговини на нивоу власти на којем су основани;
- координирање реализације програмских циљева из Цендер акционог плана Босне и Херцеговине;
- осигуравање примјене међународних стандарда у области равноправности полова,

односно за подршку надлежним тијелима извршне и законодавне власти на нивоу на којем су основани да испуњавају обавезе утврђене Законом а које се односе на:

- а) доношење програма мјера ради постизања равноправности полова у свим областима и на свим нивоима власти;
- б) доношење нових или измјену и допуну постојећих закона и других прописа ради усклађивања са одредбама овог закона и међународним стандардима за равноправност полова;
- ц) спровођење активности и мјера Цендер акционог плана Босне и Херцеговине кроз редовне програме рада уз обезбјеђење буџетских средстава;
- д) обезбјеђење прикупљања, вођења, анализе и приказивања статистичких података разврстаних према полу.

С циљем обезбјеђивања испуњавања обавеза из Закона сви нивои власти би требало да донесу програме мјера ради постизања равноправности полова у свим областима јавног и приватног живота.

Саставни дио програма мјера ради постизања равноправности полова у свим областима укључује, али се не ограничава на:

- а) анализу стања полова у одређеној области;
- б) примјену донесених државних политика кроз акционе планове за равноправност полова;
- ц) мјере за отклањање уочене неравноправности полова у одређеној области.

Оснаживање и координација рада институционалних механизма за равноправност полова један је од важних предуслова за ефикасно спровођење Центер акционог плана БиХ на свим нивоима власти. Будући да Агенција за равноправност полова БиХ, Центер центар Федерације БиХ и Центер центар Републике Српске од доношења Закона раде на пружању стручне подршке другим институцијама у процесу укључивања принципа равноправности полова овим као и поглављем П2. предвиђено је да Агенција и центер центри наставе да иницирају успостављање и пружају стручну подршку у раду институционалних механизма на свим нивоима власти. Стручна подршка се односи на дефинисање критеријума за рад институционалних механизма за равноправност полова на свим нивоима организације власти, иницијативе за оснивање нових институционалних механизма за равноправност полова на свим нивоима организације власти подршка у увођењу стандарда за равноправност полова (публиковање и дистрибуција едукативних и стручних материјала за унапређење знања из области равноправности полова, унапређење ресурсно-едукационог и документационог центра).

Нивои власти који успостављају институционалне механизме дужни су да обезбиједи средства за организационо и стручно јачање као и спровођење програма, пројеката и активности, учешће на конференцијама, округлим столовима, јавним расправама, едукативним и промотивним догађајима.

С циљем координације спровођења и надзора над спровођењем Центер акционог плана БиХ успоставиће се Управни одбор за координацију и праћење спровођења Центер акционог плана БиХ који чине директорице Агенције за равноправност полова, Центер центра РС-а и Центер центра ФБиХ. Управни одбор ће бити задужен за усвајање смјерница за израду годишњих оперативних планова, одобравање годишњих оперативних планова као и за извјештавање Савјета министара БиХ и Парламентарне скупштине БиХ.

Координационе одборе ће успоставити Савјет министара БиХ, Влада Федерације БиХ и Влада РС-а и биће надлежни за израду и усвајање годишњих оперативних планова као и за извјештавање Координационог одбора *ГАПБиХ*. Координациони одбори ће до краја октобра сваке године спровођења Центер акционог плана БиХ у складу са усвојеним Смјерницама израђивати приједлоге годишњих оперативних планова који ће у смислу уједначеног приступа у реализовању активности бити достављени Управном одбору на мишљење.

Мјере

Циљеви који се желе постићи предвиђеним мјерама су:

- **Координирано спровођење Центер акционог плана БиХ** у складу са надлежностима појединих нивоа власти

- **Успостављање одрживих механизма за спровођење Центер акционог плана БиХ** на локалном нивоу власти у БиХ

П.1.1. Успостављање Управног одбора за координацију и праћење спровођења Центер акционог плана БиХ (који чине директорице Агенције за равноправност полова, Центер центра РС-а и Центер центра ФБиХ)

Носиоци одговорности: Савјет министара БиХ на приједлог Министарства за људска права и избјеглице БиХ

Рок за реализацију: у року од три мјесеца од усвајања Центер акционог плана БиХ

П.1.1. Успостављање Координационог одбора за координацију и праћење спровођења Центер акционог плана од институција БиХ (који чине Агенција за равноправност полова и институције БиХ чији састав предлаже Управни одбор)

Носиоци одговорности: Савјет министара БиХ на приједлог Министарства за људска права и избјеглице БиХ

П.1.2. Успостављање Координационог одбора за координацију и праћење спровођења Центер акционог плана од институција Републике Српске (који чине Центер центар Владе Републике Српске и институције Републике Српске чији састав предлаже Управни одбор)

Носиоци одговорности: Влада Републике Српске на приједлог Центер центра РС

Рок за реализацију: у року од три мјесеца од усвајања Центер акционог плана БиХ

П.1.3. Успостављање Координационог одбора за координацију и праћење спровођења Центер акционог плана од институција Федерације БиХ (који чине Центер центар ФБиХ и институције Федерације БиХ чији састав предлаже Управни одбор)

Носиоци одговорности: Влада ФБиХ на приједлог Центер центра ФБиХ

Рок за реализацију: у року од три мјесеца од усвајања Центер акционог плана БиХ

П.1.4. Усвајање смјерница за израду годишњих оперативних планова које израђују координациони одбори те приоритета за сваку годину спровођења Центер акционог плана БиХ

Носиоци одговорности: Управни одбор

Рок за реализацију: септембар 2013. године

П.1.5. Израда приједлога годишњих оперативних планова за сваку годину спровођења Центер акционог плана БиХ

Носиоци одговорности: Координациони одбори

Рок за реализацију: до средине септембра сваке године спровођења Центер акционог плана БиХ

П.1.6. Достављање мишљења на приједлоге годишњих оперативних планова које израђују координациони одбори

Носиоци одговорности: Управни одбор

Рок за реализацију: до краја новембра сваке године спровођења Центер акционог плана БиХ

П.1.7. Усвајање годишњих оперативних планова за сваку годину спровођења Центер акционог плана БиХ

Носиоци одговорности: Координациони одбори

Рок за реализацију: до краја децембра

П.1.8. Усвајање годишњих извјештаја и достављање извјештаја Савјету министара БиХ на разматрање

Носиоци одговорности: Координациони одбор

Рок за реализацију: до јуна сваке године спровођења Центер акционог плана БиХ за предходну годину

II.1.9. Успостављање институционалних механизма за равноправност полова на локалном нивоу (у општинама и градовима у БиХ и кантонима у ФБиХ у којима још нису успостављени)

Носиоци одговорности: локални ниво власти (општине и градови у БиХ и кантони у ФБиХ)

Рок за реализацију: до краја 2017. године

II.1.10. Остваривање сарадње између институционалних механизма за равноправност полова на локалном нивоу власти и организација цивилног друштва које се баве питањима промоције и заштите људских права и равноправности полова

Носиоци одговорности: локални ниво власти (општине и градови у БиХ и кантони у ФБиХ)

Рок за реализацију: 2013 – 2017. година

II.1.11. Организација двогодишњег координационог састанка институционалних механизма за равноправност полова на свим нивоима организације власти

Носиоци одговорности: Управни одбор

Рок за реализацију: 2013, 2015. и 2017. године

II.2. Праћење и унапређење примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова

Увод

Приоритетна обавеза која проистиче из мандата институционалних механизма за равноправност полова, као и законских надлежности, јесте праћење и унапређење примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова у Босни и Херцеговини.

Редовно се израђују и достављају надлежним институцијама извјештаји о примјени међународних докумената, УН-а и Савјета Европе, који се односе на равноправност полова и оснаживање жена, а према којима је Босна и Херцеговина обавезна да извјештава (CEDAW УН-а, Пекиншка декларација и Платформа за акцију, Резолуција УН-а 1325, препоруке Савјета Европе и европске директиве). У складу са обавезама извјештавања о примјени Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW), израђени су *Четврти и пети периодични извјештај Босне и Херцеговине*. Након што су га усвојили Савјет министара и Представнички дом Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине, Извјештај је достављен Комитету УН-а за CEDAW на разматрање.

С циљем унапређења примјене УН-ове Резолуције Савјета безбједности 1325 "Жене, мир и сигурност" израђен је *Акциони план за примјену УНСЦР 1325 "Жене, мир и сигурност" у Босни и Херцеговини за период 2010-2013. године* и усвојен је у Савјету министара БиХ¹. Босна и Херцеговина је тако постала прва држава југоисточне Европе која је усвојила Акциони план за примјену неведене резолуције.

У складу са чл. 26. и 27. Закона о равноправности полова у БиХ, Агенција за равноправност полова БиХ и ентитетски центар дужни су да прате, учествују у припреми, покрећу иницијативе и дају мишљења о усаглашености закона и других аката, политика, стратегија, планова и програма који се доносе на нивоу државе и ентитета са одредбама овог закона и другим домаћим и међународним стандардима за равноправност полова.

Оцјена стања

Праксе и резултати Босне и Херцеговине у примјени међународних и домаћих стандарда за равноправност полова промовисани су и препознати на међународном нивоу, о чему свједочи и чињеница да су представници

центар механизма позивани на састанке и самите на највишем лидерском нивоу, широм Европе и свијета. То подразумева и редовно учешће у раду тијела УН-а и Савјета Европе, те редовно извјештавање о примјени међународних докумената УН-а и Савјет Европе који се односе на различита питања равноправности полова.

Стандарди за равноправност полова се примјењују и у процесима интегрисања Босне и Херцеговине у Европску унију. Међутим, потребно је унаприједити сарадњу са Дирекцијом за европске интеграције у БиХ и Делегацијом европске комисије у БиХ с циљем примјене стандарда и механизма за равноправност полова у свим сегментима процеса приступа европским интеграцијама, укључујући ИПА програмирање и друге програме помоћи Европске уније, а нарочито у извјештавање о напретку Босне и Херцеговине.

Претходних година посебна пажња је посвећена усклађивању нацрта и приједлога закона, подзаконских и других нормативних аката, стратегија, планова и програма са Законом о равноправности полова у БиХ. Ово је континуиран процес који треба даље унапређивати.

Мјере и активности

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **ефикасно праћење и унапређење примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова у БиХ, ради утврђивања мјера за постизање равноправности полова у свим областима друштвеног живота.**

II.2.1. Праћење и унапређење примјене међународних стандарда за равноправност полова

II.2.1.1. Испуњавање, координација и праћење обавеза БиХ према документима УН-а и Савјета Европе (Пекиншка декларација, CEDAW и Препоруке, УН Резолуција 1325 и Акциони план за БиХ, САНВИО и Стратегија примјене САНВИО за БиХ...);

II.2.1.2. Представљање на међународном нивоу и учешће у активностима тијела за равноправност полова и људских права жена, радних група и механизма УН-а и Савјета Европе;

II.2.1.3. Израда редовних извјештаја за УН и Савјет Европе, те извјештавање по другим међународним документима о испуњавању обавеза Босне и Херцеговине у области равноправности полова;

II.2.1.4. Покретање иницијативе за вођење преговора, закључивања и ратификације међународних стандарда за равноправност полова;

II.2.1.5. Сарадња са међународним институцијама у испуњавању обавеза према међународним стандардима у области равноправности полова и људских права жена.

Носиоци одговорности: Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Центар центар Федерације Босне и Херцеговине, Центар центар Републике Српске

Рок за реализацију: 2013 - 2017. године

II.2.2. Праћење и унапређење примјене домаћих стандарда за равноправност полова

II.2.2.1. Давање мишљења о усаглашености нацрта и приједлога закона, подзаконских и других нормативних аката, стратегија, планова и програма са Законом о равноправности полова у БиХ;

II.2.2.2. Упућивање иницијатива, мишљења и препорука за измјене и допуне прописа у случају неусаглашености са одредбама Закона о равноправности полова у БиХ;

II.2.2.3. Учествовање у припреми закона, подзаконских и других аката, стратегија, политика и програма с

¹ "Службени гласник БиХ", 92/10

циљем утврђивања мјера за постизање равноправности полова у свим областима друштвеног живота;

II.2.2.4. Пријем и обрада молби, жалби и представки особа и група особа у којима се указује на повреде неког права из Закона о равноправности полова у БиХ.

Носиоци одговорности: Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Центер центар Федерације Босне и Херцеговине, Центер центар Републике Српске

Рок за реализацију: 2013 - 2017. године

III.3. Јачање и сарадња институционалних механизма за равноправност полова

Увод

Упутства, обавезе, циљеви и смјернице за оснаживање и одрживост свих националних механизма, њихова сарадња и јачање капацитета, садржани су у **Поглављу 37. Меморандума 21 "Национални механизми и међународна сарадња за јачање капацитета земаља у развоју"** Одјела УН-а за економске и социјалне послове, **Студији о ефикасном функционисању државних механизма за интегрисање центера у земљама чланицама Савјета Европе** (2004. године), државни механизми: планови акције и интегрисање центера у земљама чланицама Савјета Европе од 4. свјетске конференције жена у Пекингу 1995. године (2004. године), **Приручнику Савјета Европе о националним механизмима за промовисање родне равноправности и планови акције** – смјернице за успостављање и примјену државних механизма за промовисање равноправности, са примјерима добрих пракси, 2001. године, Уставу Босне и Херцеговине (1995.) године, Закону о управи Босне и Херцеговине ("Службени гласник БиХ", бр. 32/02), те Миленијумским развојним циљевима. Босна и Херцеговина има успостављене институционалне механизме за равноправност полова у законодавној и извршној власти на државном, ентитетским, кантоналним и општинским нивоима, чиме су створени основни предуслови за примјену Закона о равноправности полова у Босни и Херцеговини.

Сви институционални механизми имају прецизно дефинисан мандат, што указује на одређеност власти ка постизању равноправности полова и укључивању родних питања у све области друштвеног живота. Ипак, стварни покретач иницијатива, приједлога мјера дјеловања, те кључни субјект у овом процесу представљају Агенција за равноправност полова БиХ, Центер центар Федерације БиХ и Центер центар Републике Српске. Ова три институционална механизма за равноправност полова су одлучујућа полуга у покретању и реализовању активности, пројеката и програма из области равноправности полова, као и иницирању успостављања таквих механизма на локалном нивоу.

У сврху што боље примјене Закона и одрживости ових механизма, неопходно је даље јачање њихових капацитета, као и међусобне сарадње и координације. Од суштинског значаја је, такође, сарадња и стручна подршка другим институцијама у процесу укључивања принципа равноправности полова.

Оцјена стања

Агенција за равноправност полова БиХ, Центер центар Федерације БиХ и Центер центар Републике Српске имају веома успјешну међусобну сарадњу. Свој рад координирају дјеловањем и одржавањем редовних састанака Координационог одбора институционалних механизма за равноправност полова БиХ, односно

Управног одбора, успостављеног с циљем праћења спровођења *ФИГАП-а*, а чине га директорице Агенције и ентитетских центер центара. Јачање сарадње и капацитета је континуиран процес који укључује унапређење стручности и институција за равноправност полова и других институција на свим нивоима организације власти, с циљем даљег развијања и примјене система, механизма и инструмената за центер анализу, процјену утицаја са аспекта равноправности полова, те родно одговорно буџетирање.

Реализоване су бројне обуке државних службеника, судија и тужилаца за примјену стандарда равноправности полова. Већина министарстава је свјесна обавеза и заинтересована за укључивање принципа равноправности полова у планове и програме рада и буџете. Међутим, у пракси је веома често присутно мишљење да су за стварање услова (нормативних и других) за постизање де факто равноправности полова одговорни само центер институционални механизми, у првом реду Агенција за равноправност полова БиХ, Центер центар Федерације БиХ и Центер центар Републике Српске. Међутим, интегрисање стандарда равноправности полова у све владине политике, стратегије, програме рада и буџете може се остварити само у блиској сарадњи институционалних механизма за равноправност полова и институција система које су одговорне за примјену ових стандарда и праћење стања у појединим областима друштвеног живота и рада. Континуирана сарадња, обуке и стручна подршка су неопходни за све актере који су укључени у процесе осмишљавања политика, да би могли идентификовати проблеме и развијати политике које ће узимати у обзир питања равноправности полова.

Неопходно средство у том процесу је **родно одговорно буџетирање** које подразумева поштовање принципа равноправности полова током припреме буџета, те расподеле и додјеле финансијских ресурса. Напредак је постигнут у инструкцијама за израду докумената оквирног буџета (ДОб-а) за буџетске кориснике на државном и ентитетском нивоу, које захтијевају исказивање утицаја политика, стратегија и приоритетних програма за унапређење равноправности полова. Ову праксу треба наставити и убрзати родно одговорно буџетирање у институцијама на свим нивоима власти, што ће допринијети да све политике, стратегије, програми, закони и други прописи имају уграђен центер аспект на нивоу планирања, спровођења, праћења и оцјене резултата.

Мјере и активности

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **јачање капацитета, оперативности и одрживости институционалних механизма за равноправност полова, као и других институција у процесима укључивања принципа равноправности полова на свим нивоима.**

II.3.1.1. Дефинисање критеријума за рад институционалних механизма за равноправност полова на свим нивоима организације власти;

II.3.1.2. Иницијатива за оснивање нових институционалних механизма за равноправност полова на свим нивоима организације власти;

II.3.1.3. Јачање капацитета, сарадња и координација институционалних механизма за равноправност полова на свим нивоима организације власти;

II.3.1.4. Континуирана координација између Агенције за равноправност полова БиХ, Центер центра Владе Федерације БиХ и Центер центра Владе Републике

- Српске (дјеловањем Управног одбора за координацију и праћење спровођења Центер акционог плана БиХ);
- II.3.1.5. Континуирана координација између Агенције за равноправност полова БиХ и институција Босне и Херцеговине (кроз рад Координационог одбора за координацију и праћење спровођења Центер акционог плана од институција БиХ);
- II.3.1.6. Континуирана координација између Центер центра Владе Републике Српске и институција Републике Српске (кроз рад Координационог одбора за координацију и праћење спровођења Центер акционог плана од институција Републике Српске);
- II.3.1.7. Континуирана координација између Центер центра Владе Федерације БиХ и институција Федерације БиХ (кроз рад Координационог за координацију и праћење спровођења Центер акционог плана од институција Федерације БиХ);
- II.3.1.8. Подршка Комисији за остваривање равноправности полова Представничког дома Парламентарне скупштине БиХ;
- II.3.1.9. Подршка комисијама за равноправност полова Парламента Федерације БиХ и Одбору једнаких могућности Народне скупштине Републике Српске;
- II.3.1.10. Подршка механизмима за равноправност полова на локалном нивоу;
- II.3.1.11. Организационо и стручно јачање институционалних механизма за равноправност полова (стручне обуке, публикације и дистрибуција едукативних и стручних материјала за унапређење знања из области равноправности полова, унапређење ресурсно-едукационог и документационог центра);
- II.3.1.12. Реализовање заједничких програма, пројеката и активности, учешће на конференцијама, округлим столовима, јавним расправама, едукативним и промотивним догађајима;
- II.3.1.13. Развијање механизма за извјештавања и размјене информација свих институционалних механизма за равноправност сполова.
- Носиоци одговорности:** Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Центер центар Федерације Босне и Херцеговине, Центер центар Републике Српске
- Рок за реализацију:** 2013 - 2017. године
- II.3.2. **Сарадња и подршка институцијама у процесу укључивања принципа равноправности полова**
- II.3.2.1. Основне и напредне обуке државних службеника о концепту равноправности полова и обавезама према домаћим и међународним нормативно-правним стандардима за равноправност полова, и друге обуке о примјени ових стандарда према потребама циљних група;
- II.3.2.2. Обуке за усклађивање прописа са стандардима за равноправност полова, укључујући центер анализу прописа;
- II.3.2.3. Координација и подршка институцијама у увођењу родно одговорног буџетирања, укључујући обуке, подршку у изради анализа буџета ради утврђивања различитог утицаја на жене и мушкарце, те центер анализу буџета приликом планирања и процјене прихода и расхода;
- II.3.2.4. Подршка увођењу посебних политика и акција у подручја критична за унапређење положаја жена и за равноправност полова;
- II.3.2.5. Координација, руковођење и администрирање рада Координационог тијела за спровођење Акционог плана за примјену УНСЦП 1325 у БиХ;

II.3.2.6. Успостављање других видова формалне и неформалне сарадње са институцијама власти у свим секторима и на свим нивоима са циљем размјене информација, планирања и спровођења заједничких програма и активности, учешћа (по позиву) на конференцијама, округлим столовима, јавним расправама, едукативним и промотивним догађајима.

Носиоци одговорности: Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Центер центар Федерације Босне и Херцеговине, Центер центар Републике Српске, агенције за државну службу

Рок за реализацију: 2013 - 2017. године

II.4. Подизање свијести о равноправности полова у свим сегментима друштва

Увод

У савременом друштву медији, поред породице и образовних установа, представљају најзначајнији извор информација. Развој технологије, у посљедњих неколико деценија, олакшао је развој комуникационих мрежа, које имају велики утицај на формирање личног и јавног мишљења о одређеним појавама и активностима у друштву.

Универзална декларација о људским правима, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације над женама (CEDAW), Пекиншка декларација и платформа за акцију, Декларација о равноправности жена и мушкараца Савјета Европе, Анекс 1 Дејтонског мировног споразума, Центер мапа пута ЕУ и Центер акциони план БиХ, у својој основној концепцији захтијевају приказивање жена и мушкараца на равноправан и нестереотипан начин, с пуним поштовањем њиховог људског достојанства. У складу са међународним и домаћим правним стандардима, принтани и електронски медији у БиХ, кроз уређивачку политику, треба да обезбиједи поштовање равноправности по основу пола, рода, полног идентитета, родног идентитета, родног изражавања и сексуалне оријентације:

- приказивањем позитивних примјера *недискриминације и поштовања људских права на поменутиим основама*, у јавној и приватној сфери живота,
- приказивањем свих особа, без обзира на њихов пол, род, полни идентитет, родни идентитет, родно изражавање и сексуалну оријентацију, на равноправан и нестереотипан начин, с пуним поштовањем њихове личности и људског достојанства,
- подизањем свијести о потреби њиховог равноправног учешћа у економском и друштвеном развоју,
- елиминисањем сексизма, родофобије, хомофобије, бифобије, трансфобије у медијском језику,
- подизањем свијести јавности о присуству различитих облика насиља на основу пола, рода, полног идентитета, родног идентитета, родног изражавања, сексуалне оријентације и погубног утицаја тог насиља на жртве и друштво у цјелини,
- подизањем свијести јавности о проблему сексуалног насиља, инцеста, породичног насиља, економског насиља, трговине људским бићима и посљедицама на жртве и друштво у цјелини,
- отклањањем стереотипа и предрасуда на основу пола, рода, полног идентитета, родног идентитета, родног изражавања и сексуалне оријентације усмјерене ка особама које се налазе на јавним функцијама и/или у политичком животу БиХ,

- медијском промоцијом и равноправном видљивошћу политичких кандидата и кандидаткиња без обзира на њихов пол, род, полни идентитет, родни идентитет, родно изражавање и сексуалну оријентацију,
- едукацијом новинара и новинарки о равноправности на основу пола, рода, полног идентитета, родног идентитета, родног изражавања, сексуалне оријентације и употребе родно осјетљивог језика,
- промовисањем равноправног учешћа и заступљености особа различитих полних идентитета, родних идентитета, родног изражавања и сексуалне оријентације на позицијама одлучивања у медијима, нарочито у управљачким, програмским и регулаторним тијелима.

Евидентно је да у нашем друштву преовладавају класични стереотипи у начину приказивања жена и мушкараца у медијима, што су показала многа истраживања медијских садржаја, од којих издвајамо "Gender Media Watch BiH 2002" и "Пројигирање цендера у бх. медијама" Агенције за равноправност полова БиХ и цендер центара РС-а и ФБиХ. Ова истраживања су показала да су жене много мање присутне у медијским садржајима од мушкараца. Имиц жена и мушкараца у медијима који креирају јавно мњење углавном се разликује. Медији се чешће фокусирају на мушкарце, када су у питању руководеће позиције и стручна знања, што је дјелимично рефлексија "друштвене стварности, а дјелимично сексистичког приступа и резултат непостојања планиране политике за равноправност полова у области јавних медија". С друге стране, жене, којима је дато мање простора у друштвено значајним питањима, доминирају у презентовању приватне сфере. У тој сфери оне се јављају у улози мајки, домаћица, потрошача, пасивне пратње својих мужева итд.

Пекиншка платформа за акцију наводи област "Жене и медији" као једну од дванаест области у којима је потребно обезбиједити одговарајућу заступљеност жена. Овим документом утврђују се кораци с циљем постизање равноправне заступљености полова у медијима. Истраживања и доступни резултати (Media Watch 2002) потврђују да је Босна и Херцеговина у цјелини друштвена заједница у којој се недовољна заступљеност жена у политичком, привредном и осталим областима јавног живота рефлектује и на недовољну заступљеност у медијима и кроз медије.

Оцјена стања

Будући да медији имају велику улогу у креирању друштвене свијести, они могу успорити или убрзати структуралне промјене ка равноправности полова. Рад на елиминисању укоријењених узрока дискриминације жена и промјене свијести јавности о улогама полова захтијева интензивније активности на свим нивоима власти у Босни и Херцеговини.

Институционални механизми за равноправност полова реализовали су низ мјера како би се равноправност полова поштовала у свим сегментима медијског дјеловања. Закон о РТВ сервису, Закон о РТВ систему и Закон о комуникацијама БиХ усклађени су са Законом о равноправности полова у БиХ. Стандарди равноправности полова уграђени су у Кодекс за штампу и Кодекс о емитовању радио и ТВ програма у БиХ. Спроведене су бројне медијске кампање, округли столови, као и обуке с циљем едукације медија о принципима равноправности полова, родним стереотипима, родно осјетљивом извјештавању и употреби родно осјетљивог језика.

Запажа се позитиван помак у поштовању стандарда равноправности полова у медијима, употреби родно осјетљивог језика и давању на значају темама које се односе на питања равноправности полова. Агенција и цендер центри редовно промовишу своје активности путем медија, емитовани су спотови с циљем превенције и борбе против насиља у породици, промовисања жена за позиције доношења одлука и др. Потребно је наставити сарадњу са медијима и подстицати медијске садржаје који промовишу равноправност полова у свим областима друштвеног дјеловања, употребу несексистичког језика и презентацију нестереотипних слика, те искључују употребу било каквог деградирајућег материјала на основу пола.

Мјере и активности

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама су **родно осјетљиви електронски и принтани медији на цијелој територији Босне и Херцеговине**

II.4.1. Промотивно дјеловање и подизање свијести

II.4.1.1. Подизање свијести јавности обиљежавањем значајних датума из области равноправности полова (седмице равноправности полова "Gender Week", међународне кампање "16 дана активизма борбе против насиља на основу пола", те осталих значајних датума у области равноправности полова);

II.4.1.2. Медијска промоција активности реализованих у оквиру процеса укључивања принципа равноправности полова;

II.4.1.3. Организовање промотивних догађаја, кампања, конференција, радионица, округлих столова, тематских сједница, итд. у различитим областима друштвеног живота;

II.4.1.4. Унапређење и редовно ажурирање садржаја веб-страница Агенције за равноправност полова БиХ, Цендер центра Владе Федерација БиХ, Цендер центра Републике Српске, као и веб-страница *ФИГАП-а* и Акционог плана за примјену УН-ове Резолуције 1325.

II.4.1.5. Израда, штампање и дистрибуција промотивних материјала и публикација.

Носиоци одговорности: Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Цендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Цендер центар Републике Српске

Рок за реализацију: 2013 - 2017. године

II.4.2. Јачање односа са медијима

II.4.2.1. Подстицање усвајања и спровођења мјера, смјерница, правила понашања или других одредаба у оквиру електронских и штампаних медија, које укључују елиминацију дискриминације по основу пола и штетних родних стереотипа у медијским садржајима, промовисање равноправности полова као кључног сегмента људских права, увођење родно осјетљивог језика;

II.4.2.2. Подстицање медијских садржаја који приказују жене и мушкарце на равноправан и нестереотипан начин, промовишу њихов равноправан статус и улоге у приватној и јавној сфери, с пуним поштовањем њиховог људског достојанства;

II.4.2.3. Редовна процјена заступљености жена на руководећим и управним нивоима те у техничким службама електронских и принтаних медија, јавних и приватних, као и у савјетодавним, регулаторним и надзорним тијелима унутар медијских сектора;

II.4.2.4. Подршка пројектима истраживања медијских садржаја о заступљености жена у образовању, науци, култури, политици, економији и друштвеном животу, као и утицај медија на обликовање вриједности судова

и понашања, потреба и интереса жена и мушкараца у свим фазама живота;

II.4.2.5. Обуке о равноправности полова за професионалце у медијима.

Носиоци одговорности: Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Центер центар Федерације Босне и Херцеговине, Центер центар Републике Српске, професионална удружења новинара, регулаторна тијела за медије, медијске куће

Рок за реализације: 2013 - 2017. године

II.5. Подршка програмима и пројектима институционалних и ванинституционалних партнера

Увод

Институционални механизми за равноправност полова пружају редовну стручну подршку припреми, спровођењу и праћењу програма и пројеката институција и невладиних организација који се финансирају из донаторских средстава и прилагођени су потребама и приоритетима институционалних механизма за равноправност полова.

Међутим, у протеклом периоду, највећи допринос системском увођењу равноправности полова у приоритетне области друштвеног дјеловања постигнут је примјеном *ФИГАП-а*. *ФИГАП, односно Финансијски механизам за спровођење Центер акционог плана БиХ*, успостављен је потписивањем Спразума о заједничком финансирању између Савјета министара БиХ и групе донатора, крајем 2009. године, чиме су обезбијеђена значајна средства за спровођење *ГАП-а* до 2015. године. Спроводе га директно Агенција и ентитетски центер центри, алоцирајући већи дио буџетских средстава за програме и пројекте институција и невладиних организација. Због тога је пажљиво планирање и спровођење референтно не само за институционалне механизме за равноправност полова већ и за институционалне и ванинституционалне партнере, као и за донаторе. Циљ *ФИГАП-а* је да активности центер *mainstreaminga* постану дио редовног програма и буџета институција.

Оцјена стања

У протеклом периоду реализовани су бројни пројекти са институционалним и ванинституционалним партнерима, који су се односили на сљедеће области: спречавање насиља у породици, примјена УН-ове Резолуције 1325, политичку партиципацију жена, родно одговорно буџетирање, подршку раду локалних органа власти на увођењу стандарда равноправности полова, те друге специфичне теме. Осим програма/пројеката унутар *ФИГАП-а*, значајно је споменути заједнички пројекат институционалних механизма за равноправност полова и UNDP/UNFPA "Превенција и сузбијање сексуалног и родно заснованог насиља у БиХ". UN Women (раније UNIFEM) наставио је подржавати пројекте за увођење родно одговорног буџетирања и примјену УН-ове Резолуције 1325 у БиХ.

Да би се постигла одрживост на дужи рок, још увијек је неопходно стално праћење и контрола процеса, те усмјеравање институција и невладиних организација путем заједничког мапирања потреба, планирањем и стручне помоћи у реализовању свих активности.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је да **примјена стандарда за равноправност полова постане дио редовних програма и буџета**

институција, те успостављање стварног партнерства између институција и невладиних организација.

II.5.1. Стручна подршка припреми и реализацији програма и пројеката институционалних партнера на свим нивоима организације власти који се финансирају из средстава *ФИГАП-а* и других донаторских средстава;

II.5.2. Додјела средстава из *ФИГАП-а* институцијама за програме мјера унапређења равноправности полова, укључујући праћење и оцјену реализовања програма;

II.5.3. Стручна подршка припреми и реализовању пројеката невладиних и других организација цивилног друштва који се финансирају из средстава *ФИГАП-а* и других донаторских средстава;

II.5.4. Додјела грантова из средстава *ФИГАП-а* невладиним и другим организацијама цивилног друштва за пројекте унапређења равноправности полова, укључујући и праћење и оцјену реализовања пројеката.

Носиоци одговорности: Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Центер центар Федерације Босне и Херцеговине, Центер центар Републике Српске

Рок за реализацију: 2013 - 2017. године

II.6. Праћење и оцјена напретка у постизању равноправности полова

Увод

Међу најважнијим инструментима за ефикасно планирање, те спровођење и оцјену учинака мјера за унапређење равноправности полова су родно одговорна статистика, анализе и истраживања из перспективе равноправности полова у свим друштвеним областима. С тим циљем потребно је подстицати даље унапређење прикупљања података разврстаних према полу у складу са чланом 22. Закона о равноправности полова у БиХ, те спровођење анализа и истраживања у свим друштвеним областима. Квантитативне и квалитативне анализе и истраживања представљају основу за периодичну процјену и оцјену стања са аспекта положаја жена и мушкараца, те ефикасно планирање и креирање политика засновано на стварним потребама. У складу са Законом, Агенција и центер центри дужни су да анализирају и прате примјену Закона о равноправности полова, Центер акционог плана БиХ, те свеукупно стање равноправности полова у БиХ.

На основу прикупљених података и анализа редовно се израђују извјештаји, мишљења, сугестије и препоруке ради упућивања надлежним тијелима.

Оцјена стања

Агенција за равноправност полова БиХ и центер центри редовно прикупљају и анализирају податке које доставе институције, невладине и међународне организације, у сврху израде редовних извјештаја о стању равноправности полова у БиХ, те примјени усвојених стратегија и акционих планова. Ови извјештаји упућују се на разматрање и усвајање Савјету министара и ентитетским владама (извјештаји о стању полова у БиХ, извјештаји о примјени Закона о равноправности полова у БиХ, извјештаји о примјени државне и ентитетских стратегија превенције и борбе против насиља у породици, извјештаји о спровођењу Акционог плана за примјену УН-ове Резолуције 1325 за БиХ). Осим ових извјештаја израђују се и достављају надлежним тијелима посебне анализе и извјештаји о примјени актуелних секторских стратегија и акционих планова као што су Акциони план за унапређење положаја жена на селу у Републици Српској, Акциони план за увођење центер одговорног буџетирања у Федерацији БиХ, Стратешки план за превенцију насиља у породици за

Федерацију БиХ 2009-2010 те друге повремене анализе и извјештаји на захтјев надлежних органа власти у БиХ.

Мјере

II.6.1. Израда квантитативних и квалитативних анализа о статусу полова у БиХ као основа за ефикасно планирање засновано на стварним потребама, те оцјена увођења стандарда равноправности полова у законе, стратегије, политике и програме;

II.6.2. Спровођење или пружање подршке истраживањима о равноправности полова;

II.6.3. Редовно извјештавање о стању равноправности полова у БиХ на основу извјештаја надлежних институција;

II.6.4. Редовно извјештавање о реализацији секторских стратегија и акционих планова (Акциони план за примјену УН-ове Резолуције 1325, стратегија борбе и превенције насиља у породици, Акциони план гендер одговорног буџетирања, Акциони план за унапређење положаја жена на селу, итд...) на основу извјештаја надлежних институција.

Носиоци одговорности: Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Центер центар Федерације Босне и Херцеговине, Центер центар Републике Српске

Рок за реализацију: 2013 - 2017. године

III. СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3: Успостављање и јачање сарадње и партнерства

Увод

Будући да је остваривање равноправности полова заједнички циљ који се тиче друштва у цјелини, успостављање и развој сарадње је кључна стратегија за ефикасно промовисање и постизање резултата у области равноправности полова. Институционални механизми за равноправност полова континуирано раде на успостављању и јачању формалних и неформалних видова сарадње са другим институцијама на свим нивоима организације власти, невладиним и другим организацијама цивилног друштва, академским и истраживачким заједницама, социјалним партнерима и другим релевантним друштвеним чиниоцима, укључујући и ширу сарадњу на регионалном и међународном нивоу.

Сарадња са партнерима одвија се у мултисекторском приступу, зависно од надлежности и приоритета, некада на иницијативу Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине и ентитетских центар центара, некада у облику заједничке активности, некада на иницијативу институционалних или ванинституционалних партнера и међународних организација. Овим се обезбјеђује партиципативни приступ и учешће свих, размјена искустава и добрих пракси, што даје нови квалитет раду на спровођењу политика и стратегија усмјерених на унапређење равноправности полова.

Приоритетне области у оквиру стратешког циља 3:

III.1. Сарадња на регионалном и међународном нивоу

Увод

Босна и Херцеговина је покренула регионалну сарадњу у области равноправности полова потписивањем **Регионалне декларације о сарадњи центер механизма Западног Балкана 2005.** године. Од потписивања Декларације регионална сарадња је дио редовних програма рада Агенције за равноправност полова БиХ. Тако је Босна и Херцеговина стекла лидерску позицију у региону по питању остваривања регионалне сарадње. Због недостатка средстава, регионални састанци се најчешће организују за вријеме одржавања регионалних конференција и семинара.

И остале земље региона све већу пажњу посвећују овом виду сарадње у својим програмима рада и буџету. На тај начин се одржава континуитет редовног састајања и размјене информација на регионалним конференцијама, семинарима и форумима, чиме се је знатно унапријеђена регионална сарадња.

Сарадња са међународним организацијама (Шведска агенција за међународни развојну сарадњу - SIDA, Аустријска развојна агенција АДА, Швајцарска агенција за развој и сарадњу - SDC, UN Women у БиХ, УНДПБиХ, УНФПАБиХ, ЕУПМ, НАТО, ОЕБС и др.), заједнички програми и активности прилагођени су потребама и приоритетима институционалних механизма за равноправност полова и представљају директну подршку спровођењу Центер акционог плана БиХ, као и секторских стратегија и акционих планова.

Оцјена стања

Досадашња регионални састанци, заједнички пројекти, активности и иницијативе показали су се веома корисним и од заједничког интереса за све земље у региону. Међутим, ад хок сарадњом не може се постићи жељени ефекат равноправности полова у региону, нити успоставити трајан и одржив систем размјене сазнања и пракси интегрисања питања родне равноправности, што је поготово важно у процесима европских интеграција земаља у региону.

Потребно је остварити континуиран проток информација, размјену искустава и добрих пракси, размјену и коришћење знања стручњака из области родне равноправности и људских права, иницирање билатералних и мултилатералних споразума и пројеката у вези са равноправношћу полова, поготово у контексту развијања заједничких пројекта прекограничне сарадње у оквиру фондова ЕУ. И даље постоји потреба и заједнички интерес за формално успостављање регионалног координационог тијела које ће бити надлежно за планирање, реализацију, праћење, извјештавање и евалуацију свих заједничких регионалних пројеката и активности.

У протеклом периоду реализован је низ заједничких иницијатива, пројеката и активности са међународним организацијама. Важно је нагласити настојања Агенције и ентитетских центер центара да се успостави координиран приступ овим пројектима и донатора и оних који их реализују. Циљ је да се све активности реализују у сарадњи, уз благовремену размјену информација, комбинацију стручних и финансијских ресурса, како би се спријечило дуплирање активности, преклапање унутар различитих програма и фондова, и на најефикаснији начин омогућило коришћење расположивих средстава, укључујући и средства *ФИГАП-а*. Овакав начин рада доприноси не само финансијској ефикасности спровођења пројеката већ и бољем суштинском испуњавању планираних циљева и приоритета.

Мјере

Циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **даље унапређење регионалне и међународне сарадње и координације у реализацији програма, пројеката и активности на унапређењу равноправности полова**

III.1.1. Јачање сарадње институционалних механизма за равноправност полова на регионалном нивоу, укључујући развијање регионалних политика и програма за унапређење равноправности полова, као и међусобну размјену искустава и најбољих пракси организовањем регионалних састанака, конференција и студијских посјета;

III.1.2. Сарадња са међународним организацијама размјеном информација и координацијом донаторске помоћи, планирањем и реализовањем заједничких програма, пројеката и активности, учешћем (по позиву) на конференцијама, округлим столовима, едукативним и промотивним догађајима.

Носиоци одговорности: Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Центер центар Федерације Босне и Херцеговине, Центер центар Републике Српске

Рок за реализацију: 2013 - 2017. године

III.2. Сарадња са организацијама цивилног друштва, социјалним партнерима, академском заједницом

Увод

Настављена је и унапријеђена сарадња са невладиним и другим организацијама цивилног друштва у реализовању активности из области: насиља у породици, здравља, превенције и заштите, образовања, сигурности, родно осјетљивог буџетирања и др., у складу са приоритетима *GAP-a* и секторских стратегија и акционих планова. Тиме се постиже да су пројекти и активности невладиних организација све више стратешки оријентисани на подршку циљним групама које су препознате у јавним политикама институција на свим нивоима власти, те да прате циљеве и приоритете институција за равноправност полова. Све мање је ад хок пројеката који су раније били искључиво мотивисани донаторским циљевима, а све више стратешког и професионалног укључивања невладиних организација као равноправних партнера јавном сектору.

Оцјена стања

Настојања да се унаприједи сарадња и размјена информација између невладиних организација и институционалних механизма за равноправност полова резултирала су смањењем броја ад хок пројеката, те све већим укључивањем невладиних организација као равноправних партнера јавном сектору. Томе је веома допринијела и реализација пројеката подржаних из *ФИГАП-a*. Општине у којима су активне женске невладине организације, које су оствариле сарадњу са локалним органима власти, имале су квалитативан напредак у увођењу стандарда за равноправност полова у локалној самоуправи. Потребно је даље успостављати и јачати формалну и неформалну сарадњу и спровођење заједничких пројеката и активности са невладиним и другим организацијама цивилног друштва, медијима, академским и истраживачким заједницама, социјалним партнерима и другим релевантним друштвеним чиниоцима.

Мјере

Циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **унапређење сарадње и успостављање стварног партнерства са невладиним и другим организацијама цивилног друштва**

III.2.1. Јачање сарадње са невладиним организацијама, планирање и спровођење заједничких пројеката и активности, учешће (по позиву) на конференцијама, округлим столовима, јавним расправама, едукативним и промотивним догађајима;

III.2.2. Унапређење редовне формалне и неформалне сарадње са другим организацијама цивилног друштва, укључујући медијске организације, социјалне partnere, истраживачке и академске институције, професионалне организације и специфичне интересне групе ради подизања нивоа свијести о равноправности полова.

Носиоци одговорности: Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Центер центар Федерације Босне и Херцеговине, Центер центар Републике Српске, организације цивилног друштва, социјални партнери, академска заједница.

Рок за реализацију: 2013 - 2017. године

Број 01-02-1118-3/13

Министар

03. децембра 2013. године

Мр sc. **Дамир Љубић**, с. р.